

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

2012

Ilona Petrová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Nevládní organizace a jejich role při agenda setting

**Vliv NGOs na chování států v oblasti mezinárodního
humanitárního práva**

Ilona Petrová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Mezinárodní vztahy

Diplomová práce

Nevládní organizace a jejich role při agenda setting

**Vliv NGOs na chování států v oblasti mezinárodního
humanitárního práva**

Ilona Petrová

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Šárka Cabadová Waisová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce Doc. PhDr. Šárce Cabadové Waisové, Ph.D. za cenné rady, čas a ochotu a vstřícnost, se kterou jsem se vždy setkala.

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	TEORETICKÉ UKOTVENÍ	7
	2.1 Jaký konstruktivismus?.....	7
	2.2 Základní východiska	8
	2.3 Konstruktivismus, nevládní organizace a normy	11
3	(MEZINÁRODNÍ) NEVLÁDNÍ ORGANIZACE	13
	3.1 Definice.....	13
	3.2 Vývoj vztahu nevládních organizací ke státům a mezivládním organizacím.....	16
4	RÁMCOVÉ UKOTVENÍ PŘÍPADOVÝCH STUDIÍ	20
	4.1 Mezinárodní humanitární právo	21
	4.2 Nevládní organizace a přijímání norem mezinárodního humanitárního práva	23
	4.3 NGOs a praktický výzkum vzniku norem	28
	4.3.1 Mezinárodní pole	28
	4.3.2 Domácí pole.....	31
5	OTTAWSKÁ KONVENCE	33
	5.1 Úvodní informace	33
	5.2 Návaznost na již přijaté normy	34
	5.3 Mezinárodní kampaň za zákaz nášlapných min	35
	5.4 Role NGOs při „reframing the agenda“	37
	5.5 Revizní konference CCW a Ottawský proces	39
	5.6 Vliv na chování států.....	41
	5.7 Zhodnocení	45
6	KONVENCE Z OSLA	47
	6.1 Základní východiska procesu.....	47
	6.2 Role nevládních organizací a Cluster Munition Coalition	49
	6.3 Průběh procesu.....	51
	6.4 Obsah smlouvy	53
	6.5 Vliv na chování států.....	54
	6.6 Zhodnocení	56

7	ŘÍMSKÝ STATUT MEZINÁRODNÍHO TRESTNÍHO SOUDU	59
7.1	Základní informace.....	59
7.2	Role NGOs při přijímání Římského statutu.....	60
7.3	Římský statut Mezinárodního trestního soudu.....	63
7.4	Vliv na chování států.....	65
7.5	Zhodnocení	70
8	OPČNÍ PROTOKOL O ZAPOJENÍ DĚTÍ DO OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ	71
8.1	Historický exkurz a základní východiska.....	71
8.2	NGOs a ochrana dětí v ozbrojeném konfliktu	72
8.3	Obsah Opčního protokolu a další aktivity NGOs.....	74
8.4	Vliv Protokolu na chování států	76
8.5	Zhodnocení	80
9	AKTIVITY V OBLASTI RUČNÍCH A LEHKÝCH ZBRANÍ.....	82
9.1	Základní východiska	82
9.2	Jednání v rámci OSN.....	83
9.3	Nevládní organizace a SALW	85
9.4	Obsah úmluvy a její kritika	87
9.5	Další aktivity NGOs v otázce SALW.....	88
9.6	Vliv na chování států.....	90
9.7	Zhodnocení	94
10	ZÁVĚR	95
11	SEZNAM LITERATURY	103
11.1	Literatura	103
11.2	Prameny.....	110
11.3	Internetové zdroje.....	113
12	RESUMÉ	116
13	PŘÍLOHY	117
13.1	Příloha č. 1.: Rozložení NGOs dle regionů (2006).....	117
13.2	Příloha č. 2.: Rostoucí počet NGOs.....	118
13.3	Příloha č. 3.: NGOs s konzultativním statutem u OSN.....	119
13.4	Příloha č. 4.: Nárůst vnitrostátních konfliktů.....	120
13.5	Příloha č. 5: Ottawská konvence	121
13.6	Příloha č. 6: Konvence z Osla.....	122
13.7	Příloha č. 7: Mezinárodní trestní soud	123
13.8	Příloha č. 8: Porovnání PoA a ATT	124

SEZNAM ZKRATEK

ATT	Arms Trade Treaty (Smlouva o obchodování se zbraněmi)
CCW	The Convention on Certain Conventional Weapons (Konvence o některých konvenčních zbraních)
CICC	Coalition on the International Criminal Court (Koalice pro Mezinárodní trestní soud)
CMC	Cluster Munition Coalition (Koalice za zákaz tříštivé munice)
CONGO	Conference of NGOs (Konference nevládních organizací)
DONGO	Donor Organized Non-Governmental Organisation (nevládní organizace zřizované donorem)
ECOSOC	Economic and Social Council (Ekonomická a sociální rada)
ECOWAS	The Economic Community Of West African States (Hospodářské společenství západoafrických států)
ERW	Explosive Remnants of War (výbušné pozůstatky války)
HRW	Human Rights Watch (mezinárodní nevládní organizace pro lidská práva)
IANSA	International Action Network on Small Arms (Mezinárodní akční síť proti šíření ručních a lehkých zbraní)
ICBL	International Campaign to Ban Landmines (Mezinárodní kampaň za zákaz nášlapných min)
ICC	International Criminal Court (Mezinárodní trestní soud)
ILC	International Law Committee (Komise pro mezinárodní právo)
ILO	International Labour Organisation (Mezinárodní organizace práce)
INGO	International Non-Governmental Organisation (mezinárodní nevládní organizace)
LMG	Like-Minded Group (skupina podobně smýšlejících států)
MHP	mezinárodní humanitární právo
MVČK	Mezinárodní výbor Červeného kříže
NGO	Non-Governmental Organisation (nevládní organizace)

NRA	National Rifle Association (americká NGO bojující za osobní vlastnictví zbraní)
OAS	Organizace amerických států
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
PoA	Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects (Akční program k prevenci, potírání a vymýcení nezákonného obchodu s ručními a lehkými zbraněmi ve všech jeho aspektech)
RB	Rada bezpečnosti OSN
SADC	Southern African Development Community (Jihoafrické rozvojové společenství)
SALW	Small Arms and Light Weapons (ruční a lehké zbraně)
SIPRI	Stockholm International Peace Research Institute (Stockholmský mezinárodní institut pro výzkum míru)
SLANSA	Sierra Leone Action Network on Small Arms (Akční síť pro zákaz šíření ručních zbraní v Sierra Leone)
QUANGO	Quasi Non-Governmental Organisation (nevládní organizace zřizované vládou)
TAN	Transnational Advocacy Network (transnacionální advokační síť)
UNDP	The United Nations Development Program (Rozvojový program OSN)
UNICEF	The United Nations Children's Fund (Dětský fond OSN)
WAANSA	West African Action Network on Small Arms (Akční síť pro zákaz šíření ručních zbraní v západní Africe)
WFSA	The World Forum on the Future of Sport Shooting Activities (Fórum pro budoucnost sportovní střelby)

1 ÚVOD

Konec studené války je chápán jako klíčový v celé řadě procesů týkajících se mezinárodních vztahů. Jednou z hlavních změn bylo narušení státocentrického charakteru mezinárodního systému, který dominoval po dlouhá staletí. S koncem velmocenského soupeření a s rozvojem nových technologií se hranice staly dostupnějšími a nestátní aktéři, mezi nimi nevládní organizace, se stali nedílnou součástí mezinárodního politického procesu. NGOs se začaly do mezinárodní politiky zapojovat již po druhé světové válce, jejich význam ale výrazně vzrostl až v 90. letech 20. století ve světě propojeném transnacionálními vztahy. Jestliže dříve nevládní organizace sloužily jako lobbistické a opoziční skupiny, dnes se z nich stávají samostatní aktéři, na které vlády přenášejí nejrůznější úkoly. NGOs mají na mezinárodní politiku stále větší vliv a jsou schopné prosazovat své zájmy i na úkor jiných aktérů.

NGOs působí v celé řadě oblastí – humanitární, zdravotnické, rozvojové, sociální, bezpečnostní, životního prostředí apod., ale zvláštní důležitosti dosahují v oblasti prosazování norem. Díky jejich znalostem a informacím přímo z postižených oblastí se mohou zabývat tématy, které státy nejsou schopné nebo ochotné reflektovat, a ty pak přenést do mezinárodní politiky prostřednictvím vytváření norem a přesvědčování států, aby normu přijaly. Nevládní organizace jsou chápány jako morální aktéři, jejichž podstatná role od počátku spočívá ve snaze chránit lidského jedince. Ochrana lidského jedince se začala intenzivně objevovat v poststudenoválečné rétorice, kdy se změnou mezinárodního prostředí začíná docházet i ke změnám v oblasti bezpečnosti, kde jedinec nahrazuje stát na pozici referenčního objektu.

V souvislosti s obratem k lidskému jedinci a s emancipací a profesionalizací mnohých nevládních organizací na počátku 90. let se nevládním organizacím podařilo přesvědčit státy o prioritě humanitárních otázek a témat. Prvním výrazným úspěchem nevládních organizací byla sekuritizace nášlapných min, kdy se jim podařilo přesvědčit mnohé státy o tom, že nášlapné miny způsobují nadměrná utrpení a strádání civilistů, proto je třeba vyřadit je z vojenských skladů. Další významnou událostí bylo vytvoření Římského statutu mezinárodního trestního soudu, který ukončil beztrestnost těch nejhorších zločinů v historii lidstva. Na počátku nového tisíciletí stály nevládní organizace u přijetí dalších dvou důležitých úmluv týkajících se problematiky dětských vojáků a ručních a lehkých zbraní, které se staly nedílnou součástí novodobých konfliktů. Na úspěch kampaně za zákaz nášlapných min navázala na konci první

dekády nového tisíciletí snaha za zákaz tříštivé munice, kterou se podařilo také úspěšně realizovat.

Ve všech těchto případech hrály nevládní organizace velmi podstatnou roli, protože dokázaly témata prosadit jako „nejdůležitější témata současnosti“ a přesvědčit o jejich prioritě vlády států. Po přijetí normy pak nevládní organizace státy přesvědčovaly, aby k normě přistoupily a implementovaly ji do své legislativy. Vzhledem k tomu, že normy mezinárodního humanitárního práva zasahují do oblasti státní suverenity, státy s přijetím těchto norem musely do jisté míry změnit své chování a přijmout řadu ústupků. V jakém prostředí nevládní organizace pracují, jaké využívají metody a jak jsou ve svém počínání úspěšné, je předmětem předkládané diplomové práce.

Základním předpokladem diplomové práce, ze kterého budu vycházet, je, že nevládní organizace jsou nedílnou součástí mezinárodního politického procesu. Pokládám za nezpochybnitelné, že současné mezinárodní vztahy jsou tvořeny jak státy, tak mezinárodními organizacemi, nestátními aktéry a nadnárodními korporacemi. Společně se pak podílejí na procesu vládnutí. Dalším předpokladem je, že státy hrají v mezinárodním systému klíčovou roli a nevládní organizace jsou na prostředí států do jisté míry závislé. Nevládní organizace však disponují schopností rozhodování států ovlivnit a tím změnit jejich identitu a chování. *Cílem mé práce je ověřit následující hypotézu: NGOs jsou schopny iniciovat a prosadit normy mezinárodního humanitárního práva a ovlivnit tak chování států.* V rámci této hypotézy si dále kladu dvě výzkumné podotázky: (1) *Jak a do jaké míry ovlivňují nevládní organizace chování států?* (2) *Za jakých podmínek mohou NGOs ovlivňovat chování států?* Ve svém výzkumu budu analyzovat, jak mohou NGOs ovlivnit vnímání některých témat, přenést je na mezinárodní úroveň a přesvědčit státy o implementaci normy do politických agend a tím ovlivnit jejich chování. Zvláště důležitá stadia jejich činnosti, na která se primárně zaměřím, jsou agenda setting (politizace problému) a implementace (zanesení tématu do agendy státu).

Platnost hypotézy a odpovědi na výzkumné otázky budu zkoumat prostřednictvím pěti konvencí, kde NGOs sehrály významnou roli a uspěly v přijetí normy na mezinárodním poli. Těmito případy budou Ottawská konvence (1997), Římský statut Mezinárodního trestního soudu (1998), Opční protokol o zapojení dětí do ozbrojených konfliktů (2000), Akční program OSN boje proti šíření ručních a lehkých zbraní (2001) a Konvence z Osla (2008). V každém z těchto případů budu zkoumat, jak konkrétní NGOs (popř. jejich koalice a sítě)

byly schopné téma přesunout do veřejného pole, prosadit téma na mezinárodní úrovni, a normu prosadit vis á vis státům. Zmíním konkrétní metody, které NGOs při nastolování a prosazování tématu využívají, a možnosti, kterými disponují. Tyto případové studie jsem zvolila z několika důvodů: (1) u všech konvencí hrály nevládní organizace významnou roli při nastolování a prosazování tématu; (2) obsahové spektrum těchto norem (odzbrojení, právo, lidská práva, nelegální obchodování) je dost široké na to, abych mohla dojít ke zobecnění závěrů; (3) všechny dohody se týkají mezinárodního humanitárního práva (v případě všech norem jsou zdůrazněny dopady na civilisty a jejich utrpení plynoucí z neexistence normy nebo jejího nedodržování).

V průběhu psaní práce se budu pohybovat na mezinárodní a národní úrovni. Při analýze procesu agenda setting budu zohledňovat především činnost mezinárodních nevládních organizací či jejich transnacionálně působících sítí a koalic. V případě prosazování tématu do agendy státu se budu pohybovat i na rovině národní. Vzhledem ke globální povaze předložených norem však bude mezinárodní rovina dominantní. Uvědomuji si, že regionální a domácí roviny jsou pro prosazení tématu neméně podstatné, ale z důvodu omezeného prostoru práce se jim budu věnovat spíše okrajově.

V průběhu přípravných výzkumů jsem se mírně odchytila od původního projektu práce. Toto odchylení se týká především případových studií, kde jsem jako zastřešující oblast zvolila mezinárodní humanitární právo, a proto jsem původně zamýšlený Kimberlejský proces nahradila Akčním programem OSN boje proti šíření ručních a lehkých zbraní. Zařazení práce do oblasti mezinárodního humanitárního práva se také odráží v teoretické části práce. Dalším změnou je rozšíření názvu práce o podnadpis „Vliv NGOs na chování států v oblasti mezinárodního humanitárního práva“. Původní název práce, „Role nevládních organizací při agenda setting“, by plně nerefletoval obsah práce, protože se budu zabývat nejen nastolováním agendy, ale celým procesem přijímání normy.

Při psaní diplomové práce využiji metodu kvalitativní analýzy. Hypotézu a výzkumné otázky budu testovat prostřednictvím pěti případových studií, které mi poskytnou dostatečné množství dat pro vyvozování obecných závěrů. Pro zjištění příčinného mechanismu, jehož předmětem je schopnost NGOs iniciovat a vytvářet normy a změna chování států, budu postupovat metodou rozboru procesu. Jako nezávislou proměnnou zvolím schopnost nevládních organizací iniciovat mezinárodní normy a jako závislou proměnnou změnu chování států.

Schopnost nevládních organizací iniciovat normy budu zkoumat prostřednictvím analýzy jejich činnosti při nastolování agendy a vytváření textu úmluv. Schopnost měnit chování států budu zkoumat prostřednictvím rozboru normy – jaká je její povaha, akceptace a jak působí na signatáře a nesignatáře. Zároveň budu analyzovat roli NGOs při implementaci a univerzalizaci normy.

Z teoretického hlediska při psaní práce budu používat sociálně-konstruktivistickou perspektivu. Domnívám se, že pro téma mé práce se jeví jako užitečná a podporuje výše uvedenou hypotézu. Jak budu vysvětlovat níže, dle konstruktivistických autorů přijetím určitých norem stát mění svou identitu a tím i státní zájmy, což se odráží ve změně chování (Wendt, 1992: 394). Ve své práci se budu zabývat především vznikem norem, měnicí se identitou státu, státním zájmem a změnou chování státu, které jsou v centru konstruktivistického výzkumu.

Práce bude kromě úvodu a závěru členěna do osmi kapitol a bude rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. V teoretické části (kapitoly 2 – 4) nastíním hlavní východiska, přístupy a definice, se kterými budu později pracovat v případových studiích. Ve druhé kapitole se budu věnovat teoretickým východiskům práce, kdy zmíním základní konstruktivistická východiska a nastíním, z jakého konstruktivismu budu vycházet. Zaměřím se především na to, jak konstruktivisté vysvětlují fungování mezinárodního systému, změnu v chování státu a vysvětlím význam NGOs a norem v konstruktivistické perspektivě. Vzhledem k tomu, že předmětem studia jsou nevládní organizace a jejich aktivita, budu se v samostatné (třetí) kapitole věnovat jejich definici. V této kapitole se také zaměřím na vztah NGOs, států a mezivládních organizací a otázku legitimacy NGOs. Čtvrtá kapitola, která se nachází na pomezí mezi teoretickou a praktickou částí, bude věnována rámcovému ukotvení případových studií. Případové studie jsem zasadila do rámcové oblasti mezinárodního humanitárního práva. Nejdříve nastíním, proč jsem pro případové studie vybrala právě tuto oblast a mezinárodní humanitární právo budu stručně definovat. Nejobsáhlejší část kapitoly bude věnována vztahu norem mezinárodního humanitárního práva a nevládních organizací. V souvislosti s tím se budu zabývat změnami v oblasti bezpečnosti, ke kterým dochází po skončení studené války, a zároveň se budu snažit odpovědět na otázku, proč a za jakých podmínek se nevládní organizace zabývají humanitárními tématy a bezpečností jedince. V poslední části přiblížím praktický výzkum vzniku norem, který mi pomůže lépe uchopit předložené případové studie. Zároveň se jedná o část, kde je

nejzřetelněji vidět provázanost mezi teoretickou a praktickou částí a tvoří mezi nimi přirozený předěl.

Praktická část práce (kapitoly 5 – 9) bude tvořena případovými studii. V páté a šesté kapitole přiblížím proces přijímání zákazu nášlapných min a tříštivé munice. Sedmá kapitola bude sledovat snahy nevládních organizací o vytvoření Mezinárodního trestního soudu a v osmé kapitole se zaměřím na problematiku dětských vojáků a na Opční protokol o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů. V poslední, deváté kapitole, představím aktivity v oblasti omezení ručních a lehkých zbraní. V každé z případových studií se budu stručně zabývat následujícími oblastmi: (1) základními východisky, (2) rolí nevládních organizací při přijímání normy (cíle, metody, kampaně), (3) obsahem normy, (4) vlivem normy a činností NGOs na chování států a (5) zhodnocením normy. V závěru práce svůj výzkum zhodnotím, odpovím na výzkumné otázky a ověřím platnost hypotézy, kterou si v práci kladu.

Téma, kterým se budu zabývat, není, až na výjimky (Waisová, Hynek, Císař), v českém prostředí výrazně reflektované. Česká literatura se zaměřuje především na teoretické rozbor, praktické výzkumy normativní činnosti nevládních organizací jsou zřídka. Z toho důvodu budu vycházet z anglických monografií a článků, české zdroje budu využívat pouze okrajově. Kapitoly, kde je česká literatura využívána ve větší míře, se věnují nevládním organizacím (kapitola 3), mezinárodnímu humanitárnímu právu (kapitola 4) a mezinárodnímu trestnímu soudnictví (kapitola 7). Použité zdroje jsou kombinací primární a sekundární literatury, přičemž primární zdroje (prohlášení, úmluvy) budu využívat zejména v praktické části práce. V teoretické části se věnuji analýze sekundárních zdrojů. Z publikací využívaných v teoretické části bych chtěla vyzdvihnout *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics* editovanou Peterem Katzensteinem a *National Interest in International Society* z pera Marthy Finnemore.

Co se týká případových studií, kvalita a objem informací se u každého tématu výrazně odlišovaly. Zatímco v případě Ottawské konvence a Mezinárodního trestního soudu jsem vybírala z široké škály publikací a článků, u ostatních případových studií (dětské vojáky, proces z Osla a ruční a lehké zbraně) jsem se často potýkala s jejich nedostatkem. Musela jsem se proto spoléhat na publikace vydávané jednotlivými nevládními organizacemi (často Human Rights Watch, Oxfam International, Amnesty International), na novinové články a webové stránky nevládních organizací. V případových studiích využívám jak

primární literaturu v podobě konkrétních smluv a prohlášení, tak sekundární literaturu tvořenou převážně anglicky psanými články, které se věnují konkrétním tématům. Velmi užitečnou publikací prostupující napříč všemi případy mi byla editovaná Kennethem Rutherfordem, Stephanem Bremem a Richardem Matthewem *Reframing the agenda: The Impact of NGO and Middle Power Cooperation in International Security Policy*.

2 TEORETICKÉ UKOTVENÍ

Jak jsem již zmínila v úvodu, ve své práci budu vycházet ze sociálně-konstruktivistických pozic. Domnívám se totiž, že se jedná o přístup, kterým mohu svůj výzkum uchopit nejkompaktněji. V rámci sociálního konstruktivismu lze zachytit změny jak na domácím, tak mezinárodním poli, zkoumat možnosti vlivu NGOs na státy a změny chování aktérů. V této kapitole se budu zabývat základními východisky sociálního konstruktivismu, která budu demonstrovat především na teorii Alexandra Wendta, Teda Hopfa a autorů sborníku *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics* editovanou Peterem Katzensteinem. Základní konstruktivistická východiska se jeví jako užitečná pro vykreslení procesů v mezinárodním systému, ze kterých budu následně vycházet. V této části také vysvětlím význam institucí a norem. Nejdříve ale uvedu, z jakého konstruktivismu budu vycházet a ve třetí části se pak pokusím nastínit vztah sociálního konstruktivismu, nevládních organizací a norem v oblasti mezinárodního humanitárního práva.

Ve většině učebnic mezinárodních vztahů je sociální konstruktivismus definován třemi předpoklady. Zaprvé, na rozdíl od klasických teorií se konstruktivisté nezaměřují na materiální aspekty, ale jako důležitější chápou aspekty sociální. Zadruhé, světová politika je utvářena sociálními strukturami a za základní hybatele mezinárodní politiky konstruktivisté považují lidské interakce. Sociální realita je vytvářena aktéry a jejich interakcemi, proto se konstruktivismus zaměřuje na studium sdílených představ, idejí, identit apod. Zatřetí, struktura a aktéři se utvářejí navzájem (např. Drulák, 2003: 123; Jackson, 2006: 163; Waisová, 2003: 92). Tyto tři základní charakteristiky rozeberu podrobněji, ale předtím považuji za důležité vysvětlit, z jakého konstruktivismu budu vycházet.

2.1 Jaký konstruktivismus?

Konstruktivismus patří k relativně novému teoretickému proudu. Mezi teorie mezinárodních vztahů vstupuje na konci 80. let a jako samostatný proud se etabluje na počátku 90. let. S tím souvisí i jeho určitá neucelenost a neexistence jednotné identity. Je možné říci, že v rámci konstruktivismu existuje celá řada různých proudů (Drulák, 2003: 123). Ačkoli je v rámci konstruktivismu těžké rozlišit mezi jednotlivými směry a není vždy zcela jasné, do které skupiny patří určitý autor, pokusím se nastínit, z jakého konstruktivismu budu vycházet. Nejčastěji se můžeme setkat s dělením konstruktivismu na konvenční a kritický.

Takto dělí konstruktivismus například Ted Hopf (1998), přičemž konvenční konstruktivismus přináší alternativy k proudu racionalistickému ve vysvětlení co je anarchie, rovnováha moci a hledá vztah mezi identitou a státním zájmem. Výrazně pak čerpá z metodologie racionalistických směrů a věří v možnost objektivního poznání. To kritický konstruktivismus odmítá. Nevěří v existenci jedné pravdy a normy, identity a zájmy chápe jako vysoce proměnlivé, což neumožňuje predikovat, jak se státy budou chovat a jaká bude podoba mezinárodního systému (Hopf, 1998: 183 – 184).

Za zmínku stojí i skupina autorů Katzenstein, Keohane a Krasner (1998: 675 – 678), kteří konstruktivismus dělí na konvenční, kritický a postmoderní. Konvenční konstruktivismus označují jako alternativu či doplnění racionalistických teorií a je zaměřen především na výzkum vzniku norem či utváření identity. Hlavním východiskem je, že struktura a aktéři se utvářejí navzájem. V otázce metodologie se však od racionalistů příliš neliší. Kritický konstruktivismus přijímá taktéž předpoklad o vzájemném utváření struktury a aktérů, ale nezkoumá pouze identity, ale například i etnické, rasové či sexuální proměnné. Na rozdíl od konvenčních konstruktivistů jsou však skeptičtí k všeobecně platným zákonům. Postmoderní konstruktivisté pak zpochybňují jakékoliv poznání a snaží se odhalit mocenské vztahy, které jsou obsažené ve všech tvrzeních. Podobných rozdělí bychom našli celou řadu, a to například v pracích Emanuela Adlera (1997), Johna Ruggieho (1998) nebo Jeffreyho Checkela (2004) (Fiala, 2007: nestránkováno).

Ve své práci budu vycházet z konstruktivismu konvenčního (někdy nazývaného jako „soft“ konstruktivismus), který poskytuje vhodný rámec pro výzkum norem, identit a zájmů. Zároveň v otázce metodologie budu vycházet z racionalistických směrů.

2.2 Základní východiska

Jednou ze základních charakteristik sociálního konstruktivismu je, že se nezaměřuje primárně na materiální aspekty, ale na aspekty sociální. Důležitější je institucionální prostředí, v rámci kterého státy fungují, než materiální motivace jako moc, zisk apod. Státy se tak řídí určitými pravidly, i když jim to nepřináší materiální užitek. Toto prostředí má pak vliv na chování a charakter státu, tj. identitu (Jepperson – Wendt – Katzenstein, 1996: nestránkováno). To ale neznamená, že konstruktivisté materiální aspekty ignorují, ale výběr relevantních materiálních proměnných je dán idejemi a interakcemi mezi státy, přičemž tyto interakce nemusí být pouze nepřátelské (Risse – Sikkink, 1999: 6).

Hlavním bodem zájmu sociálních konstruktivistů je vztah aktérů (států, organizací apod.) a struktur (norem, institucí apod.), který se neustále mění a vyvíjí. Struktury jsou tvořeny sdílenými představami aktérů, jejich praxí a materiálními zdroji (Wendt, 1992: 73). Na druhou stranu struktury mají vliv na vytváření státních zájmů, s nimiž se mění chování států v systému, což opět zpětně ovlivňuje strukturu. Sociální struktury ani chování aktérů tedy nejsou neměnné, aktéři a struktury se vzájemně utvářejí. Právě toto vzájemné ovlivňování aktérů a struktury a existence institucí a norem je velmi důležité pro přijímání politických rozhodnutí v určitém prostředí. Političtí představitelé nesledují jen svůj vlastní zájem, ale rozhodnutí vychází ze sociálně definovaných pravidel a norem (Fiala, 2007: nestránkováno). Jinými slovy konstruktivisté jsou přesvědčeni, že „sociální struktura a normativní kontext utváří chování aktérů“ (Finnemore – Sikkink, 1998: 910).

Z toho vyplývá, že konstruktivisté realitu mezinárodních vztahů nechápu jako neměnnou a objektivně danou, ale záleží na tom, jak se jednotliví aktéři chovají, jak jednájí. Každý aktér má intersubjektivní představy o povaze mezinárodních vztahů a k jejich změnám dochází prostřednictvím interakcí mezi aktéry. Mezinárodní realita je tak tvořena praxí aktérů a tím, jak se vzájemně vnímají (Wendt, 1992: 401). Státy se mohou na základě vlastních zkušeností vnímat buď jako přátelé nebo jako nepřátelé. Toto vzájemné vnímání ovlivňuje, jak se k sobě budou chovat, což utváří charakter systému (Jepperson – Wendt – Katzenstein, 1996: nestránkováno). Sociální realita však není tvořena jen interakcemi mezi státy, jak zdůrazňuje především Alexander Wendt. Martha Finnemore (1996a) například chápe jako hlavní proměnné při tvorbě identit a zájmů normy (viz níže).

Prostřednictvím norem, idejí a vzájemných interakcí vznikají identity aktérů. Identity mají stálý charakter a tím vnášejí do systému řád, protože díky nim je možná predikce. Vznikají v interakci s druhými aktéry a konstruují povědomí „my“ vs. „oni“. Na vytváření identit má vliv domácí i mezinárodní prostředí (Jepperson – Wendt – Katzenstein, 1996: nestránkováno), přičemž prostředí, ve kterých se státy pohybují, jsou utvářena různými „historickými, politickými, kulturními a sociálními kontexty“, proto existují státy s různými identitami (Hopf, 1998: 176). Identita aktéra je pak základem pro vytváření jeho zájmů. Změnou identit je možné vysvětlit změnu mezinárodního systému, protože změní-li se identita státu, mění se i jeho chování, což je doprovázeno změnou zájmů. Pokud se změní státní zájem a podmínky vztahů mezi aktéry, změní se i intersubjektivní poznání, které utváří systém (Wendt, 1992: 414).

Mezinárodní vztahy jsou dle konstruktivistů utvářeny institucionálním prostředím a normami, proto považují za důležité zmínit jejich význam a stručnou definici. Alexander Wendt mezinárodní instituce chápe jako subjekty, které „mohou transformovat státní identity a zájmy“ (Wendt, 1992: 399). Karlas (2005) zase instituce definuje jako soubor pravidel, které definují vhodné jednání. Instituce jsou podmínkou pro existenci zájmů a identit a zároveň se jedná o obousměrný proces – identity aktérů a instituce se navzájem konstituují. Podle konstruktivistických přístupů tedy instituce vytvářejí identitu aktérů a tak i jejich preference.

Někteří autoři se domnívají (např. Finnemore, 1996a; Finnemore – Sikkink, 1998), že vedle institucí jsou základním pravidlem i normy. Rozdíl mezi institucemi a normami spočívá v tom, že normy určují standardy chování a instituce „zdůrazňují způsob, jakým jsou pravidla chování strukturovaná a vzájemně propojená“ (Finnemore – Sikkink, 1998: 891). Dle autorů Jeppersona, Wendta a Katzensteina (1996: nestránkováno) normy mají konstitutivní a regulativní funkci. Jednak vytvářejí identitu státu (konstitutivní funkce) a jednak předepisují, jaké chování přijatá identita vyžaduje (regulativní funkce). Tím normy stanovují „kým aktéři budou v určitém prostředí a jak se tyto jednotliví aktéři budou chovat“ (tamtéž).

Dle Marthy Finnemore „normy vytvářejí podobné vzorce chování u různých aktérů, vytvářejí koordinovaný vzorec chování“, avšak normy jsou intersubjektivní a v různém sociálním prostředí mohou mít různé důsledky (Finnemore, 1996a: nestránkováno). Finnemore sice také přijímá předpoklad, že normy utvářejí zájmy a zájmy ovlivňují chování státu, ale zároveň připouští, že normy hrají jen jednu z rolí a další role mohou hrát mocenské zájmy, materiální zisky apod., proto spíše než vzorce chování vytvářejí podmínky pro chování státu. Stejně tak normy nemusí vytvářet státní zájem. Není stanoveno, jak dlouho se stát normou bude řídit, jak dlouho bude norma respektována nebo kdy bude nahrazena normou jinou. Chování států se mění se změnou norem. Zároveň vytváření a přijímání norem je velmi ovlivněno již existujícími normami, čímž se de facto vzájemně utvrzují. Zájmy a identita jsou sociálně utvářeny prostřednictvím „státní praxe a vývoje sdílených norem, v rámci kterých státy jednají“ (tamtéž: nestránkováno).

Zatím jsem se pohybovala hlavně na systémové rovině (Finnemore, Wendt), ale důležitou roli hrají také domácí struktury, které mají vliv na implementaci normy. Risse (2002) podotýká, že důležitou roli hrají i konkrétní

zkušenosti států (například státy poznamenané občanskou válkou budou mít větší problém s odzbrojením než státy působící v mírovém prostředí), režimy (zde hraje hlavní roli rozdíl mezi demokratickými a nedemokratickými státy) či připravenost státu normu přijmout.

2.3 Konstruktivismus, nevládní organizace a normy

Ačkoli konstruktivismus považuje za hlavní aktéry mezinárodních vztahů státy, důležitost připisuje i nestátním aktérům, především nevládním organizacím. Nevládní organizace mají v konstruktivistické perspektivě zvláštní význam, protože pomáhají vytvářet normy, které ovlivňují chování státu, a tak spoluvytvářejí charakter mezinárodního systému. Ovšem vzestup počtu NGOs a jejich zvyšující se úloha v mezinárodní politice je dle konstruktivistů dána změnou chování států a mezinárodních organizací. Jejich význam byl podpořen tím, že liberálně-demokratické státy a mezinárodní organizace označily NGOs za důležité partnery v dosažení dobrého vládnutí. Zapojení NGOs do tvorby politiky se tak zejména v západních společnostech stalo běžnou praxí, protože vzniklo přesvědčení, že v demokratickém státě musí hrát svou roli i zástupci občanské společnosti. K prosazování NGOs výrazně přispěla i OSN, protože v 90. letech hrály NGOs důležitou roli téměř na každé konferenci. Tím státy i mezinárodní organizace usnadnily nevládním organizacím vstup do tvorby mezinárodní politiky (Reimann, 2006: 58 – 62).

Důležitou studii týkající se státních zájmů, norem a mezinárodních (nevládních) organizací přináší Martha Finnemore (1996b). Předpokládá, že pro pochopení státního zájmu je nutné pochopit mezinárodní struktury, v jejichž rámci státy působí. Tyto struktury formují představy států o povaze mezinárodních vztahů a jejich roli ve světové politice. Zájmy států tak nejsou dané, ale vznikají sociálními interakcemi mezi aktéry. Finnemore jako základní hybatele změny chápe normy, protože normativní kontext se v čase mění a s ním se mění i zájmy a chování aktérů. Hlavním hybatelem v přijímání norem jsou pak mezinárodní (nevládní) organizace, protože „socializují státy, aby přijaly nové politické cíle a nové hodnoty, které mají trvalý dopad“ (Finnemore, 1996b: 3). Mezinárodní (nevládní) organizace státy „učí“, jaké by mělo být jejich chování, a tak mají de facto vliv na vytváření konkrétních politik. Mezinárodní (nevládní) organizace slouží jako podněcovatelé norem (*norm entrepreneurs*), čímž mění preference státu a tím i jeho zájmy. Navládní organizace tak mohou být iniciátory normy (preference se vytvářejí v rámci organizace) a mohou přijetí normy podporovat (role učitelů normy).

Dle konstruktivistů hrají tedy nevládní organizace v přijímání sociálních norem velkou roli, a to zejména při prosazování tématu a jeho uvádění do praxe. Nevládní aktéři tak mají největší vliv při nastolování a implementaci agendy (Risse, 2002: 265). V případě implementace se už mohou opírat o mezinárodně uznanou normu, která jim dává možnost uspět proti státům i velkým korporacím (Císař, 2005: nestránkováno). Samotná existence normy umožňuje, aby aktéři (mezi nimi hlavně nevládní organizace) tlačili na státy, které normu nepřijaly, čímž norma získává reálný dopad. Je ale nutné podotknout, že svou roli zde hrají i státy, které normu podporují a prosazují. Toto partnerství je založeno na sdílení určitých hodnot, např. lidských práv (Císař, 2004: 10).

3 (MEZINÁRODNÍ) NEVLÁDNÍ ORGANIZACE

3.1 Definice

Téma nevládních organizací a jejich působení v mezinárodním prostředí je v posledních několika desetiletích velmi diskutováno. Přesto v oblasti definice NGOs existuje nejednotnost a pluralita. Je to dáno především tím, že NGOs se zaměřují na velké množství cílů, které prosazují různými metodami, zaměřují se na různé aktéry nebo se liší geografickým rozsahem (viz Příloha č. 1). Obecně platná definice, na které by se shodli všichni autoři, de facto neexistuje. Právní přístup se například zaměřuje na jejich právní status. NGOs nejsou subjektem ani objektem mezinárodního práva¹ a proto jejich status upravuje národní legislativa státu, v němž sídlí. Tím se samozřejmě status NGOs a jejich práva a povinnosti liší v závislosti na domácích podmínkách (Martens, 2002: 274 – 275). V sociologické perspektivě je definování NGOs ještě složitější, protože něco jako „typická nevládní organizace“ neexistuje. Samotný anglický termín „non-governmental organisation“ je kritizován pro svou nepřesnost a negativní konotaci. Proto se objevují snahy termín „NGO“ nahradit. Můžeme se setkat například s označením třetí sektor, zájmové skupiny, občanská společnost, neziskové organizace apod. (tamtéž: 278 – 279).

Z výše uvedených důvodů vyplývá, že definic nevládních organizací existuje celá řada. Pro příklad uvádím definici Ekonomické a sociální rady OSN (ECOSOC) z roku 1950, která charakterizuje nevládní organizace jako „jakékoliv uskupení, které není zřízeno vládou nebo mezinárodní smlouvou“.² Světová banka je ve své definici konkrétnější, když NGOs chápe jako „soukromé organizace, které se snaží svými aktivitami minimalizovat utrpení, podporovat zájmy chudých, chránit životní prostředí, poskytovat základní sociální služby nebo vést k rozvoji komunit“.³ I další autoři se shodují na tom, že základním atributem nevládních organizací je jejich soukromá povaha a snaha dosáhnout určitého cíle. Dle těchto definic lze ale mezi nevládní organizace zařadit velké množství aktérů jako například think tanky, epistémická společenství, církevní charity, NGOs zřizované vládou (QUANGO), NGOs sponzorované donorem (DONGO) apod., proto je třeba tyto základní definice rozšířit.

¹ Výjimkou je pouze Mezinárodní výbor Červeného kříže, jehož status je zakotven v Ženevských konvencích (Waisová, 2008: 49).

² The United Nations: UN and Civil Society (<http://www.un.org/en/civilsociety/index.shtml>, 12. 1. 2012).

³ The World Bank: Defining Civil Society (<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/CSO/0,,contentMDK:20101499~menuPK:244752~pagePK:220503~piPK:220476~theSitePK:228717,00.html>, 12. 1. 2012).

Nejcitovanějším zdrojem v oblasti definice NGOs je článek Salamona a Anheiera *Social Origins of Civil Society: Explaining the Nonprofit Sector Cross-Nationally* (1996). Ti také chápou NGOs jako instituce sloužící veřejným zájmům, mimoto však zdůrazňují pět dalších proměnných. NGOs jsou dle nich instituce, které jsou

1. organizované – mají vždy alespoň minimální institucionální strukturu;
2. soukromé – jsou oddělené od vlády;
3. neziskové – ve smyslu přerozdělování zisku, generování zisku je možné, ale prostředky musí být použity na aktivity organizace;
4. samosprávné – ve smyslu schopnosti kontrolovat své aktivity pomocí vnitřních mechanismů;
5. dobrovolné – své činnosti vykonávají na bázi dobrovolnosti (Salamon – Anheier, 1996, 3 – 4).

Kromě těchto pěti základních charakteristik ještě zdůrazňují, že jsou nepolitické a nepropagují náboženské hodnoty (tamtéž). Martens (2002: 279) doplňuje další důležitou charakteristiku, a to je nenásilné prosazování cílů, čímž je lze odlišit od nevládních ozbrojených skupin.

Vzhledem k tomu, že se ve své práci budu zabývat mezinárodním prostředím, v popředí mého zájmu budou mezinárodní nevládní organizace (INGOs),⁴ které působí na území více než jednoho státu. Vzhledem k výše zmíněným charakteristikám (neziskovost, institucionalizace, zaměření na obecný zájem) se liší od jiných aktérů s mezinárodní působností (korporace, epistémická společenství, mafie apod.). Zároveň lze INGOs odlišit od domácích aktérů (politické strany, zájmové skupiny) pro jejich nepolitické zaměření. Od zájmových skupin, které jsou spojené s ekonomickými zájmy, se liší svou neziskovostí (Waisová, 2008: 51 - 52).

INGOs jsou tedy instituce, které operují na území minimálně dvou států, fungují nezávisle na státu a jejich cílem je nenásilné prosazování obecného zájmu. Jsou institucionalizované, nepolitické a finančně nezávislé. Samy organizují své aktivity, které jejich členové vykonávají na základě dobrovolnosti (vlastní vůle). Jsou institucionalizované, nepolitické a finančně nezávislé. Díky jejich profesionalizaci a napojení přímo na adresáty své činnosti jsou v některých zemích významným zdrojem vědění pro vlády, takže vytváří most

⁴ Literatura týkající se nevládních organizací příliš nerozlišuje mezi NGOs obecně a INGOs. Proto budu hovořit obecně o NGOs, kam však mohou spadat i INGOs. Pokud to bude potřeba, explicitně zmíním mezinárodní či domácí charakter dané organizace.

mezi státní a nestátní sférou. Co se týká jejich mezinárodního působení, jednotlivé nevládní organizace často vytvářejí mezinárodní sítě (koalice), aby snáze dosáhly svého cíle. Mezinárodní nevládní organizace tak často navazují spolupráci s menšími domácími nevládními organizacemi, se kterými si vyměňují informace a zkušenosti. Spolupráce mezi jednotlivými NGOs probíhá formálně i neformálně a na různých úrovních (Makariusová, 2010: 109). Některé INGOs fungují jako jedna organizace se sítí poboček po celém světě, přičemž v jedné zemi mají svou „základnu“ (např. Amnesty International). Vzniká tedy „federace národních poboček“, které sdílí cíle, ale své aktivity koordinuje každá pobočka zvlášť (Makariusová, 2008: 7). Právní legitimita organizace se pak odvíjí od místa původu dané INGO (Martens, 2003: 274).

Podstatné jsou pro mě potom nevládní organizace, které bojují za určitý cíl, za určitou změnu. Takové NGOs se často nazývají jako advokační (*advocacy*). Tyto organizace neprosazují vlastní cíle, ale univerzální hodnotu, společné dobro. Advokační činnost lze charakterizovat jako „systematické, demokratické a organizované úsilí NGOs za změnu, vliv nebo iniciaci politik, zákonů, praktik a chování, aby byla ku prospěchu především znevýhodněným, obecně všem občanům“ (Holloway, 1998: 1). Takové organizace přinášejí do mezinárodní politiky jiný úhel pohledu na konkrétní problematiku. Prostřednictvím své schopnosti nastolit agendu, vytvořit politické a technické expertízy, mobilizovat společnost či lobovat na půdě klíčových států v systému, jsou schopné docílit přijetí normy. Zároveň pomáhají státům překonat koordinační a informační problémy související s jejím přijetím. Po přijetí normy potom hrají důležitou roli při implementaci, kdy monitorují, zda je norma dodržována, popř. tlačí na státy, které normu nepřijaly apod. (Reimann, 2006: 63).

Pro úplnost této části považuji za vhodné zmínit i stručnou definici transnacionálních advokačních sítí (*transnational advocacy networks*, TANs). Součástí TANs jsou aktéři, kteří se snaží v mezinárodním prostředí prosadit určité téma. Spojují je „sdílené hodnoty, společný diskurs a hustá výměna informací a služeb“ (Keck – Sikkink, 1999: 89). TANs sdílejí charakteristiky, které jsem výše popsala u advokačních NGOs, avšak členy TANs nejsou pouze nevládní organizace, ale i další aktéři, kteří mají zájem na dosažení společného cíle. Patří mezi ně i domácí sociální hnutí, nadace, experti na danou problematiku, média či regionální a mezinárodní organizace. Je ale nutné podotknout, že nevládní organizace (domácí a mezinárodní) hrají v TANs ústřední roli – představují hlavní ideje, jsou iniciátory akcí, slouží jako zdroj

informací apod. (tamtéž: 91 – 92). Základním stavebním kamenem pro fungování sítí je vysoká intenzita komunikace a vyměňování informací. To bylo na počátku 90. let umožněno především novými komunikačními technologiemi jako internet a fax.

3.2 Vývoj vztahu nevládních organizací ke státům a mezivládním organizacím

Dlouhou dobu v souvislosti s dogmaticky dodržovanou státní suverenitou se mezinárodní vztahy odehrávaly pouze mezi státy. To se v polovině 20. století, zejména pak v 70. letech, postupně začíná měnit. V této době dochází k ekonomické a politické transformaci na úrovni států i na úrovni mezinárodního systému. Rostoucí ekonomická vzájemná závislost vedla k institucionalizaci vzájemných vztahů i v jiných oblastech než ekonomických, což zvýšilo důležitost a význam mezinárodních organizací a režimů. Mezi jednotlivými společnostmi se vytvořilo velké množství kanálů interakce, jejichž prostřednictvím mohou státy vstupovat do transnacionálních vztahů.⁵ Vzhledem k tomu, že se do těchto vztahů začaly zapojovat i nestátní aktéři, bylo narušeno dominantní postavení států v mezinárodní politice a pozornost byla nově upřena i na aktéry nestátní (Císař, 2004: 23 – 24).

K dalším výrazným změnám mezinárodního systému došlo na počátku 90. let v souvislosti se skončením bipolárního konfliktu. Tyto změny se týkaly řady oblastí – ekonomické, technologické, sociální a také politické. V této části bude pozornost upřena hlavně na změny politické. Díky globalizačním procesům a vysoké intenzitě nadnárodních transakcí se rozměňuje státní suverenita a snižuje se význam státních hranic. Zároveň dochází k prudkému nárůstu nevládních organizací (viz Příloha č. 2), které se díky své profesionalizaci stávají součástí domácích i mezinárodních politických procesů, a to nejen jako pasivní aktéři, ale také jako aktéři podílející se na tvorbě mezinárodní politiky. Státy tak přestávají být jedinými a výhradními aktéry ve výkonu vládnutí. Ačkoli se o globalizaci často hovoří zejména v souvislosti s ekonomikou a rozvojem nových technologií, někteří autoři zdůrazňují, že se jedná především o proces sociální, protože k propojení světa došlo díky institucím a normám, které aktéři sdílejí (Keohene – Nye, 2001: 21).⁶

⁵ Transnacionální vztahy jsou přeshraniční vztahy mezi aktéry, kdy je alespoň jeden aktér nestátního charakteru.

⁶ Ačkoli tento pohled vychází z liberálního institucionalismu, ztotožňují se s ním i konstruktivisté, např. Finnemore – Sikkink, 1998.

V souvislosti s uvolněním státocentrických pout mezinárodního systému a vznikem celé řady nadnárodních struktur vládnutí (tj. mezinárodních institucí, režimů a norem), se rozvinuly možnosti spolupráce mezi aktéry. To dalo vznik institucionalizovanému mezinárodnímu prostoru, ve kterém se pohybují jak státní, tak nestátní aktéři. Tento prostor zároveň poskytuje aktérům příležitosti pro jednání a ovlivňuje (podporuje či usměrňuje) jejich aktivity (Císař, 2004: 15). Ačkoli státy hrají v mezinárodním systému stále dominantní roli, nedílnými aktéry těchto procesů jsou i mezinárodní organizace, korporace a nestátní aktéři, kteří se společně podílejí na výkonu vládnutí. Je tedy chybné interpretovat roli NGOs v mezinárodní politice jako prominentní či chápat přijetí normy jako „vítězství nad státy“. Jsou to právě státy a mezivládní organizace, které vytvářejí tyto institucionální struktury, a ostatní aktéři se jim musí přizpůsobit. I transnacionální aktéři se musí řídit pravidly státu, ve kterém působí. NGOs tak „operují v institucionálním prostředí, které bylo z velké části vytvořeno domácí strukturou národních států“ (Risse, 2002: 261). Navíc čím více je téma prosazované (I)NGO v souladu se zájmy státu, tím více je tato organizace podporována a to jí přináší legitimitu. Pokud jsou tyto zájmy a hodnoty v rozporu, NGO může stát opustit (nebo může být ze státu „vyhoštěna“) a začít působit ve státě jiném (Makariusová, 2010: 82).

Pro fungování NGOs na mezinárodní úrovni je tak důležitá sociální struktura mezinárodní politiky. Čím více NGOs operují v souladu s touto strukturou, tím větší mají šanci na prosazení svých cílů. Navíc díky tomu, že některým NGOs mezinárodní organizace (OSN, Světová banka, EU) poskytují prostor pro jednání se státy, mohou snáze prosazovat své zájmy. NGOs jsou mezinárodními organizacemi někdy podporovány i finančně (Makariusová, 2010: 264 – 265). NGOs jsou tak na státní struktuře závislé více, než si jsou autoři popisující jejich působení ochotni připustit. Struktury však mohou nevládním organizacím přinášet i výhody. Mohou například k prosazení svých zájmů vytvářet koalice se stejně smýšlejícími státy a organizacemi či mohou lépe prosazovat normu vůči státům, které k ní nepřistoupily.

V některých státech NGOs s jednotlivými vládami intenzivně spolupracují a vlády je chápou jako rovnocenné partnery. Poskytují vládám informace, analýzy, expertízy, účastní se vládních konferencí, kde navrhují a poskytují materiály k řešení problémů a aktivně se zapojují do tvorby politiky. Důležitou roli hrají také v monitorování nebo efektivní přímé pomoci v postižených oblastech. Díky jejich profesionalitě a informovanosti na ně vlády přenášejí nejrůznější úkoly. Z tohoto důvodu by bylo mylné domnívat se, že NGOs jsou

pouze závislé na státech, ale v některých případech jsou i státy či mezinárodní organizace závislé na NGOs. Pokud mohou NGOs, státy a mezinárodní organizace sdílet společné cíle, je možné jejich vztah označit za symbiotický (Reimann, 2006: 63 – 64). Někteří autoři v této souvislosti hovoří o měnící se racionalitě vládnutí. Přechodem od moderní racionality k racionalitě neoliberální se zvýšila „*iniciující role soukromých osob a organizací v prozkoumávání možností si na sebe vzít nové úkoly v procesu vládnutí, ... [čímž vzniká] vzájemně se obohacující vztah mezi různými agenturami a expertizami, jak těmi veřejnými, tak i těmi soukromými*“ (Hynek, 2009: 21 dle Gordon, 1991: 36 /kurzíva v originále/). Jinými slovy, NGOs se stávají „subjektem i objektem vládnutí“ (Sending – Neumann, 2006: 652).

Je zřetelné, že se postavení NGOs v mezinárodní politice v druhé polovině 20. století výrazně změnilo, což dokazuje i proměna vztahů NGOs s významnými mezivládními organizacemi, především OSN. Vývoj vztahu NGOs a OSN si zaslouží pozornost, protože s ním souvisí i otázka legitimacy nevládních organizací. Ačkoli je dnes běžné, že se NGOs podílí na mezinárodních politických procesech, nelze s určitostí hovořit o jejich samostatnosti, protože nejsou subjektem ani objektem mezinárodního práva (Martens, 2003: 1 – 2). Důležitým mezníkem v oblasti legitimacy NGOs bylo založení OSN, na jejíž půdě dochází k jejich postupné emancipaci a úpravám v otázkách právního statutu. Zmínka o nevládních organizacích je obsažena již v článku 71 Charty OSN, kde je zakotveno, že „[h]ospodářská a sociální rada může učinit vhodná opatření pro poradní styk s nevládními organizacemi, které se zabývají věcmi patřícími do její působnosti“.⁷ Tento článek byl výsledkem snah NGOs, které lobovaly za své zapojení do nově vznikající organizace (Alger, 2002: 94).

Rostoucí počet a nároky NGOs na půdě OSN (viz Příloha č. 3) přinesly v roce 1968 změnu ve formě tzv. konzultativního statusu, jehož záměrem bylo umožnit komunikaci a konzultaci ECOSOC s experty nevládního sektoru (Makariusová, 2008: 55). Nevládní organizace jsou od roku 1968 dodnes rozděleny do tří kategorií podle přiděleného statusu: NGOs mohou získat (1) všeobecný konzultativní statut, pokud se jejich činnost shoduje s činností ECOSOC, (2) speciální konzultativní statut pokud se jejich činnost částečně shoduje s činností s ECOSOC a (3) dočasný (*roster*) statut pro příležitostné zapojení NGOs do struktur ECOSOC (viz např. Alger, 2002: 95; Makariusová, 2008: 56; Martens, 2003: 17 – 18). Tento konzultativní status nevládním organizacím umožňuje navrhnout témata k projednání, účastnit se veřejných

⁷ Charta OSN, čl. 71 (www.un.org/en/civilsociety/index.shtml, 14. 1. 2012).

zasedání ECOSOC, přednášet prohlášení či se podílet na přípravě jednání. Díky konzultativnímu statusu se mohou také účastnit mezinárodních konferencí a podílet se na vytváření smluv, což jim dává reálnou moc (Çakmak, 2004: 107 – 108). Vzájemný vztah OSN a NGOs pak rozvíjí několik agentur, například Konference NGOs (*Conference of NGOs*, CONGOs), jejímž cílem je usnadnění spolupráce a rozhodování.⁸ NGOs ve spolupráci s OSN hrály důležitou roli v celé řadě konferencí, především v 90. letech,⁹ kdy se NGOs podílely na nastolování agendy a poskytování informací o daném tématu. V reakci na to v roce 1996 žádal ECOSOC Valné shromáždění, aby zvážilo možnost zapojení NGOs i do dalších orgánů OSN, zejména do Valného shromáždění. Mnoho států se ale k takové možnosti stavělo odmítavě. I přes návrhy generálního tajemníka se v 90. letech snaha o větší autonomii NGOs nesečkala s úspěchem. V roce 1997 však byla vytvořena skupina NGOs, která má neformální přístup na jednání Rady bezpečnosti.¹⁰

Podobná spolupráce s NGOs existuje i na půdě Světové banky, kde NGOs působí jako poradní orgány, pomáhají implementovat politiky, napomáhají k udržitelnosti a efektivitě projektů, přináší nové postupy apod. K největšímu posunu k samostatnosti NGOs zatím došlo na půdě Rady Evropy, kdy byla přijata tzv. Evropská konvence o uznání právního postavení mezinárodních nevládních organizací, která jim propůjčila status subjektu mezinárodního práva (Waisová, 2008: 50 dle Törnquist-Chesner, 2004: 253).

⁸ The Conference of NGOs: About CoNGO (<http://www.ngocongo.org/about>, 14. 1. 2012).

⁹ Například Summit země (1992) Světová konference o lidských právech (1993), Světový summit pro sociální rozvoj (1995), Světová konference o ženách (1995).

¹⁰ Global Policy Forum: NGO Working Group on the Security Council (<http://www.globalpolicy.org/ngo-working-group-on-the-security-council.html>, 14. 1. 2012).

4 RÁMCOVÉ UKOTVENÍ PŘÍPADOVÝCH STUDIÍ

Případové studie, které jsem pro svou práci zvolila, se týkají problematiky nášlapných min, ručních a lehkých zbraní, tříštivé munice, dětských vojáků a mezinárodního trestního soudu. Tyto normy a témata jsou často spojována se dvěma okruhy: lidskou bezpečností a mezinárodním humanitárním právem (dále také MHP). Ačkoli mají oba koncepty společné to, že jejich cílem je ochrana lidského jedince, v některých aspektech se liší. Základní náplní agendy lidské bezpečnosti je ochrana jedince, lidských práv, právo na seberealizaci a život v důstojných podmínkách. Mezinárodní humanitární právo je pak specifikované úžeji jako právo ve válce nebo právo ozbrojeného konfliktu s cílem chránit jeho účastníky či oběti. MHP je tedy možné chápat jako určitou podmnožinu lidské bezpečnosti.¹¹ Přestože si uvědomuji, že zvolené případové studie nejsou čistě normami mezinárodního humanitárního práva, protože výrazně zasahují i do systému lidských práv a práva odzbrojení, řadím je pod hlavičku MHP. Důvodem je, že:

1. témata všech případových studií se výrazně týkají vedení ozbrojených konfliktů a vybrané normy by nevznikly bez existence válečného konfliktu, a
2. případové studie týkající se konvenčních zbraní a dětských vojáků čerpají z dříve přijatých pramenů mezinárodního humanitárního práva (především z Ženevských konvencí a jejich Dodatkových protokolů a Úmluvy o zákazu některých konvenčních zbraní), které doplňují, rozšiřují nebo upravují.

Tato kapitola se však lidské bezpečnosti bude dotýkat, protože v souvislosti s upřením pozornosti na lidského jedince a s konceptualizací lidské bezpečnosti na počátku 90. let 20. století, bylo snazší přijmout nové normy mezinárodního humanitárního práva, které mají chránit lidského jedince před utrpením pramenícím z války. Cílem této kapitoly je ve stručnosti a obecné rovině definovat mezinárodní humanitární právo a vysvětlit, jaký vztah má k systému lidských práv a právu odzbrojení. Především má pak kapitola odpovědět na dvě otázky: (1) proč byla na počátku 90. let upřena pozornost na lidského jedince

¹¹ Mezinárodní humanitární právo je především zahrnuto v tzv. kanadském modelu lidské bezpečnosti, který se kromě lidských práv zabývá také prevencí konfliktů, socio-ekonomickou rovností a právě mezinárodních humanitárním právem. Kanadský model se podobně jako MHP zabývá poskytováním pomoci raněným a postiženým válkou či ochranou civilistů. Zároveň se zaměřuje na národní bezpečnost, protože jedině silný stát může ochránit své obyvatelstvo před strádáním. Jinou koncepcí lidské bezpečnosti přináší OSN, která se zaměřuje na problematiku lidských práv a lidské důstojnosti, s čímž však ochrana lidí v ozbrojených konfliktech bezprostředně souvisí (Waisová, 2005: 132 – 133).

a (2) proč a za jakých podmínek se nevládní organizace zaobírají humanitárními tématy a bezpečností jedince. V závěrečné části se zaměřím na praktický výzkum vzniku norem, který zpravidla vytvářejí konstruktivističtí autoři (v tomto případě Finnemore – Sikkink /1998/, Price /1998/, Rutherford /2000/). Tuto část řadím k případovým studiím, protože autoři vycházejí z výzkumu norem MHP: Ottawské konvence nebo Římského statutu Mezinárodního trestního soudu. Zároveň mi podkapitola umožňuje lépe uchopit předkládané případové studie a propojit teoretická východiska s praktickou částí.

4.1 Mezinárodní humanitární právo

Mezinárodní humanitární právo tvoří velké množství smluv, norem, zvyků či konvencí, které jsou vytvářeny od poloviny 19. století. Válka je „vysoce regulovanou institucí, která se v čase mění“ s tím, jak se mění její normativní kontext (Finnemore, 1996b: 4). Ačkoli se v předložených případových studiích zaměřím na takové normy a konvence, které byly přijaty v 90. letech 20. století a na počátku nového tisíciletí, i některé dříve přijaté normy se těší značnému vlivu a vycházejí z nich i tvůrci norem nových. Normy upravující pravidla války jsou důležité, protože určují, jakým způsobem bude válka vedena. Normy MHP, jako například Ženevské konvence, hrají zvláštní roli, protože se nezabývají přežitím státu a dosažením co největšího užítku, ale ochranou civilistů nebo vojáků druhé bojující strany. Jejich význam je zřejmý – vytvářejí bezpečnější svět a chrání před zbytečným utrpením. Humanitární normy tak výrazně ovlivňují jiné zavedené normy jako je např. suverenita státu a jeho monopol na použití násilí. Je proto nutné je chápat v širším normativním kontextu. Motivací pro přijetí těchto norem jsou více než zájmy hlavně odpovědnost, identita a smysl pro morálku. Tyto motivy jsou dané „normativním porozuměním a sociálními strukturami (...) a neexistovaly by bez společnosti“, která je vytváří (Finnemore, 1996b: 88). Jsou tak sociálně konstruovány.

Snahy limitovat dopady válek na člověka se objevují hluboko v historii, ale praktické výsledky přicházejí až v roce 1864, kdy byla přijata tzv. Ženevská úmluva z iniciativy Mezinárodního výboru Červeného kříže (dále také MVČK), který vzniká o rok dříve. Vzhledem k určující roli MVČK vidím jako užitečné představit jeho definici MHP. Dle MVČK mezinárodní humanitární právo „reguluje ozbrojené konflikty s cílem je maximálně humanizovat – MHP je souborem norem mezinárodního práva upravujících způsob vedení ozbrojených konfliktů za účelem zmírnění lidského utrpení způsobeného ozbrojeným konfliktem a poskytnutí ochrany vybraným skupinám osob v době ozbrojeného

konfliktu, a to především těm, které se přímo neúčastní boje nebo z něj byly vyřazeny (v důsledku nemoci, zranění či zajetí).¹²

MHP se skládá ze dvou oblastí: (1) ženevského práva a (2) haagského práva. Ženevské právo, tzv. právo humanitární, se týká ochrany osob, které byly z boje buď vyřazeny (ranění, nemocní, trosečníci, váleční zajatci) nebo se bojů neúčastní (civilní obyvatelstvo). Haagské právo, tzv. právo válečné, pak upravuje vedení války a povinnosti stran v konfliktech a dovolené způsoby a prostředky boje (Bílková, 2007a: 21). Tyto dvě oblasti nejsou nijak striktně oddělené, ale vzájemně se doplňují, protože obě usilují o humanizaci ozbrojeného konfliktu. Smluvně je pak spojují například Dodatkové protokoly k Ženevským úmluvám.¹³ V souvislosti s vybranými případovými studii, které se týkají jak ochrany lidského jedince, tak odzbrojování, budu vycházet z obou okruhů MHP. Zároveň se téměř ve všech případech jedná o smlouvy smíšené, které zasahují do systému lidských práv či odzbrojení, proto stručně popíši jejich vzájemný vztah.

Mezinárodní humanitární právo se se systémem lidských práv vzájemně doplňuje. V minulosti byly oba právní systémy odděleny, ale v poslední době dochází k jejich postupnému sblížování (Bílková, 2007a: 16). Cílem obou systémů práv je chránit jednotlivce, ale liší se v tom, za jakých podmínek a okolností je tato ochrana uskutečňována. MHP poskytuje ochranu jednotlivci v době války, lidská práva i v době míru. Tato práva si jsou ale v některých případech velmi podobná (např. zákaz mučení či ponižujícího zacházení) a jejich provázanost je patrná v obou Dodatkových protokolech Ženevských úmluv,¹⁴ či v Úmluvě o právech dítěte.¹⁵ Mezinárodním humanitárním právem se zabývá i OSN, ačkoli bylo vždy na okraji jejího zájmu. K vzájemnému provázání dochází i na půdě MVČK, který upravuje humanitární práva platná za všech okolností (tamtéž: 17 – 18).

Mezinárodní humanitární právo se také dotýká práva odzbrojení, protože omezení nebo zákaz použití některých zbraní snižuje riziko vypuknutí války. Součástí MHP jsou především ty odzbrojovací smlouvy, které zakazují zbraně považované za nehumánní a které způsobují nadměrné utrpení vojáků i civilistů

¹² Český červený kříž: Šíření mezinárodního humanitárního práva (<http://www.cervenkykruz.eu/cz/mhp.aspx>, 3. 2. 2012).

¹³ Český červený kříž: Mezinárodní humanitární právo, str. 4 (http://www.cervenkykruz.eu/cz/edicehnuti/MHP_odpovedi_na_vase_otazky.pdf, 3. 2. 2012).

¹⁴ Ženevské úmluvy jsou primárním zdrojem MHP, ale v případě Dodatkových protokolů výrazně čerpají z Mezinárodního paktu o občanských a politických právech z roku 1966.

¹⁵ Tato lidsko-právní úmluva obsahuje čl. 38 o ochraně dětí v ozbrojeném konfliktu.

(Ondřej, 2010: 13).¹⁶ Jedná se tedy o smlouvy smíšené, které zakazují použití některých zbraní (humanitární prvek) a zároveň jejich výrobu, uskladnění či transfer (odzbrojování prvek) (Bílková, 2007a: 159).

4.2 Nevládní organizace a přijímání norem mezinárodního humanitárního práva

Ačkoli se o činnosti NGOs coby iniciátorů norem humanitárního práva hovoří především od 90. let 20. století, svou úlohu v této oblasti hrály od samého vzniku psaného humanitárního práva. NGOs byly totiž důležitými aktéry i v případě vyjednávání první Ženevské úmluvy (1864) či na haagských mírových konferencích (1899 a 1907). Jak na konferencích v 19. století, tak v kampaních na počátku 21. století, byla cílem ochrana lidského jedince. Ve všech případech¹⁷ hrály NGOs důležitou roli při jednáních, ovlivňování veřejného mínění či ovlivňování pohledu států na bezpečnost. Ve všech případech také NGOs prosazovaly svůj zájem na úkor některých států. Je tedy možné tvrdit, že jednání týkající se ochrany jedince v 90. letech 20. století a na počátku nového tisíciletí diskursivně navázala na humanitární konference druhé poloviny 19. století. Podobně jako v případě novodobých konvencí byly státy „pod nátlakem významných osob, organizací prosazujících humanitární ideály a mír, sdružení právníků a učitelů a podobně“ (Hynek, 2009: 15).

Obzvlášť důležitou roli v této otázce hrál a hraje Mezinárodní výbor Červeného kříže. Byl založen v roce 1863 švýcarským občanem Henry Dunantem v reakci na jeho zážitky z bitvy u Solferina. Jedná se o nevládní organizaci s právní subjektivitou,¹⁸ ale v současné době má spíše podobu mezivládní organizace,¹⁹ proto je všeobecně respektován. Význam MVČK tkví v jeho specifické úloze ve válečných konfliktech jako je péče o raněné, dohled nad dodržováním mezinárodního humanitárního práva či dohled nad implementací norem MHP (Švejnoha, 2006: 8 – 9). Významu dosahuje také při prosazování nových mezinárodních humanitárních norem. MVČK hrál důležitou roli při utváření Ženevských úmluv, z jeho iniciativy vznikl článek 3 Ženevských úmluv týkajících se vnitrostátních konfliktů či Diplomatičká

¹⁶ Jedná se například o zákaz použití nášlapných min, tříštivé munice či lehkých palných zbraní.

¹⁷ Zde mám na mysli především První Ženevskou konvenci, jednání v rámci haagské mírové konference (St. Petersburgská deklarace) a konvence přijímané od 90. let 20. stol., které budou předmětem případových studií.

¹⁸ Právní subjektivita MVČK je zakotvena v Ženevských konvencích.

¹⁹ To dokazuje i fakt, že od roku 1990 má MVČK status pozorovatele při Valném shromáždění OSN, který je udělován nečlenským státům nebo mezivládním organizacím.

konference předcházející přijetí Dodatkových protokolů.²⁰ Ve všech případech hrál MVČK jak roli iniciátora, tak tvůrce obsahu těchto smluv a dodatků. Svou roli v přijímání humanitárních norem samozřejmě hrají i jiné nevládní organizace prosazující mír, odzbrojení a lidská práva. Tyto organizace jsou také pro vlády zdrojem vědění o bezpečnosti, protože jsou v bezprostředním kontaktu s adresáty své činnosti. Jsou schopné určitě téma prosadit prostřednictvím mobilizace veřejnosti, lobbingu a spoluprací s médii. Často se ale k MVČK obracejí jako ke garantovi MHP.

Je zřejmé, že se nevládní organizace na vytváření mezinárodního humanitárního práva podílely od samého počátku. Kvýraznému nárůstu jejich normativní činnosti ale dochází v souvislosti se změnou mezinárodního prostředí po skončení studené války. V této době dochází k emancipaci nevládních aktérů a také změnám v oblasti bezpečnosti, kdy se místo tradiční národní bezpečnosti do centra zájmu dostává lidský jedinec. Se svou rostoucí emancipací nevládní organizace začaly prosazovat své vědění o bezpečnosti na základě svých znalostí a zkušeností přímo z postsižených oblastí. Sekuritizovaly řadu témat, která se týkají lidského jedince, a zároveň se jim podařilo mnohá témata předefinovat do humanitárního rámu (viz níže) (Hynek, 2009: 29). V těchto podmínkách dochází k situaci, kdy obsah bezpečnosti přestal být pevně vázán na vládu a začal být tvořen nestátními aktéry (Price, 1998: 613). Významným přínosem NGOs v této otázce je, že jsou schopny socializovat diplomatické aktéry, aby reflektovaly logiku založenou na bezpečnosti jedince, či se přímo zapojují do tvorby vědění o potřebě ochrany lidského jedince. V této oblasti jsou NGOs schopné dosáhnout největších pokroků z hlediska normativních změn (Hynek, 2009: 13).

Proč ale dochází k tomuto obratu na počátku 90. let 20. století? V průběhu studené války v oblasti bezpečnosti jasně dominovala bezpečnost národní, jejímž primárním cílem bylo zabránění jaderné válce mezi USA a SSSR. Už v průběhu 70. a 80. let v souvislosti s politikou *détente* však dochází k rozšiřování (zvýšení počtu hrozeb, např. ekonomické nebo enviromentální) a prohlubování (rozšíření o nové referenční objekty) konceptualizace bezpečnosti. Po ukončení bipolárního konfliktu dochází k další řadě změn, v jejichž rámci se dogmaticky dodržovaná národní bezpečnost rozpouští. Bipolární systém se mění na systém multipolární, což otevřelo prostor novému vnímání hrozeb a priorit. Jaderné odstrašení a existence silných mezinárodních institucí a rozšiřující se globalizace omezila pravděpodobnost vypuknutí mezinárodního konfliktu. Častějším jevem se staly vnitrostátní konflikty, v nichž byly používány konvenční zbraně (nášlapné miny,

²⁰ Jedná se o pouhý výčet smluv, jejichž obsah spoluvytvářel MVČK.

lehké palné zbraně), které se po studené válce staly dostupnějšími.²¹ Nové informační, komunikační a dopravní technologie a nárůst světového obchodu „zmenšily“ svět a narušily tím dříve nedotknutelnou státní suverenitu (Matthew, 2003: 204). Z výše uvedeného je zřetelné, že po studené válce se změnilo bezpečnostní prostředí, kdy nebezpečí jaderných zbraní nahradily vnitrostátní konflikty, problém slabých a rozpadlých států či terorismus. Zejména existence slabých a rozpadlých států ukázala na neschopnost některých států zajistit svou bezpečnost a bezpečnost vlastního obyvatelstva. V některých případech se stal stát pro obyvatele hrozbou, což vyvolalo potřebu mezinárodního společenství tyto obyvatele chránit. „Úvahy o jedinci jako referenčním objektu přispěly k transformaci pravidel, norem a principů mezinárodního společenství, která zpětně tlačila na uznání lidského individua jako referenčního objektu“ (Waisová, 2005: 143). Tento obrat k jedinci bývá také někdy označován jako „nový humanitarismus“.²² Vyzdvižením bezpečnosti jedince a silná morální rétorika pak usnadnila přijetí konkrétních norem humanitárního práva.

Přechod k ochraně jedince a možnost vytvoření nových norem HMP byl také dán diskursivními příležitostmi. Podle konstruktivistických autorů kodaňské školy se „bezpečnostním problémem dané téma stává tehdy, lze-li přesvědčivě argumentovat, že je významnější než jiná témata, a měla by mu proto být přiznána absolutní priorita“ (Buzan – Weaver – de Wilde, 2005: 35). Hrozby jsou intersubjektivně konstruovány. To, že něco označíme za hrozbu, neznamená, že hrozba reálně existuje, ale že je za hrozbu považována a jako taková je přijata širokým publikem. Díky přesvědčivé argumentaci a řečovým aktům lze z depolitizovaného tématu, které nemá nic společného se státem a není předmětem veřejných debat, učinit téma politizované, které se stává součástí veřejné politiky. Pokud je téma přijato jako bezprostřední hrozba, je možné přijmout i mimořádná opatření (sekuritizace). Zároveň pokud téma spadá do oblasti „bezpečnosti“, je daleko snazší přesvědčit ostatní aktéry o jeho důležitosti (tamtéž: 35 – 42). I v této souvislosti lze tvrdit, že vzhledem k tomu, že centrem zájmu se v 90. letech stal lidský jedinec, bylo snazší přijmout normy MHP.

V případě nášlapných min, tříštivé munice nebo lehkých palných zbraní však muselo dojít k tzv. přerámování agendy (*reframing the agenda*).

²¹ Pro demonstraci růstu vnitrostátních konfliktů viz Příloha č. 4.

²² Nový humanitarismus je založen na eliminaci nespravedlností páchaných na lidech. Do jeho zájmu spadají např. genocidy, smrt civilistů v konfliktu apod. Je reakcí na nové typy konfliktů, které vypukají po skončení studené války a je veden morálními hodnotami a povinnostmi chránit porušování lidských práv. Pod hlavičku nového humanitarismu spadá například problematika humanitární intervence nebo právě nové normy v oblasti mezinárodního humanitárního práva (Wisotzki, 2009: 7).

Problematika všech těchto zbraní totiž nebyla vnímána jako téma veřejné politiky, ale jako téma vojenské, což bylo podpořeno realistickým rámcem národní bezpečnosti. Bylo proto nutné nejdříve zbraně přeřadit z vojenského do humanitárního rámce. Lze proto hovořit o „diskursivní resekuritizaci“, protože nejdříve byly zbraně sekuritizovány ve vojenském diskurzu a později v humanitárním (Hynek, 2009: 29). Ze zbraní chránící národní bezpečnost se tak staly prostředky k zabíjení a mrzačení nevinných civilistů. Primárním cílem přerámování bylo, aby na téma byla upřena pozornost států a veřejnosti a mohlo tak být dosaženo změny nebo pokroku v určitém snažení. V souvislosti s obratem k jedinci má humanitární rétorika velký mobilizační potenciál. Státy jsou pak ochotnější přijmout řadu opatření a omezení.

Kromě změn v oblasti bezpečnosti došlo také ke změnám v oblasti aktérů. Nejen že se do popředí dostávají nové státy, ale mění se i jejich chování, které se stává „morálnější“ a „normativnější“. Příkladem státu, který odpovídá určitému normativnímu rámci, je tzv. střední mocnost. Termín „střední mocnost“ odkazuje na to, že tyto země nedosahují materiálních a mocenských kapacit velmocí, jakou jsou například Spojené státy americké, ale v oblasti mezinárodních vztahů se těší značnému vlivu. Střední mocnosti jsou považovány za nositelky dobra v mezinárodních vztazích, iniciátory norem a správnosti. Jejich role dobrých mezinárodních občanů je odvozena od toho, že se jimi cítí být a snaží se tuto představu naplňovat. Střední mocnosti podporují vládu práva, demokratičnost zahraničního procesu a multilateralismus. Prosazují lidská práva, přispívají nemalými částkami na rozvojovou pomoc a často hrají roli zprostředkovatele v řešení krizí. Nezaměřují se na vlastní prospěch, ale především na šíření společného dobra v mezinárodních vztazích (Hynek – Waisová, 2006a: 33).

Činnost středních mocností (nejen) v oblasti nového humanitarismu je spojována s fenoménem měkké moci (*soft power*), čili schopností státu dosáhnout svých cílů atraktivitou hodnot spíše než donucením. Stát disponující *soft power* je schopen díky atraktivitě svých hodnot, kultury, institucí, otevřenosti a prosperitě přimět ostatní státy, aby následovaly jeho příklad. *Soft power* je tak schopnost utvářet priority ostatních, aby dělali to, co chceme my (Nye, 2004: 5 – 6). Základními zdroji *soft power* je kultura, která je pro ostatní přitažlivá, politické hodnoty a zahraniční politika vyznačující se legitimitou a morální autoritou (tamtéž: 11). Nositeli *soft power* však nejsou pouze státy, ale také nevládní organizace (Hynek – Waisová, 2006b: 271).

Počet nevládních organizací se na počátku 90. let zvyšuje a roste i jejich emancipace a profesionalizace. NGOs jsou od počátku vnímány jako nositelky dobra a morálky. Jsou zakládány za účelem pomáhat a vytvářet „lepší svět“, a to v mnoha oblastech (boj za lidská práva, boj proti hladu a chudobě, pomoc uprchlíkům, raněným, ženám a dětem v nouzi, propagování světového míru a mnoho dalších). Svými aktivitami v oblasti mezinárodního humanitárního práva se NGOs snaží předejít zbytečnému utrpení. Při vytváření norem MHP ustupují do pozadí materiální proměnné a hlavní roli hrají morální principy. Tyto normy jsou iniciovány a přijímány nikoli proto, že je to výhodné, ale protože je to správné. Aktivita NGOs v oblasti mezinárodního humanitárního práva narůstá po skončení studené války, protože došlo k pokroku v komunikačních a dopravních technologiích, což vytvořilo možnost rychlejší mobilizace a komunikace (Matthew, 2003: 11 – 12). Význam NGOs v oblasti nového humanitarismu spočívá především v (1) otevřené advokační činnosti, (2) vytváření expertíz a (3) dohlížení na implementaci a dodržování smluv (Hynek, 2009: 13).

Vzhledem k hodnotovému provázání spolu nevládní organizace a střední mocnosti často spolupracují na společných projektech, a to i v oblasti tvorby norem MHP. Oba typy aktérů se v této oblasti vzájemně doplňují a těží výhody ze vzájemné spolupráce. Přejedem od národní bezpečnosti k bezpečnosti lidské, změnou koncepce moci a ochotou zapojit nevládní aktéry do výkonu vládnutí, střední mocnosti vytvořily podmínky pro činnost NGOs v oblasti bezpečnosti a humanitárních norem. Díky vytvoření tohoto strukturálního prostředí NGOs mohly představit „celou řadu témat, jež byla předefinována do humanitárního rámu (...) na základě jejich vlastního vědění“ (Hynek – Waisová, 2006b: 270). Ochota středních mocností zahrnout NGOs do konzultačního procesu je označována jako „nová diplomacie“ (*new diplomacy*). Její další charakteristikou je jednání prostřednictvím soft power, demokratický zahraniční proces (Hynek, 2009: 10 – 14) či schopnost vytvoření nezávislého procesu mimo rámec národních států bojujícím proti odporu velkých mocností (Wisotzki, 2009: 13).

Jak však namítá Andrew Latham (2001), tato „morální“ a „etická“ politika nového humanitarismu je utvářena pouze několika (především západními) státy a NGOs a následně je jako ideáltyp šířena do celého světa. Tvrdí, že tyto státy vytvářejí „globální kulturní pravidla, [která] ‘definují vhodné instituce, cíle (...) a politiky’ pro ostatní členy mezinárodního společenství“ (Latham, 2001: 167 dle Meyer, nedatováno: 158). Tuto dominanci určitých aktérů nazývá geopolitickým diskursem, který mění zájmy ostatních států a jejich morální hodnoty. Státy, které tento diskurs vytvářejí, jsou vnímány jako „civilizované“ či „altruistické“ a

proti nim stojí státy „barbarské“ a „surové“. Státy druhé skupiny pak musí být takzvaně „civilizovány“, aby se mohly stát dobrými členy mezinárodního společenství. S koncem studené války se náplní tohoto diskursu stala lidská bezpečnost a soft power. Západní státy a NGOs tím získaly možnost utvářet obsah mezinárodního humanitárního práva a rozhodovat například o tom, které zbraně jsou humánní a které ne (Latham, 2001: 174). Tyto hodnoty byly stvrzeny i tím, že téma lidské bezpečnosti bylo přijato do agendy OSN.

4.3 NGOs a praktický výzkum vzniku norem

4.3.1 Mezinárodní pole

Jak jsem zmínila již na začátku této kapitoly, v souvislosti s výzkumem norem MHP vznikla řada studií věnujících se vzniku norem a roli NGOs při iniciaci a prosazování normy. V této podkapitole tento výzkum přiblížím, čímž „postavím most“ mezi zvoleným teoretickým přístupem a činností NGOs v humanitární oblasti, kterou jsme naznačila v předchozí podkapitole.

Existuje mnoho přístupů vztahujících se ke vzniku norem. Tyto přístupy používají různou terminologii, ale v zásadě se neliší. Obecně se o procesu přijímání normy hovoří jako o politickém cyklu a lze rozlišit tři základní stadia přijímání norem nevládními organizacemi a jejich sítěmi: (1) agenda setting, (2) vytváření normy a (3) implementace normy.²³ Role mezinárodních nevládních organizací se v jednotlivých fázích liší, přičemž nejsilnější jsou především v první a třetí fázi. Agenda setting (nastolení tématu) znamená zdůraznění tématu jako důležitého, dochází k jeho politizaci. Dochází k rozpoznání problému, jeho definici a artikulaci, přičemž je důležité, aby se problém stal součástí politických jednání (Fiala – Schubert, 2000: 79 – 80). V této fázi NGOs poskytují morální autoritu a znalosti o daném tématu. Jsou také významnými iniciátory inovačních témat či jejich přenesení do jiného rámce (např. z bezpečnostního do humanitárního). Dá se dokonce říci, že téměř každé nové normativní téma na mezinárodní úrovni bylo v 90. letech prosazeno nevládními organizacemi nebo jejich koalicemi. V procesu vytváření normy (např. při vytváření textu smlouvy) se hlavní role přenáší na státy a NGOs vůči nim vytvářejí spíše opozici. NGOs v této fázi nevystupují jako samostatní aktéři, ale jednají prostřednictvím států nebo mezinárodních vládních organizací. Jejich vliv se snižuje, ale stále mohou

²³ Nejedná se o kompletní výčet a záleží vždy na každém jednotlivém autorovi, která stadia považuje za relevantní. Např. Schubert a Fiala (2000: 79 - 85) rozlišují iniciaci (rozpoznání problému), estimaci (návrhy pro řešení), selekci (výběr z návrhů), implementaci (použití v praxi), evaluaci (zhodnocení) a terminaci (ukončení).

jednání ovlivňovat. Mezi nejčastější metody patří lobování na domácí scéně nebo vytváření koalic s mezinárodními organizacemi či menšími státy. Významu NGOs nabývají opět poté, co byla norma přijata, a pomáhají s implementací smlouvy do agend jednotlivých států. Ve fázi implementace (uvádění témat do praxe) se totiž zvyšuje důležitost těch aktérů, kteří mají zájem na tom, aby byla norma dodržována. NGOs mohou také na rozdíl od států monitorovat, zda je norma dodržována, protože pro státy platí pravidlo nevměšování se do záležitostí jiných států (Risse, 2002: 256). V této fázi také vlády mohou pověřit NGOs některými úkoly a projekty, aby je plnily místo nich (Waisová, 2008: 63).

Jeden z velmi citovaných pohledů na přijímání norem přináší autorky Martha Finnemore a Kathryn Sikkink (1998). Tvrdí, že prosazení normy probíhá ve třech stadiích – (1) vznik mezinárodní normy, (2) stadium normativní kaskády a (3) internalizace. V první fázi hrají klíčovou roli tzv. podporovatelé či iniciátoři normy (*norms entrepreneurs*), což bývají často jednotlivci, kteří prosazují určitou normu, protože to považují za správné. Mezi jejich časté motivy patří blaho ostatních nebo snaha ostatní chránit. Role iniciátorů je klíčová, protože na problém upozorňují používáním rétoriky, která ho drammatizuje a dodává mu důležitost.²⁴ Normy totiž vznikají v širokém normativním prostoru, kde „soutěží“ s jinými normami či zájmy, proto je nutné přesvědčit ostatní aktéry o prominentnosti a důležitosti jedné konkrétní normy. Při prosazování normy na mezinárodní úrovni se iniciátoři opírají o tzv. organizační platformy (*organization platforms*). Ty nejčastěji tvoří nevládní organizace, které se pak mohou stát aktéry transnacionální advokační sítě. Organizační platformy jsou schopné díky svým zkušenostem a informačnímu potencionálu ovlivnit chování dalších aktérů, především států, a za tímto účelem často spolupracují s mezivládními organizacemi jako OSN nebo Světová banka. Zároveň Finnemore a Sikkink definují tzv. bod zvratu (*tipping point*), po jehož překročení je prosazování norem snazší, a může být zahájena normativní kaskáda (viz níže). Existují dva všeobecné předpoklady, kdy bod zvratu nastává: (1) když normu přijme jedna třetina států v systému, nebo (2) přistoupením důležitého státu, bez kterého by byl smysl normy ohrožen.

Druhým stadiem je normativní kaskáda, kdy spousta států přijímá normu na základě mezinárodního vlivu a tlaku. V této fázi k normě přistoupivší státy a nevládní organizace „socializují“ ostatní aktéry v přijetí normy. To znamená, že pomáhají ostatním státům normu interpretovat nebo se v ní orientovat, vystupují jako tzv. „učitelé normy“. Po překročení bodu zvratu většina států v systému

²⁴ Tato fáze je ztotožnitelná s rámováním tématu = „framing“.

následováním normy mění své chování, čímž dochází k redefinici všeobecného kulturně-institucionálního kontextu. Tento kontext pak ovlivňuje i státy, které přijetí normy nebyly nakloněny. V této fázi je motivací států pro přijetí normy získání legitimacy a úcty v mezinárodním prostředí a potvrzení identity dobrých členů mezinárodního společenství. V extrémním případě jsou normy bez námitek a potíží přijímány již v rámci normativní kaskády, ale ve většině případů musí dojít k tzv. internalizaci normy (osvojení, ztotožnění) prostřednictvím opakování zvyků a učení, kdy jsou aktéři, kteří, normu nepřijali, nadále socializováni a přesvědčováni o prioritách určitých hodnot. Ke změnám dochází postupně, dokud státy nebudou normě důvěřovat a dokud se dodržování normy nestane běžným zvykem.

Z tohoto přístupu vychází i Richard Price (1998), který popisuje čtyři kroky, prostřednictvím nichž dohází k přijetí normy. Prvním z nich je generování tématu šířením informací. Je to velmi důležitá fáze, kdy je jedno téma upřednostněno před tématy ostatními. Dalším krokem je tzv. vytváření sítí (*networking*), a to jak mezi NGOs a státy, tak mezi NGOs a mezinárodními vládními organizacemi (především OSN). To nevládním organizacím umožňuje přístup na mezinárodní pole a možnost získání důležitých spojenců pro prosazení normy vůči rezistentním státům. Třetí fázi Price označuje jako *grafting*, čili jak nově přijímané normy souvisí s normami již přijatými. Tato návaznost na již přijaté normy umožňuje nevládním organizacím novou normu lépe vysvětlit, obhájit a prosadit. Čtvrtý krok nazývá „Sokratovou metodou“ (*Socratic method*),²⁵ která je založena na tom, že občanská společnost tlačí na státy, aby veřejně obhájily, proč k normě nepřistoupily. Téma se stává součástí domácích debat či předvolebních soubojů, čímž je de facto legitimizován prostor pro změny. Kromě těchto čtyř základních kroků jmenuje i tzv. „soutěžení“ (*emulation*), které je totožné s bodem zvratu autorek Finnemore a Sikkink. Další metodou je „zahanbování“ (*shaming*), kdy státy, které normu přijmou, přesvědčují a útočí na státy, které k ní nepřistoupily, čímž je stigmatizují a označují za „barbarské“ a „sobecké“ a vylučují je tak z klubu dobrých mezinárodních občanů, což vytváří nátlak na jejich vlády.

Velmi dobrou analýzu toho, jak NGOs ovlivňují přijímání norem, přináší také Kenneth Rutherford (2000). Podle něj proces přijímání norem sestává ze dvou úrovní a každá z nich má tři části. V rámci první úrovně, kterou nazývá kognitivní nastolování agendy, dochází k vyzdvižení tématu jako důležitého a

²⁵ V obecné rovině termín Sokratova metoda znamená narušení zdánlivě samozřejmých věcí. Pokládáním otázek je zpochybnováno domnělé vědění, což vede k hlubšímu porozumění nebo změně náhledu.

jeho přenosu na mezinárodní úroveň. V rámci druhé úrovně, nastolování norem, se NGOs snaží přesvědčit státy, aby změnilly svá stanoviska a začaly chápat problematiku v nové (např. humanitární) podobě. Každá z těchto úrovní se skládá z následujících třech kroků: rámování (*framing*), schematizování (*schema*) a předřazování (*priming*). Rámování znamená vyzdvižení tématu jako důležitého a předefinování optiky, kterou je na něj nahlíženo. Dochází ke změně náhledu na určitý problém, jeho příčinám a morálnímu zhodnocení. Schematizování je koncept úzce spojený s rámováním, ale více se soustředí na přiblížení tématu široké veřejnosti. Priming je fáze, která je aktivována předchozími fázemi. Důležitými stimuly primingu je frekventované a intenzivní zveřejňování tématu médií. Téma je takzvaně „předřazeno“ tématům ostatním a je vnímáno jako důležitější, proto mu je věnována větší pozornost.

Ačkoli všechny tři přístupy pracují s odlišnými termíny, všichni autoři se domnívají, že (1) NGOs jsou schopné iniciovat určité téma jeho umístěním do mezinárodní politické agendy, což vyústí v silný zájem médií a veřejnosti. (2) NGOs pomáhají včlenit danou problematiku do mezinárodního a národního práva (Rutherford, 2000: 76).

4.3.2 Domácí pole

V souvislosti s přijímáním norem se však nestačí zaměřit pouze na mezinárodní úroveň, ale je třeba zohlednit „domácí“ normy jednotlivých států. Ty jsou s mezinárodními normami velmi často provázány. Mnoho mezinárodních norem má původ v normách domácích, které se snahou jednotlivců či organizací dostaly na mezinárodní úroveň (Finnemore – Sikkink, 1998: 893). A opačně domácí struktury ovlivňují možnosti NGOs v prosazení normy na mezinárodní úrovni. Obecně větší úspěch v prosazení normy mají NGOs v „otevřenějším a méně centralizovaném politickém systému ... a pluralističtější společnosti“ (Risse, 2002: 266). To však dle Keck a Sikkink (1998 dle Risse 2002: 266) nevysvětluje, proč některé státy splňující kritérium otevřeného systému a pluralistické společnosti ke smlouvě přistoupí a jiné ne. To konstruktivisté vysvětlují tím, že ne každá norma je v souladu s identitou státu.

NGOs jsou však schopné svou činnost na domácí a mezinárodní úrovni propojit. Z teoretického a praktického hlediska existuje v tomto ohledu několik přístupů. Asi nejznámějším je tzv. bumerangový efekt autorek Keck a Sikkink (1999: 93). Znamená to, že ve státě, který nechce k normě přistoupit, se vytvoří opozice vůči vládě. Tato opozice je většinou ignorována nebo dokonce perzekuována, a proto hledá spojence. Těmito spojenci se stávají transnacionální

sítě NGOs, které poskytují podporu opozici, proto je na vládu vyvíjen tlak jak zvenčí, tak zevnitř. Risse a Sikkink (1999) potom hovoří o tzv. modelu spirály. Tento model je založen na stejném principu jako bumerangový efekt, ale skládá se z několika „hodů“. Čím větší tlak je vyvíjen na vlády (zevnitř i zvenku), tím více vlády vytvářejí ústupky a aktivity se přesouvají z mezinárodní na domácí úroveň. Role transnacionálně operujících NGOs tak spočívá především v podpoře a posílení domácí občanské společnosti.

5 OTTAWSKÁ KONVENCE

5.1 Úvodní informace

Náslapné miny jsou již několik desetiletí aktivně diskutovaným tématem. Jedná se o pasivní vojenská zařízení sloužící k vyřazení nepřátelských armádních sil, strategickému ohraničení území, omezení postupu protivníka, ochraně důležitých objektů apod. Jejich vojenskou výhodou je snadná výroba a použití a nízké pořizovací náklady.²⁶ Uvedené vojenské výhody však zastíňuje fakt, že náslapné miny způsobují nadměrná utrpení a mají nerozlišující účinky. Uvádí se, že náslapné miny si každoročně vyžádají 15 – 20 tisíc obětí (mrtvých a raněných), z nichž až 70% tvoří civilisté.²⁷ Minová pole jsou hrozbou ještě dlouho po ukončení konfliktu a vysoký počet mrtvých a raněných negativně ovlivňuje socio-ekonomický rozvoj komunit a celé společnosti. Přítomnost náslapných min také představuje překážku postkonfliktní rekonstrukci a obnově země.²⁸

Počátky snah za zákaz náslapných min je možné datovat už od 70. let 20. století, kdy na utrpení civilistů způsobené náslapnými minami začal upozorňovat Mezinárodní výbor Červeného kříže. Od roku 1980 byla problematika řešena v rámci Protokolu II Konference o některých konvenčních zbraních (CCW),²⁹ nicméně tento Protokol nezakázal použití všech náslapných min a výsledkem byla pouze dílčí omezení.³⁰ K výraznějšímu posunu v této otázce dochází až po skončení studené války, kdy se v oblasti bezpečnosti přesouvá pozornost

²⁶ Ministerstvo obrany České republiky: Alternativy protipěchotních min (http://www.army.cz/avis/vojenske_rozhledy/1998_3/nast.htm, 13. 4. 2012).

²⁷ Evropský parlament: Zpráva o pokroku v odminování, čl. E (<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A7-2011-0211&format=XML&language=CS#title1>, 13. 4. 2012).

²⁸ UN bulletin: Odminování, str. 1 a 5

(<http://www.osn.cz/zpravodajstvi/casopis/soubory/un%20bulletin%204-2006.pdf>, 13. 4. 2012).

²⁹ Úmluva o zákazu nebo omezení použití některých konvenčních zbraní byla vytvořena z důvodu omezit konkrétní zbraně, které způsobují zbytečné útrapy a jsou tím pádem nehumánní. Úmluva byla přijata v roce 1980 a v platnost vstoupila v roce 1982. Cílem Úmluvy je předejít nepřiměřenému strádání vojáků a především civilistů. Samotná úmluva má pouze podobu všeobecných ustanovení a samotný zákaz je zakotven v pěti dodatkových protokolech, což Úmluvě zaručuje velkou míru flexibility. Součástí Úmluvy je pět protokolů: (I) Protokol o nezjistitelných úlomcích, (II) Protokol o zákazu nebo omezení použití min, nástrah a jiných prostředků, (III) Protokol o zákazu nebo omezení použití zápalných zbraní, (IV) Protokol o laserových oslepujících zbraních, (V) Protokol o výbušných pozůstatcích války (Jukl, 2011: nestránkováno).

³⁰ Celý název Protokolu je Protokol II o zákazu nebo omezení použití min, nástrah a jiných prostředků. Protokol stanovuje, že miny nesmějí být v žádném případě použity proti civilistům, pouze proti vojenským cílům. V roce 1996 došlo k revizi Protokolu II, kdy byla přijata další omezení týkající se náslapných min. Při revizi byla ustanovení Protokolu – oznámení o poloze minových polí, čištění minových polí, přijetí trestní legislativy při porušení Protokolu aj. – vztažena i na vnitrostátní konflikty. Význam Protokolu tkví především ve zdůraznění nerozlišujících účinků, ale nezakazuje veškeré miny, pouze přináší určitá omezení (Ondřej, 2010: 298 a 301).

k ochraně lidského jedince. Na druhou stranu se lidský jedinec stává terčem násilí v celé řadě nově propuknuvších vnitrostátních konfliktů (například Angola, Mosambik, Rwanda, Uganda), kde byly nášlapné miny používány. Pokud dříve nášlapné miny sloužily primárně pro oddělení válčících stran, v těchto nových konfliktech byly kladeny i na území obývané civilisty (Rutherford, 2000: 81). V této době ale také dochází k emancipaci a profesionalizaci nevládních organizací, které díky svým zkušenostem přímo z postižených oblastí začaly upozorňovat na to, že nášlapné miny mají katastrofální humanitární následky a ztěžují postkonfliktní rekonstrukci. Společně proto vytvořily Mezinárodní kampaň za zákaz nášlapných min (*International Campaign to Ban Landmines*, ICBL) a začaly pracovat na přijetí absolutního zákazu této munice.

I díky snahám NGOs byla mezi lety 1995 – 1996 svolána revizní konference Protokolu II CCW, kde se NGOs snažily přesvědčit vlády o nutnosti přijetí úplného zákazu protipěchotních min. V CCW je ale nutný souhlas všech členů a na úplný zákaz této munice odmítli přistoupit velcí distributoři a uživatelé nášlapných min jako USA, Rusko nebo Čína. Tyto státy deklarovaly, že stále potřebují miny pro ochranu svých zájmů a raději v této oblasti přijmou určitá omezení než úplný zákaz. Proto skupina středních mocností (hlavní roli v procesu hrála Kanada) a nevládních organizací vystoupily mimo rámec CCW a zahájily nezávislý smluvní proces (Behringer, 2003: 11 – 12; Price, 1998: 618 – 9; Short, 1999: 482 – 4). Výsledkem těchto jednání bylo přijetí tzv. Ottawské úmluvy (konvence),³¹ která zakazuje používání nášlapných min a kterou k dnešnímu dni podepsalo 159 států (viz Příloha 5).³² Úmluva byla uzavřena v prosinci 1997 a v platnost vstoupila v březnu 1999.

5.2 Návaznost na již přijaté normy

Sociální konstruktivisté se shodují na tom, že normy vznikají v návaznosti na normy přijaté v minulosti, které přijetí nových norem usnadňují. V případě Ottawské konvence většina badatelů (například Rutherford, 2000: 92; Price, 1998: 628; Atwood, 2006: 43) jmenuje Ženevské úmluvy z roku 1949, které jsou zdrojem mezinárodního práva o ochraně válečných obětí. Zvláště podstatný význam mají Dodatkové protokoly, konkrétně články 51 a 54 Protokolu I, které zakazují útoky nerozlišující civilní obyvatelstvo či útoky přímo na civilní obyvatelstvo zaměřené a zakazují ničit jakékoliv objekty potřebné k životu (pole,

³¹ Celým názvem Úmluva o zákazu použití, uskladňování, výroby a transferu protipěchotních min a o jejich likvidaci.

³² ICBL: State Parties (<http://www.icbl.org/index.php/icbl/Universal/MBT/States-Parties>, 15. 2. 2012).

vodní zdroje apod.). Podstatný je také článek 35, který zakazuje zbraně, „které by svou povahou způsobovaly nadměrná zranění nebo zbytečné útrapy“.³³

Další norma, která proces podpořila a na kterou Ottawská úmluva „navázala“, byla Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení z roku 1993 (Hulme, 2009: 222).³⁴ Dle Richarda Price Úmluva o zákazu chemických zbraní vytvořila „normativní terén, který vytvořil možnost pro přijetí zákazu min – bez přijetí tohoto zákazu by nevznikl“ (Price, 1998: 629). Úmluva o chemických zbraních vytvořila precedens pro přijímání zákazu dalších zbraní a pro lidi byl pak zákaz nášlapných min daleko pochopitelnější a lépe přijatelný. Existence podobné úmluvy přesvědčila politiky, že zákaz je nejen nutný, ale i možný. I Ottawská konvence se stala předlohou pro další normy, například Úmluvy o zákazu používání tříštivé munice (viz kapitola 6).

5.3 Mezinárodní kampaň za zákaz nášlapných min

Neochota států na půdě OSN přijmout úplný zákaz vedla k zahájení jednání mimo CCW a pravidla OSN. Prvním impulsem bylo založení Mezinárodní kampaně za zákaz nášlapných min (*International Campaign to Ban Landmines*, ICBL). Původně byla ICBL založena šesti NGOs.³⁵ V současné době se zde angažují stovky nevládních organizací (cca 1400) z oblasti lidských práv, odzbrojení, ochrany žen, dětí a raněných, udržení míru a rozvoje z více než 90 zemí světa.³⁶ ICBL je označována jako síť nebo koalice NGOs, které spojují stejné hodnoty a cíle, přičemž jejím základním cílem je „svět bez nášlapných min“.³⁷

ICBL se zpočátku vyznačovala velmi volnou strukturou. ICBL neměla žádný sekretariát nebo byrokratickou strukturu, která by jednotlivým NGOs diktovala, co mají dělat. Každá nevládní organizace jednala sama za sebe a snažila se sama hledat nejlepší řešení k dosažení společného cíle. Členské organizace ICBL se setkávaly k projednání konkrétních cílů a strategií, ale jednotlivé národní kampaně byly vedeny individuálně domácími NGOs, aby byly zohledněny konkrétní domácí podmínky, politické a kulturní prostředí apod.

³³ Ženevské úmluvy: Dodatkový Protokol I (dostupné na www.cervenykriz.eu/cz/mhp_knihovna/zenevske_umluvy.pdf, 15. 2. 2012).

³⁴ Za její předchůdkyni je zase považována Úmluva o zákazu vývoje, výroby a skladování biologických zbraní a toxických zbraní a jejich zničení z roku 1972.

³⁵ Těmito šesti NGOs byly Human Rights Watch, Medico International, Handicap International, Mines Advisory Group, Physicians for Human Rights a Vietnam Veterans of America Foundation.

³⁶ ICBL: ICBL, History (<http://www.icbl.org/index.php/icbl/About-Us/History>, 17. 2. 2012).

³⁷ ICBL: About Us (<http://www.icbl.org/index.php/icbl/About-Us>, 17. 2. 2012).

V jednotlivých státech proto vznikaly národní kampaně za zákaz nášlapných min, např. US Campaign to Ban Landmines nebo South Africa Campaign to Ban Landmines aj., které koordinovaly aktivity NGOs na domácí úrovni. V rámci ICBL si pak jednotlivé NGOs a zástupci národních kampaní mohli vyměňovat své názory a nápady a učit se z úspěchů a chyb druhých. Navenek ICBL vystupovala jako homogenní organizace, která artikulovala stanoviska všech angažovaných nevládních organizací (Williams, 1999: nestránkováno). ICBL tedy pracuje na různých úrovních – nejen na mezinárodní, ale i na regionální a národní. S jistým zjednodušením by se dalo říci, že úspěch ICBL spočíval v „malých“ dílčích národních úspěších, které byly koordinované ICBL (Shawki, 2010: 395). Globální fungování ICBL bylo umožněno příležitostmi, které přinesly nové technologie – fax a později internet – díky kterým bylo možné rychle komunikovat v rámci celého světa a získávat stále více členů a příznivců (Williams, 1999: nestránkováno).

Tato romantická představa o ICBL jako demokratickém multilaterálním uskupení reflektujícím názory všech, je však podrobena kritice. Například Chapnick (2003) ve svém článku uvádí, že Jody Williams ve skutečnosti vedla velmi nekompromisní politiku, která nereflektovala zájmy zúčastněných NGOs. Pro urychlení kampaně raději vyloučila váhající Spojené státy americké, než aby byla ochotná jednat o jakýchkoli výjimkách. Také jednání Kanady a Lloyda Axworthyho není možné označit za multilaterální. Například prohlášení, že úmluva bude uzavřena během několika měsíců, spoustu států, hlavně velké mocnosti, odradilo a popudilo. Ve výsledku ottawský proces přilákal malé státy a nevládní organizace, ale nikoli důležité mezinárodní aktéry. Dle Chapnicka tento agresivní jednostranný způsob jednání nepřinesl ovoce, protože nášlapné miny se stále vyrábějí a zabíjejí nevinné. Beier (2003) zase podotýká, že vyjednávání o zákazu nášlapných min mělo silně etnocentrický charakter, kdy země Severu rozhodovaly o osudu zemí Jihu. Většina NGOs jedná sídli v zemích Severu a jedná NGOs Jihu neměly přístup k takovým prostředkům a technologiím (např. internet, peníze na letenky), aby na jednáních mohly participovat. Kritikové tvrdí, že „všechna důležitá rozhodnutí v rámci ICBL byla učiněna v rámci komunikace mezi několika západními NGOs, pokud ne dokonce v okruhu několika lidí, a následně zavedena v celé ICBL a prezentována jako oficiální stanovisko ICBL“ (Hynek, 2009: 10).

5.4 Role NGOs při „reframing the agenda“

Pro NGOs bylo prvotním úkolem téma zákazu nášlapných min iniciovat a „umístit“ ho na mezinárodní úroveň, což byl první předpoklad pro přijetí normy v mezinárodním měřítku. Aby NGOs získaly mezinárodní pozornost, začaly apelovat na morální zásady a používat nové postupy a strategie. Základní strategií bylo prezentování tématu jako humanitárního, s čímž souviselo i hlavní heslo kampaně, že se jedná o téma „humanitární, ne téma kontroly zbrojení“ (Short, 1999: 482). Bylo potřeba označit humanitární dopady za „nejpalčivější problém současnosti“ (framing) a tím mobilizovat světovou veřejnost, média i vlády. Jinými slovy bylo potřeba, aby se z vojenského tématu stalo téma veřejné politiky a z nášlapných min jako prostředku k zajištění bezpečnosti státu vytvořit nehumánní zbraně vraždící nevinné. V tom hrály velmi důležitou roli nevládní organizace, které začaly nejrůznějšími metodami přinášet svědectví o lidském utrpení (Rutherford, 2000: 94).

Hlavní metodou, která byla v rámci Ottawské konvence využívána, bylo zveřejňování výpovědí obětí. Pohnuté příběhy lidí postižených nášlapnými minami zajistily velmi rychlý zájem médií a veřejnosti. Filmy zachycující lidské utrpení natočené NGOs byly rozesílány vládám, například do britského parlamentu, či do amerického kongresu, a oběti byly také zvány na konference jako prominentní „decision makers“. Je jasné, že lidská tragédie se stala hlavním mobilizačním faktorem, který apeloval na politickou morálku (Price, 1998: 623, Atwood, 2006: 40). Kromě spolupráce s oběťmi nášlapných min NGOs vytvářely statistiky, které dokumentovaly, kolik lidí na následky zranění umírá, kolik z nich jsou civilisté, děti apod. Byly to právě nevládní organizace, kdo takovéto statistiky mohl produkovat, protože byly přímými aktéry při odminování a pomoci obětem nášlapných min (Short, 1999: 490; Price, 1998: 618). Tyto statistiky měly šokující efekt a právě šok, způsobený zveřejněním humanitárních dopadů, hrál hlavní roli v politizaci tématu (Price, 1998: 622).³⁸ Nášlapné miny byly de facto prezentovány jako zbraně hromadného ničení, které sice nezabijí tolik lidí najednou, ale vraždí ještě dlouho po skončení konfliktu. To vše mělo přispět k jejich stigmatizaci (Price, 1998: 629; Rutherford, 2000: 88). NGOs se také snažily spolupracovat s armádními experty, kteří nášlapné miny označili za „neužitečné“ a zákaz podporovali. Prostřednictvím nejrůznějších analýz a studií NGOs přesvědčovaly státy o jejich neužitečnosti a prezentovaly je jako vojenský přežitek.

³⁸ Je nutné podotknout, že mnohé z těchto statistik byly zkreslené a nereflektovaly realitu. Tyto informace byly následně šířeny prostřednictvím médií, která byla hlavním zdrojem informací pro veřejnost.

Jak již bylo zmíněno, aktivity NGOs se neodehrávaly jen na mezinárodní úrovni, ale také na úrovni národní. Na domácí úrovni NGOs používaly podobné metody jako na úrovni mezinárodní - spolupráce s raněnými, vydávání statistik, pořádání konferencí, zasílání otevřených dopisů vládě apod. Důležitý byl také domácí politický boj, který se odehrával mezi zastánci a oponenty zákazu, kdy se NGOs významně snažily podporovat zastánce zákazu, kteří naopak využívali pomoc NGOs (Rutherford, 2000: 92 – 93). Významnou roli v kampani hráli i jednotlivci, kteří začali činnost NGOs podporovat. Konkrétně se jednalo například o Nelsona Mandelu, papeže Jana Pavla II., Dalajlámu či generální tajemníky OSN Butrus Butrus-Ghálího a Kofiho Annana.

Asi nejznámější tváří kampaně se stala princezna Diana, patronka Britského červeného kříže, která výrazně přispěla k tomu, že Velká Británie přistoupila k zákazu nášlapných min. Na tomto příkladu je také vidět, jak se ve Velké Británii zákaz nášlapných min začal dostávat do politické agendy. Velká Británie do poloviny roku 1997 patřila ke striktním odpůrcům zákazu, avšak v lednu 1997 princezna Diana navštívila Angolu jako host Britského červeného kříže a Halo Trust³⁹ a vyzvala britskou vládu, aby se na problematiku nášlapných min dívala humanitární optikou. Návštěvy minami postižených zemí byly předem dobře naplánovány britskými nevládními organizacemi, které zajistily i pozornost médií. Její návštěva vyvolala obrovský ohlas nejen u britské veřejnosti, ale i po celém světě (Rutherford, 2000: 100 – 101). Hlavním oponentem zákazu byla Konzervativní strana, která kritizovala zapojení princezny Diany do bezpečnostních záležitostí státu. Labouristé naopak její aktivity vítali, protože si na zákazu nášlapných min založili předvolební kampaň, čímž získali obrovskou podporu britské veřejnosti.⁴⁰ Opozice proti zákazu zmizela krátce po zvolení Labouristů pod vedením Tonyho Blaira ve volbách 1. května 1997.⁴¹ Nicméně i přes nesporný úspěch jednotlivých osobností bylo zapotřebí pomoci nevládních organizací, které na vládu tlačily na různých frontách a připravovaly tak jednotlivcům půdu pro jejich aktivity. Velká Británie není jediným státem, kde se téma stalo předmětem politických debat. I v řadě jiných států se nášlapné miny staly centrem předvolebních bojů, a to především díky zmobilizované veřejnosti (Rutherford, 2000: 104).

³⁹ Britská NGO zabývající se odminováním. Více na <http://www.halotrust.org/home/index.aspx>.

⁴⁰ BBC: 1997: Princess Diana sparks landmine row (http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/january/15/newsid_2530000/2530603.stm, 16. 2. 2012).

⁴¹ The official site of the British Prime's Minister: Tony Blair (<http://www.number10.gov.uk/history-and-tour/tony-blair-2/>, 16. 2. 2012).

Je také důležité zmínit, že nevládní organizace nejednaly samostatně, ale ve spolupráci se zákazu nakloněnými státy, mezinárodními organizacemi, Mezinárodním výborem Červeného kříže či zmíněnými osobnostmi. Velmi důležité pro NGOs bylo partnerství s OSN, které jim poskytovalo prostor pro ovlivňování a artikulování problematiky např. na zasedání Valného shromáždění, kterého se účastní všechny státy světa. NGOs byly dále široce podporovány některými agenturami OSN – Dětským fondem (UNICEF), Vysokým komisařem pro uprchlíky (UNHCR), Oddělením pro humanitární vztahy (DFA) aj. Zároveň NGOs získaly podporu tím, že jim bylo umožněno v rámci OSN veřejně představovat své analýzy či organizovat konference. Další významnou organizací, se kterou NGOs spolupracovaly, byl Mezinárodní výbor Červeného kříže. Ten dokonce vystoupil ze své pozice neutrálního arbitra mezinárodního humanitárního práva a uspořádal tiskovou konferenci, kde byly zdůrazňovány humanitární následky nášlapných min (Price, 1998: 624).

Nezpochybnuji, že aktivity ICBL vedly k tomu, že se téma dostalo do mezinárodní politické agendy a že její aktivity výrazně přispěly k podpisu Ottawské úmluvy. Domnívám se ale, že ICBL by nedosáhla takového úspěchu bez podpory států, agentur OSN a MVČK, protože činnost NGOs podporovaly a sponzorovaly. Společně pak tyto organizace a státy mohly vyvíjet intenzivnější tlak na státní i veřejné úrovni.

5.5 Revizní konference CCW a Ottawský proces

Až do roku 1995 státy jednohlasně souhlasily s tím, že použití nášlapných min je legální.⁴² Soustavnou prací nevládních organizací, Mezinárodního výboru Červeného kříže a agentur OSN došlo k obrovskému obratu a zákaz nášlapných min se stal tématem, které už jednoduše nebylo možné ignorovat. Z tohoto důvodu OSN navrhla, aby došlo k revizi Protokolu II CCW, v jehož rámci chtěly NGOs prosadit úplný zákaz nášlapných min. Jednání CCW probíhala od září 1995 do května 1996. Během konference se NGOs snažily diplomatické zástupce států přesvědčovat, aby k zákazu přistoupili. Výsledkem závěrečného jednání v květnu 1996 bylo přijetí pouze určitých omezení použití nášlapných min, zákaz rozmístování min mimo vyznačené oblasti či povinnost vyčištění a odstranění min po ukončení konfliktu. Tato nová opatření Protokolu II však byla vystavena kritice a označena za nedostatečná, protože neposkytují adekvátní ochranu civilistům. Z tohoto důvodu ICBL a střední mocnosti (především Kanada, Belgie, Nový Zéland, Norsko, Rakousko) následovaly výzvu kanadského ministra

⁴² Prvním státem, který oficiálně deklaroval zákaz použití nášlapných min, byla Belgie v březnu 1995.

zahraniční Lloyd Axworthyho vystoupit z konsenzuálního rámce jednání OSN (CCW) a zahájit nezávislý smluvní proces. Byla vytvořena jádrová skupina sestávající z ICBL, zákazu nakloněných států a MVČK, která hrála při jednáních hlavní roli. Na jednání pak byly přizvány i další státy – buď jako účastníci nebo pozorovatelé (Short, 1999: 490 – 491).

Je ale nutné podotknout, že revizní konference CCW přinesla nevládním organizacím řadu příležitostí. Během jednání CCW nevládní organizace mohly tlačit na státní delegace a přitáhnout pozornost médií a propůjčit tak snahám NGOs větší důležitost. Zároveň díky této konferenci ICBL „získala přístup do globálního veřejného politického procesu“, kde mohla téma prezentovat jako téma humanitární, a zároveň během konference nevládní organizace navázaly těsnější partnerství se státy, které byly zákazu nakloněny (Shawki, 2010: 393). V některých případech (Kanada, Austrálie) byli zástupci NGOs členy oficiálních vládních delegací, takže mohli hájit svá stanoviska přímo na jednáních (Price, 1998: 624 – 5).

Vraťme se však k ottawskému procesu. První konference se konala již v říjnu 1996 v kanadské Ottawě. Další jednání probíhala v roce 1997 ve Vídni (únor), Bonnu (duben) a Oslu (září), kde byla dojednána závěrečná podoba smlouvy. Jednání byla završena na závěrečné konferenci v Ottawě 3. prosince 1997, kdy byla přijata Úmluva o zákazu použití, skladování, výroby a vývozu protipěchotních min a jejich likvidaci, kterou podepsalo 125 států.⁴³ V platnost smlouva vstoupila v březnu 1999, kdy ji ratifikovala Burkina Faso jako 40. stát. Hlavní roli v procesu hrála jádrová skupina středních mocností, která se starala o hladký průběh konferencí a vytváření textu smlouvy. Na jednání měly přístup i nevládní organizace, které ho ovlivňovaly, ale nedisponovaly hlasovacím právem. NGOs ale často zasahovaly do průběhu jednání a vydávaly návrhy a doporučení k podstatě smlouvy. Během konferencí předkládaly nejrůznější analýzy, právní podklady a vytvářely stálý tlak na diplomatická zastoupení států. Důležitou roli hrály NGOs i mezi konferencemi, kdy se zaměřovaly na přesvědčování vládních činitelů na domácí půdě, popř. byly pořádány regionální konference.

⁴³ Ministerstvo obrany České republiky: Alternativy protipěchotních min (http://www.army.cz/avis/vojenske_rozhledy/1998_3/nast.htm, 20. 2. 2012).

5.6 Vliv na chování států

Důkaz toho, že státy skutečně normu přijaly, můžeme vidět na změně zájmů a změně jejich chování, protože je podepsání smlouvy předurčuje k plnění určitých závazků. Díky činnosti NGOs a dalších aktérů některé státy změnilly svůj postoj k nášlapným minám, kdy je přestaly vnímat jako nástroj ochrany státních zájmů, ale jako zbraň, která způsobuje utrpení civilistů. S touto změnou percepce (identity) souvisela i ochota plnění závazků obsažených ve smlouvě, se kterými státy musely změnit některé své návyky. Smlouva ukládá, že státy jsou povinny přestat miny používat, skladovat, převážet a vyrábět (čl. 1), zlikvidovat veškeré sklady s touto municí do čtyř let od ratifikace smlouvy (čl. 4) a vyčistit kontaminovaná území deset let od ratifikace (čl. 5). Smlouva se ale netýká jen odzbrojení, ale také pomoci obětem (čl. 6). Aby bylo zaručeno, že státy své závazky budou plnit, jsou povinny každý rok přinášet zprávu o pokroku (likvidování skladů, čištění zaminovaných oblastí, ničení zásob apod.) (čl. 7) a spolupracovat s ostatními státy pro urychlení plnění závazků (čl. 8). Dále každý stát musí přijmout náležitá „právní, administrativní a jiná opatření, zahrnující sankce k prevenci a potlačení činností zakázaných smluvnímu státu“ (čl. 9) a účastnit se konzultací v případě sporů či pravidelných setkání signatářských států za účelem prodiskutovat plnění smlouvy (čl. 12 a 13).⁴⁴ V roce 1998 byla také ICBL založena nevládní organizace Landmine Monitor sledující plnění a implementaci smlouvy v jednotlivých zemích. Ta vydává každoroční zprávu, čímž vytváří na státy stálý nátlak.⁴⁵

Ze zpráv Landmine Monitor vyplývá, že smlouva skutečně funguje. V roce 2011 nášlapné miny produkovalo 12 států (např. USA, Rusko, Severní a Jižní Korea a Indie), přičemž před přijetím Ottawské úmluvy se jejich výrobou zabývalo 54 států. Pouze ve třech státech byly v roce 2011 miny rozmisťovány (Barma, Izrael a Libye), což je zhoršení oproti roku 2009 a 2010, kdy tak činila pouze Barma, ale v porovnání s rokem 2000 (15 států) se jedná o velký pokrok. 87 států také oficiálně deklarovalo zničení veškerých zásob nášlapných min. Dlouhodobě se však nedaří naplňovat článek 7, který členské státy zavazuje k zasílání zprávy generálnímu tajemníkovi OSN o plnění závazků. V roce 2011 zprávu zaslalo pouze 52 % členských států a ani v předchozích letech nebyla překročena hranice 60 %. Do současné doby ke smlouvě přistoupilo 159 států

⁴⁴ Smlouva o zákazu použití, skladování, produkci a transferu protipěchotních nášlapných min a jejich likvidaci (dostupné na <http://www.icbl.org/index.php/icbl/Treaties/MBT/Treaty-Text-in-Many-Languages/English>, 16. 2. 2012).

⁴⁵ Landmine and Cluster Munition Monitor: History (<http://www.the-monitor.org/index.php/LM/About-Us/History>, 16. 2. 2012).

(nedávno například Jižní Súdán nebo Finsko) a do konce roku 2012 by mělo smlouvu ratifikovat Polsko. O podpisu smlouvy uvažovaly v roce 2009 i Spojené státy americké, ale později od tohoto záměru ustoupily.⁴⁶

Příklad implementace a změny chování státu opět přiblížím na příkladu Velké Británie jako země, která nášlapné miny používala (Falklandské ostrovy) a byla silným oponentem zákazu, ale byla jedním z prvních států, které smlouvu podepsaly a ratifikovaly. Svou roli bezesporu sehrály nevládní organizace působící na jejím území a zmíněná osobnost princezny Diany. Velká Británie ratifikovala smlouvu v červenci 1998 v den výročí smrti princezny Diany⁴⁷ a ještě týž den byl přijat dokument zahrnující body úmluvy do národního práva (The Landmines Act). Tento zákon stanovuje jako trestný čin používání, výrobu, distribuci a uskladňování nášlapných min stejně jako „pomoc, podporu nebo pobídku jiné osobě“, která vlastní nebo používá tyto miny (čl. 2).⁴⁸ Změnu v chování státu dokazuje i v roce 2004 vydaný Manuál práva ozbrojených konfliktů, kde je uvedeno, že protipěchotní miny sice britské armádě sloužily ke strategickým účelům (např. jako ochrana před překvapivým útokem), ale „humanitární zájem jejich zákazu převážil vojenskou výhodu při jejich použití“.⁴⁹ Do Landmines Act byla ale přidána výjimka, že Velká Británie může být spojencem státu, který k Ottawské úmluvě nepřistoupil. V případě, že se vojenská operace se spojencem nepřistoupivším k Úmluvě (např. USA) bude odehrávat mimo území Velké Británie, zákaz se bude vztahovat pouze na rozmístování min, nikoli na zákaz dalších aktivit vyplývajících z Ottawské úmluvy (transfer, výroba, vlastnictví) (čl. 5).⁵⁰ Tento článek byl a je dodnes velmi kritizován nevládními organizacemi, které apelují na vládu, aby byl zrušen, protože je de facto porušením Ottawské úmluvy.

Velká Británie dostala závazkům ze smlouvy vyplývajících, což znamená, že nášlapné miny přestaly být používány. Od podepsání Ottawské úmluvy také nedošlo k žádnému transferu protipěchotních min a v současné době pracuje na

⁴⁶ iDNES: Dohodu o zákazu nášlapných min nepodepíšeme, vzkázala vláda USA (http://zpravy.idnes.cz/dohodu-o-zakazu-naslapnych-min-nepodepiseme-vzkazala-vlada-usa-pvr-/zahranicni.aspx?c=A091125_074052_zahranicni_stf, 17. 2. 2012).

⁴⁷ BBC: UK bans landmines (http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/142807.stm, 17. 2. 2012).

⁴⁸ Landmines Act 1998 (dostupné na <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/33/section/2>, 17. 2. 2012).

⁴⁹ The Manual of the Law of Armed Conflict (dostupné na <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/33/section/5>, 17. 2. 2012).

⁵⁰ Landmines Act 1998 (dostupné na <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/33/section/5>, 19. 2. 2012).

odminování Falklandských ostrovů.⁵¹ V posledním bodě je však Británie kritizována, protože si zažádala o prodloužení desetileté lhůty, kdy mají být zaminované oblasti vyčištěny a je na ní vytvářen obrovský tlak ze strany mezinárodního společenství. Velký dopad měla smlouva i na britské zbrojařské firmy, které patřily mezi největší producenty nášlapných min na světě. V souvislosti se smlouvou bylo nutné přestat miny vyrábět a přejít na jiné zbrojní systémy, které by zajistily Británii bezpečnost, což bylo velmi nákladné.⁵² To vše souvisí se změnou chování států v důsledku přijetí normy.

Nesporný úspěch, který dokazuje 159 přistoupivších států, zastiňuje fakt, že 37 států,⁵³ které ke smlouvě nepřistoupily, jsou významnými výrobci a exportéry nášlapných min se silným regionálním či globálním postavením a velkým geopolitickým vlivem. Mnoho těchto států je také aktivních v ozbrojených konfliktech a disponují nejrozsáhlejšími sklady. Jak se však ukazuje, smlouva má dopad i na státy, které k ní nepřistoupily. Státy jako USA, Čína či Rusko sice nepodepsaly závěrečný dokument, nicméně tuto normu respektují. Tím vytvářejí podporu širšímu prostředí normy a nemohou ignorovat mezinárodní procesy, které v souvislosti s normou probíhají. V souvislosti s široce uznávanou stigmatizací nášlapných min je stále obtížnější je používat. Nesignatářské státy jsou vnímány negativně a musí před mezinárodním společenstvím obhajovat, proč ke smlouvě nepřistoupily, spíše než aby nepřistoupení ke smlouvě mohly prezentovat jako jejich nezpochybnitelné rozhodnutí (Bower, 2001: 6 – 8). Toto tvrzení podporuje i výrok bývalého generálního tajemníka Kofiho Annana u příležitosti prvního Mezinárodního dne proti nášlapným minám (4. dubna 2006), kdy uvedl, že „miny nemají v civilizované společnosti své místo“.⁵⁴

Význam celé kampaně proto tkví především v tom, že došlo ke změně diskurzu v oblasti nášlapných min, které jsou vnímány jako humanitární téma, což respektují i téměř všichni nesignatáři. Například ačkoli ke smlouvě nepřistoupily Spojené státy americké, od roku 1997 nevyrábějí nové miny. Zároveň jsou jedním z největších donorů organizací, které se zabývají

⁵¹ UK Mission Geneva: Anti-personel Landmines (<http://ukunarmscontrol.fco.gov.uk/en/the-uk-disarmament/anti-personnel-land-mines>, 17. 2. 2012).

⁵² Landmine Monitor Report 2009: Toward a Mine-Free World: United Kingdom (<http://www.themonitor.org/index.php/publications/display?url=lm/2009/>, 17. 2. 2012).

⁵³ Mezi nesignatáře se řadí i Polsko a Maršálovovy ostrovy, které sice smlouvu podepsaly, ale zatím neratifikovaly.

⁵⁴ OSN: Prohlášení generálního tajemníka č. SG/SM/10403OBV/552 (<http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sgsm10403.doc.htm>, 13. 4. 2012).

odminováním.⁵⁵ USA měly zpočátku tendenci ke smlouvě přistoupit, ale požadovaly několik výjimek, aby mohly dostát závazkům vůči svým spojencům. S tím souvisí i kritika ICBL a celé kampaně, že ICBL nereflektovala zájmy občanů, ale spíš jimi manipulovala, aby prosadila své zájmy. Ti „by raději viděli jako smluvní strany Rusko, Čínu, Indii a zejména Spojené státy americké, které byly kupříkladu připraveny dohodu podepsat, pokud by v závěrečné úmluvě byla zakotvena výjimka možnosti použití APLs [protipěchotních min, pozn. autora] touto zemí na hranici mezi Korejskou republikou a Korejskou lidovědemokratickou republikou“ (Hynek, 2009: 18).

I přesto, že humanitární dimenze smlouvy je valnou většinou států celého mezinárodního společenství široce respektována, nelze Ottawskou úmluvu označit jako obyčejové mezinárodní právo, protože některé důležité státy smlouvu nepodepsaly a nášlapné miny jsou v konfliktech nadále používány. ICBL ve spolupráci s členskými státy, MVČK a agenturami OSN však pracuje na tom, aby se smlouva stala univerzální – aby k ní přistoupilo co nejvíce států a aby se vztahovala i na nestátní ozbrojené skupiny. Sama ICBL uznává, že podepsání smlouvy bylo bezesporu úspěchem, ale musí dojít k podepsání smlouvy všemi státy, aby skutečně fungovala a bylo dosaženo původního cíle – světa bez nášlapných min. Přijetí smlouvy závisí na spoustě faktorů, jako jsou politické priority či finanční situace státu, ale i nesignatářské státy sdílejí humanitární cíle, což je první krok k tomu, aby ke smlouvě v budoucnu přistoupily. ICBL pro přesvědčování nesignatářů využívá nejrůznější metody jako setkávání se se členy vlád, vyjednávání s diplomaty, zasílání dopisů vládám nebo povzbuzování signatářů, aby se do vyjednávání zapojili.⁵⁶ Příkladem neustálého zájmu a aktivit ze strany nevládních organizací může být nedávno odstartovaná kampaň ICBL „Lend Your Leg“.⁵⁷ Kampaň vznikla v reakci na výrazné zhoršení situace v roce 2011, kdy bylo rozmístěno nejvíce nášlapných min za posledních sedm let.⁵⁸ Valné shromáždění OSN pak například každoročně vydává rezoluci s výzvou k univerzálnímu zákazu nášlapných min. V prosinci

⁵⁵ iDNES: Dohodu o zákazu nášlapných min nepodepíšeme, vzkázala vláda USA (http://zpravy.idnes.cz/dohodu-o-zakazu-naslapnych-min-nepodepiseme-vzkazala-vlada-usa-pvr-zahranicni.aspx?c=A091125_074052_zahranicni_stf, 18. 2. 2012).

⁵⁶ ICBL: Making the Mine Ban Treaty Universal (<http://www.icbl.org/index.php/icbl/Universal/MBT/Making-the-MBT-Universal>, 17. 2. 2012).

⁵⁷ ICBL: Lend Your Leg (http://www.icbl.org/index.php/icbl/Library/News-Articles/Lend_your_leg, 13. 4. 2012).

⁵⁸ iDNES: Nášlapné miny nastražilo nejvíce států za posledních 7 let (http://zpravy.idnes.cz/naslapne-miny-minuly-rok-nastrazilo-nejvice-zemi-za-poslednich-7-let-1gx-zahranicni.aspx?c=A111123_141254_zahranicni_aha, 13. 4. 2012).

2010 165 států hlasovalo pro (mezi nimi i Čína a Jižní Korea), 17 se zdrželo a nikdo nevystoupil proti.⁵⁹

5.7 Zhodnocení

Ottawská úmluva je smlouvou, která zahrnuje jak odzbrojovací aspekty (např. zákaz skladování či transportu min), tak aspekty mezinárodního humanitárního práva (zákaz použití min), čímž se řadí mezi smíšené instrumenty mezinárodního práva. Z hlediska mezinárodního humanitárního práva je také významná asistence obětem, která je ve smlouvě zakotvena. Význam Úmluvy a celé kampaně tkví především v téměř univerzální akceptaci humanitárních důsledků způsobených touto municí. Pozitivní také je, že se tvůrci do smlouvy snažili zařadit i prvek kontroly a transparentnosti v podobě zasílání zpráv generálnímu tajemníkovi, pravidelných konzultací či možnosti požadovat vysvětlení v případě podezření z porušování smlouvy.⁶⁰

Se smlouvou však souvisí i některé problémy. Ustanovení smlouvy se vztahují pouze na přistoupivší státy a na miny pod kontrolou a jurisdikcí těchto států. To však vyvolává řadu problémů, protože například v případě nestátních ozbrojených skupin jsou miny pod jurisdikcí státu, ale nikoli pod jeho kontrolou (Ondřej, 2010: 317; Bílková, 2007a: 160). Úmluva se dále zabývá jen velmi úzce specifikovanou kategorií konvenčních zbraní – protipěchotními nášlapnými minami. Už se tedy nevztahuje na miny protitankové nebo námořní. Za problematický je považován také „zákaz použití“ nášlapných min, protože není blíže specifikován. Proto vyvstaly problémy, jako v případě Velké Británie, zda je možné vést operaci se spojenci, kteří k zákazu nepřistoupili. Zároveň Úmluva neobsahuje sankční mechanismy v případě porušení úmluvy (Ondřej, 2010: 315 – 316).

13 let od vstupu Úmluvy v platnost bylo dosaženo velkého pokroku. Nejenže byla omezena výroba, transfer a používání nášlapných min, ale byly také vyčištěny rozsáhlé plochy, kde byly dříve rozmístěny, a počet smrtelných zranění klesl o polovinu. Je však potřeba, aby se smlouva stala univerzální, protože jak

⁵⁹ Landmine Monitor 2011: Ban Policy (http://www.the-monitor.org/index.php/publications/display?url=lm/2011/es/Ban_Policy.html, 19. 2. 2012).

⁶⁰ Pokud má některý členský stát pocit, že jiný členský stát smlouvu porušuje, může požádat o vysvětlení prostřednictvím generálního tajemníka. Pokud žádající smluvní stát vysvětlení neobdrží, může požádat generálního tajemníka o vyslání mise do země, od níž žádá vysvětlení. Úmluva však už neobsahuje sankční mechanismy pro případ, že by bylo skutečně zjištěno porušení úmluvy (Ondřej, 2010: 320 – 321).

ukazují nedávné události v Sýrii, bez podpisu všech států nášlapné miny budou stále pro lidské životy hrozbou.

6 KONVENCE Z OSLA

Podobný průběh jako Ottawská konvence měla i Konvence z Osla.⁶¹ Řadím ji v pořadí jako druhou případovou studii, protože výrazně čerpá z Konvence ottawské. Snaží se reflektovat její nedostatky, navazuje na její ustanovení a používá stejný princip jednání.⁶² Konvence z Osla má však na rozdíl od Ottawské konvence větší význam v oblasti mezinárodního humanitárního práva, protože poskytuje velmi širokou ochranu obětem tříštivé munice.

6.1 Základní východiska procesu

Tříštivá nebo také kazetová munice má nejčastěji podobu bomb shazovaných z letadel nebo vystřelovaných z děl, které v sobě obsahují menší bomby (submunice). Plášť nosiče se během letu nebo při kontaktu se zemí roztrhne a submunice se rozptýlí na velkou plochu.⁶³ Část submunice vybuchne ihned, jiná zůstává nevybuchlá a de facto tak vytváří minové pole. Podobně jako nášlapné miny vytváří hrozbu ještě dlouho po skončení konfliktu. Tyto bomby jsou často velice nepřesné a nespolehlivé a je těžké přesně zaměřit cíl. Následkem použití kazetové munice jsou nejen ztráty na životech a zranění, ale také komplikace každodenních lidských aktivit (kontaminace obdělávaných polí) a ničení infrastruktury (přístupové cesty, elektrárny) (Blazeby, 2009: 721 – 722). Alarmující je, že až 98 % obětí tříštivé munice tvoří civilisté, především pak děti.⁶⁴ Tříštivá munice je proto, podobně jako nášlapné miny, řazena mezi municí, která nerozlišuje komatanty a civilisty a způsobuje nadměrné utrpení. Poprvé se kazetová munice objevila ve druhé světové válce, ale ve velkém rozsahu začala být používána až v 70. letech 20. století ve válce ve Vietnamu. Tříštivá munice byla také hojně používána v novodobých konfliktech – během války v Zálivu, v bývalé Jugoslávii, v Afghánistánu a Iráku, kde na následky tříštivé munice umírali civilisté. Na druhou stranu „díky“ těmto konfliktům byla upřena pozornost na hrozné humanitární dopady tříštivé munice, což podpořilo přijetí jejího zákazu.

⁶¹ Celým názvem Konvence o tříštivé municí (Convention on Cluster Munition).

⁶² Odkaz Ottawské konvence je explicitně zmíněn i v Konvenci z Osla: „Vítáme velmi širokou mezinárodní podporu mezinárodní normy zakazující nášlapné miny vtělené do Konvence o zákazu použití, skladování, výroby a transferu protipěchotních min a jejich destrukci“. Convention on Cluster Munition, Preamble, odst. 13 (dostupné na <http://www.clusterconvention.org/files/2011/01/Convention-ENG.pdf>, 26. 2. 2012).

⁶³ Nejčastěji se uvádí plocha fotbalového hřiště.

⁶⁴ Český červený kříž: Úmluva o zákazu kazetové munice, str. 1 (http://www.cervenýkříž.eu/cz/trendy/Kazetova_munice.pdf, 22. 2. 2012).

Podobně jako v případě nášlapných min, na nerozlišující a nepřiměřené účinky kazetové munice začal v 70. letech 20. století upozorňovat Mezinárodní výbor Červeného kříže.⁶⁵ V roce 1980 byly naděje na jednání o tříštivé munici vkládány do nově vzniklé CCW, která však kazetovou municí příliš nereflektovala. K určitému pokroku došlo až během první revizní konference CCW, která se konala mezi lety 1995 – 1996, ale v tu dobu byla pozornost aktérů upřena na nášlapné miny (Corsi, 2009: 147).⁶⁶ Pomyslným mezníkem v oblasti zákazu tříštivé munice se stala válka v Kosovu (1999), kde na její následky znovu umírali civilisté. V reakci to Human Rights Watch vyzvala ke globálnímu zákazu tříštivé munice, který podpořily i další NGOs. Jednání o tříštivé municí byla přenesena na půdu CCW, která se ale místo tříštivé munice zaměřila na tzv. výbušné pozůstatky války (*Explosive Remnants of War*, ERW). Přestože jednání o ERW nevládní organizace vnímaly jako nedostatečné, získaly tím prostor pro jednání o tříštivé municí. Svá stanoviska zdůrazňující její humanitární následky pak NGOs prezentovaly na druhé revizní konferenci Protokolu II CCW v roce 2001. Výsledkem jednání byl Protokol V o výbušných pozůstatcích války (2003),⁶⁷ kde však byla tříštivé municí věnována jen jediná zmínka v technických přílohách a navíc se Protokol týkal pouze ERW po ukončení konfliktu, nikoli v jeho průběhu. Přínosem jednání o Protokolu V však bylo, že označil explozivní municí za problematickou, čímž se zintenzivnila jednání o tříštivé municí (Bolton – Nash, 2010: 177).

NGOs byly na jednání o Protokolu V přizvány a mohly dělat krátká prohlášení. Zároveň jednání CCW přinesla důležitý základ pro další akci NGOs – (1) vytvořila platformu pro kritiku vlastníků tříštivé munice, (2) vytvořila místo, kde se pravidelně setkávaly NGOs a mohly projednávat své strategie, (3) došlo k prohloubení partnerství NGOs a zákazu nakloněných států a (4) byl vytvořen prostor pro zahájení samostatného procesu po vzoru kampaně za zákaz nášlapných min (Bolton – Nash, 2010: 176 – 177). I díky těmto příležitostem

⁶⁵ Konkrétně se jednalo o konference v Lucerne (1974) a Lugano (1976). Již na těchto schůzkách některé státy souhlasily se zákazem tříštivé munice, například Norsko, Mexiko, Švédsko nebo Rakousko.

⁶⁶ Zastánci zákazu tříštivé munice (důležitou roli hrála nevládní organizace Mennonite Central Committee) se původně snažili, aby tříštivá munice byla zahrnuta do jednání o nášlapných minách. To ale ICBL i státy odmítly, protože dle nich nebylo možné agendu nášlapných min a tříštivé munice sloučit do jedné kategorie zbraní (Wiebe, 2003: 97).

⁶⁷ Protokol V se zaměřuje na socio-ekonomické následky způsobené nevybuchlou municí po skončení války. Ustanovení Protokolu V se týkají jak mezinárodních, tak vnitrostátních konfliktů. Státy se zavazují označit a vyčistit území zamořené nevybuchlou municí a pomoci při jejich odstranění (čl. 3, odst. 2). Zároveň dle čl. 5 smluvní strany musí „učinit všechna možná opatření k ochraně jednotlivců a civilních cílů od rizik a následků výbušných pozůstatků války“ a jsou zdůrazněna především humanitární rizika. Protokol V CCW (dostupný na [http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/%28httpAssets%29/5484D315570AC857C12571DE005D6498/\\$file/Protocol+on+Explosive+Remnants+of+War.pdf](http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/%28httpAssets%29/5484D315570AC857C12571DE005D6498/$file/Protocol+on+Explosive+Remnants+of+War.pdf), 12. 3. 2012).

vznikla v roce 2003 koalice nevládních organizací Cluster Munition Coalition (dále také CMC), jejíž snahou se stalo „navždy ukončit utrpení a následky [způsobené] tříštivou municí“.⁶⁸ Posledním impulsem k vytvoření zákazu byl konflikt mezi Izraelem a Hizballáhem, kdy Izrael několik dní před ukončením konfliktu kontaminoval libanonské území přibližně milionem submunice. Tento čin byl OSN označen za „šokující (...) [a] zcela nemorální“.⁶⁹ V reakci na tento konflikt se Norsko zavázalo, že bude hrát vůdčí roli v přijetí zákazu tříštivé munice na půdě CCW, což podpořilo dalších cca 30 států. Tato skupina během třetí revizní konference CCW (prosinec 2006) předložila k projednání deklaraci o zákazu tříštivé munice, ale narazila na odpor velkých výrobců, uživatelů a distributorů (Čína, USA, Rusko, Velká Británie). Proto byl jako v případě Ottawské konvence v únoru 2007 zahájen nezávislý paralelní proces v Oslu pod vedením Norska (Corsi, 2009: 149).

6.2 Role nevládních organizací a Cluster Munition Coalition

Nevládní organizace hrály od počátku v celém procesu za zákaz tříštivé munice velmi významnou roli. Jako první přenesly téma do politických debat, když začaly nahlas upozorňovat na následky tříštivé munice v souvislosti s válkou v Kosovu. Po vzoru Ottawské konvence začaly pracovat na mentální rekonstrukci tříštivé munice, kdy z užitečné zbraně vytvořily prostředek k zabíjení civilistů. Jejich význam opět spočíval především v přerámování tématu z vojenského na humanitární a přesvědčování vlád a veřejnosti o přijetí jejich zákazu. Průběh kampaně za zákaz tříštivé munice se velmi podobal předchozí kampani za zákaz nášlapných min, a to způsobem, jakým byla kampaň vedena.

Jak již bylo zmíněno, v prosinci roku 2003 vzniká Cluster Munition Coalition, síť nevládních organizací, jejímž cílem je zvýšení povědomí o tříštivé municí a boj za přijetí jejího zákazu. Mezi léty 2003 až 2005 se CMC snažila zejména shromažďovat informace a argumenty, kterými by podpořila nutnost úplného zákazu. Vzhledem k tomu, že CMC tvořily nevládní organizace, které byly součástí ICBL, CMC se zpočátku (2003 – 2005) netěšila takové přízni a vážnosti, protože ji ICBL do jisté míry zastíňovala. Avšak v souvislosti se zvyšujícím se zájmem o téma tříštivé munice podpořeným novými konflikty a

⁶⁸ Cluster Munition Coalition: The Coalition (<http://www.stopclustermunitions.org/the-coalition/>, 13. 3. 2012).

⁶⁹ Irish Examiner: UN slams Israel as unexploded cluster bombs discovered (<http://www.examiner.ie/breakingnews/ireland/cwqleygbqlid/>, 23. 2. 2012).

díky podpoře vlivných středních mocností, se v roce 2006 stala neodmyslitelnou součástí procesu (Bolton – Nash, 2010: 179 – 180).

CMC je podobně jako ICBL zastřešující organizace, která sdružuje nevládní organizace zabývající se problematikou tříštivé munice, nášlapných min, lékařskou pomocí, lidskými právy, postkonfliktní rekonstrukcí apod. V současné době se v CMC angažuje okolo 350 NGOs z více než 90 zemí světa. CMC fungovala i na podobném principu – hlavní roli hrály jednotlivé NGOs (především Handicap International, Human Rights Watch nebo Landmine Action), které vedly domácí kampaně, aby přesvědčily veřejnost a policymakery o závažnosti tématu. CMC hrála a hraje roli zastřešující a jednotící organizace, která aktivity jednotlivých NGOs koordinuje a podporuje. Vzhledem k tomu, že jednotlivé NGOs pocházejí z různých prostředí a mají různé vnitřní etické kodexy, je koordinační funkce velmi důležitá, aby zúčastnění aktéři zůstali jednotní. Globální i národní kampaně se zaměřovaly na zvýšení povědomí a šíření informací o tříštivé munici a využívaly „systematické zaměření se na politiky v parlamentech a kabinetech prostřednictvím médií a mobilizované veřejnosti“ (Bolton – Nash, 2010: 177). Díky domácím kampaním a mezinárodnímu dohledu CMC byl na státy vytvářen dvojitý tlak – zevnitř i zvenčí.

Přínos NGOs v nastolování agendy a přerámování tématu byl značný. Nevládní organizace jsou schopné shromažďovat informace přímo z postižených oblastí, z nichž vytváří odborné zprávy, analýzy a statistiky, které předkládají vládám. V průběhu procesu hráli znovu hlavní roli oběti tříštivé munice – tzv. Ban Advocates, kteří upozorňovali na humanitární následky (viz níže). Pro zvýšení povědomí o tříštivé munici byly také po celém světě pořádány národní a regionální konference. K tomu sloužily i akce jako „pyramida bot“, kdy lidé mohli přijít do londýnského Hyde Parku a navršit hromadu bot, která upozornila na oběti tříštivé munice, které už boty nebudou potřebovat. Tato akce měla velký úspěch, a proto se konala i v dalších městech (např. Paříž, Montreal). Velmi důležitá je lobbistická činnost NGOs, kdy jednají přímo se zástupci vlád na domácí půdě nebo na jednáních CCW. Členové CMC také během kampaně vytvářeli neustálý tlak na vlády formou návrhů zákonů o zákazu tříštivé munice, nejrůznějších usnesení apod. S cílem změnit postoj policymakerů NGOs dále pořádaly mítinky speciálně určené politikům (Nash, 2006: 39 – 40), zasílaly vládám agitační dopisy a krátké filmy zobrazující oběti tříštivé munice.

Pro CMC byla také podstatná spolupráce se zákazu nakloněnými státy, které propůjčovaly kampani legitimitu. Tyto státy nevládním organizacím

poskytly řadu příležitostí a větší možnost uspět proti velkým mocnostem. Střední mocnosti i malé státy měly větší šance uspět u velkých států prostřednictvím oficiální diplomacie, spolupráce ministerstev zahraničních věcí, bilaterálních jednání či přímo na jednáních CCW. Díky středním mocnostem mohl být také zahájen nezávislý proces mimo rámec CCW, což bylo důležitým krokem na cestě k přijetí úplného zákazu. Významnou roli hrála i spolupráce s Červeným křížem a agenturami OSN, jejichž role spočívala především ve zdůrazňování humanitárního rozměru tříštivé munice. MVČK pak například mohl ze své pozice garanta mezinárodního humanitárního práva lépe apelovat na zařazení zákazu tříštivé munice do systému MHP. Nezanedbatelnou roli v procesu hrála také OSN. United Nations Mine Action Service například už v roce 2002 navrhoval oddělit tříštivou municí od ERW a další agentury (UNICEF, UNDP aj.) usilovaly o moratorium tříštivé munice. Svou roli sehnal i generální tajemník, který se snažil prosadit jednání o tříštivé municí na třetí revizní konferenci CCW.⁷⁰

6.3 Průběh procesu

Po vystoupení z rámce CCW byla první schůzka „ochotných“ států a NGOs svolána do norského Osla. Vedoucí roli na jednáních hrály státy, které během první konference stanovily cíle a jasný časový harmonogram, dle kterého jednání pokračovala. Zvláště podstatnou úlohu hrála jádrová skupina středních mocností (Norsko, Mexiko, Peru, Rakousko a Irsko), která měla největší podíl na vytváření smlouvy a udržování plynulého průběhu procesu. Jednání probíhala na pěti konferencích – v Oslu, Limě, Vídni, Wellingtonu a Dublinu. Každé konference se účastnilo přes 100 států ze všech kontinentů a díky finanční podpoře UNDP na jednáních mohly participovat i rozvojové země, které jsou tříštivou municí zasaženy nejčastěji. Při jednáních nebyl na rozdíl od CCW požadován plný konsenzus, ale o důležitých opatřeních se rozhodovalo 2/3 většinou a o běžných věcech prostou většinou.⁷¹

Hnacím motorem konference však byly nevládní organizace, které jednáním udělily humanitární rozměr. Participovaly na každé konferenci a dělaly častá doporučení k podstatě smlouvy, překládaly nejrůznější studie, analýzy a podkladové materiály. Mimo jednací sály vrcholily kampaně i v jednotlivých zemích a pro zvýšení pozornosti se NGOs zaměřovaly i na propagaci

⁷⁰ Human Rights Watch: Meeting the Challenge: Protecting Civilians through the Convention on Cluster Munition, str. 124 (<http://www.hrw.org/fr/reports/2010/11/22/meeting-challenge-0>, 24. 2. 2012).

⁷¹ Tamtéž, str. 126 – 127.

konferencí.⁷² Například před konferencí v Dublinu Irskem projížděl tzv. „Ban Bus“, jehož posádka informovala veřejnost o tom, co je tříštivá munice, co způsobuje a proč by měla být zakázána. Cílem bylo přilákat pozornost médií, informovat veřejnost, angažovat další dobrovolníky a podpořit závěrečné ceremonie v Dublinu.⁷³

Rozhodující roli při jednáních pak hráli již zmiňovaní Ban Advocates. Ban Advocates je skupina lidí organizovaná Handicap International, jejichž život byl poznamenán tříštivou municí. Lobují za zákaz tříštivé munice a především za pomoc jejím obětem.⁷⁴ Výpovědi a přítomnost Ban Advocates byla během procesu zcela klíčová, protože dokázali svou přítomností přimět mnohé vládní delegace ke změně přístupu. Ban Advocates také například mezi konferencemi objížděli autobusem Spojené státy americké a pořádali řadu konferencí a mítinků v postižených oblastech.⁷⁵ Jejich hlavním cílem bylo podpořit mezinárodní snahy a zvýšit zájem o jednání o zákazu. Během jednání se jim podařilo upozornit na humanitární aspekty způsobené tříštivou municí a díky jejich přítomnosti je ve smlouvě zakotvena velmi rozsáhlá pomoc obětem a postiženým komunitám (viz níže). Jejich přítomnost na jednáních také zvýšila pozornost médií (Mayne, 2009: 4 – 5).

Důležitou roli hrály i OSN, především UNDP, a MVČK. UNDP nejenže sponzoroval rozvojové státy, aby se mohly účastnit jednání, ale také zastupoval OSN jako celek, aby byla zjednodušena složitá byrokracie této organizace. Konferenci podporovaly i další agentury a generální tajemník (viz výše). MVČK hrál podobnou úlohu jako nevládní organizace, kdy předkládal doporučení a podklady pro jednání a přesvědčoval státy, aby se na problematiku dívaly humanitární optikou.⁷⁶ Role OSN, MVČK a CMC je zakotvena i v samotném textu úmluvy jako důležitých aktérů při „zdůraznění role veřejného svědomí při

⁷² Human Rights Watch: Meeting the Challenge: Protecting Civilians through the Convention on Cluster Munition, str. 123 – 124 (<http://www.hrw.org/fr/reports/2010/11/22/meeting-challenge-0>, 24. 2. 2012).

⁷³ The Ban Bus: Ireland (<http://thebanbus.org/ban-bus-ireland/>, 26. 2. 2012).

⁷⁴ Vytvoření této skupiny předcházela analytická zpráva belgické sekce Handicap International o obětech tříštivé munice. Výzkum byl založen na dotazování lidí, kteří byli tříštivou municí zraněni nebo jiným způsobem poznamenáni.

⁷⁵ Handicap International: The Work of the Ban Advocates (<http://www.handicapinternational.be/en/the-work-of-the-ban-advocates>, 25. 2. 2012).

⁷⁶ Human Rights Watch: Meeting the Challenge: Protecting Civilians through the Convention on Cluster Munition, str. 124 – 125 (<http://www.hrw.org/fr/reports/2010/11/22/meeting-challenge-0>, 24. 2. 2012).

rozvíjení principů lidskosti a [vytvoření] globální výzvy k ukončení utrpení civilistů zapříčiněnému tříštivou municí (...).⁷⁷

Smlouva byla otevřena k podpisu 4. prosince 2008 na konferenci v Oslu a v platnost vstoupila šest měsíců poté, co byla ratifikována 30 státy – 1. srpna 2010. Do dnešního dne ke smlouvě přistoupilo 111 států a 70 z nich smlouvu ratifikovalo (viz Příloha č. 6).⁷⁸

6.4 Obsah smlouvy

Smlouva přijatá na závěrečné konferenci v Irsku, podepsaná 94 státy, obsahuje Preambuli a 23 článků. Svým obsahem navazuje na Konvenci ottawskou, což je čitelné už v Preambuli. V ní je zdůrazněno, že tříštivá munice způsobuje utrpení civilistům včetně žen a dětí, a brání sociálnímu a ekonomickému rozvoji nebo postkonfliktní rekonstrukci. Podobně jako v případě Ottawské konvence, první článek zakazuje za všech okolností používat, vyvíjet, vyrábět, převážet a skladovat tříštivou municí a kohokoli k těmto činnostem povzbuzovat. V čem se však smlouva liší, je velmi široká definice a podpora obětem tříštivé munice. Oběťmi nášlapné munice se rozumí „všechny osoby, které byly zabity nebo trpí fyzickým nebo psychickým zraněním, ekonomickou ztrátou, sociální marginalizací nebo podstatným zhoršením uskutečnění jejich práv zapříčiněným použitím tříštivé munice. Zahrnují osoby přímo zasažené kazetovou municí stejně jako jejich postižené rodiny a komunity“ (čl. 2). Každý smluvní stát je povinen zničit zásoby tříštivé munice do osmi let (čl. 3) a vyčistit kontaminovaná území do deseti let po vstupu smlouvy v platnost (čl. 4). V obou případech si státy mohou za určitých podmínek zažádat o prodloužení této lhůty. Dle článku 5 je každý stát povinen poskytnout pomoc obětem tříštivé munice v podobě lékařské péče, rehabilitace a psychické podpory, včetně ekonomické pomoci a pomoci se sociálním začleněním. Úmluva také zahrnuje mezinárodní spolupráci a pomoc (technickou, materiální a finanční) v plnění smlouvy (čl. 6), zasílání zprávy generálnímu tajemníkovi o dosaženém pokroku (čl. 7) a přijetí všech opatření k implementaci smlouvy (čl. 9).⁷⁹

⁷⁷ Convention on Cluster Munition, odst. 17 (<http://www.clusterconvention.org/files/2011/01/Convention-ENG.pdf>, 26. 2. 2012).

⁷⁸ Cluster Munition Coalition (<http://www.stopclustermunitions.org/>, 26. 2. 2012).

⁷⁹ Convention on Cluster Munition (<http://www.clusterconvention.org/files/2011/01/Convention-ENG.pdf>, 26. 2. 2012).

Úmluva se také věnuje nesignatářským státům. Dle článku 21 je každý signatářský stát povinen přesvědčovat a povzbuzovat státy, které ke smlouvě nepřistoupily, aby tak učinily. Zároveň se signatáři zavazují k tomu, že se budou snažit propagovat normu tak, aby odradili nesignatáře od používání tříštivé munice. V článku je také výslovně uvedeno, že signatáři mohou vést ozbrojené operace s nepřistoupivšími státy, i když budou ustanovení smlouvy (především čl. 1) porušovat. Signatáři tak však činit nesmějí.

6.5 Vliv na chování států

V souvislosti s podpisem smlouvy musela řada států změnit své postoje. Nejvíce musely svůj přístup změnit ty státy, které tříštivou municí vyráběly, skladovaly, převážely nebo používaly (např. Velká Británie, Španělsko, Francie, Německo). Hlavním impulsem pro změnu chování států byla změna ve vnímání tříštivé munice (změna identity). Podobně jako v případě náslapných min musela být tříštivá munice nejdříve přenesena z vojenského do humanitárního rámce. Jakmile státy začaly vnímat tříštivou municí jako příčinu lidského utrpení a strádání, byly ochotny přijmout řadu ústupků a vynaložit větší úsilí, i když to pro ně nebylo zcela výhodné. Příkladem státu, který disponoval tříštivou municí a používal ji v konfliktech, může být opět Velká Británie. Podobně jako v případě náslapných min patřila ke striktním odpůrcům zákazu. Ještě před zahájením procesu v Oslu se Británie vyjádřila tak, že kazetová munice plní nezastupitelnou vojenskou roli a „nehodlá o nich vyjednávat“.⁸⁰ Úsilím domácích nevládních organizací, CMC, Mezinárodního výboru Červeného kříže a dalších aktérů však Velká Británie ke smlouvě přistoupila a v roce 2010 závazky implementovala do domácí legislativy. Ministr zahraničí Velké Británie při té příležitosti uvedl, že motivací pro schválení smlouvy byly „informace o hrozném dopadu těchto zbraní“.⁸¹ Velká Británie musela zlikvidovat své sklady, zrušit kontrakty a začít čistit kontaminovaná území (Falklandy, Irák, Kosovo). Zároveň musela v této otázce „rozvázat“ vztahy se svým největším spojencem – USA. USA měly na území Velké Británie⁸² rozsáhlé sklady tříštivé munice, ale s podpisem smlouvy Velká Británie souhlasila s odstraněním všech zásob této munice, což pro USA znamenalo jistá omezení. To zároveň svědčí o tom, že smlouva má dosah i mimo

⁸⁰ Týden.cz.: Nechte nám tříštivé bomby, žádají velké evropské armády (http://m.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/nechte-nam-tristive-bomby-zadaji-velke-evropske-armady_60503.html, 10. 3. 2012).

⁸¹ BBC: Cluster bombs banned for UK armed forces (http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/8584135.stm, 10. 3. 2012).

⁸² Tříštivá munice se nacházela na ostrově Diego Garcia, který patří tzv. Britskému indicko-oceánskému území. Na tomto ostrově je umístěna strategická americko-britská vojenská základna.

své signatáře, což je potvrzeno článkem 21. Nesignatářské státy tak nejsou pouze pod tlakem nevládních organizací, ale také smluvních států.

Na druhou stranu existují státy, které ke smlouvě nepřistoupily, jako například USA, Rusko, Čína nebo Izrael. Nepřistoupení těchto zemí výrazně podkopává význam smlouvy, protože se jedná o největší producenty a uživatele tříštivé munice. Pentagon například oznámil, že „Spojené státy sdílí humanitární ohledy, (...) ale kazetové bomby prokázaly svou užitečnost a jejich vyškrtnutí z vojenských skladů by ohrozilo životy našich vojáků i vojáků našich koaličních partnerů“.⁸³ USA jsou pouze ochotné tříštivou municí zdokonalit, aby došlo k okamžitému výbuchu 99 % submunice a zakázat používání kazetových bomb vyrobených před rokem 1980. Avšak vzhledem k uznání humanitárního rámce smlouvy byla zavedena některá opatření, například zákaz exportu téměř veškeré tříštivé munice.⁸⁴ Podobná opatření přijala například i Jižní Korea nebo Singapur.

Ačkoli ostatní velcí producenti, distributoři a uživatelé (Rusko, Izrael, Pákistán, Čína⁸⁵ a další) podobná opatření nepřijali, proces v Oslu urychlil jednání o tříštivé municí v rámci CCW. Státy jednající v rámci CCW několik týdnů před podpisovými ceremoniiemi v Oslu navrhly text možného Protokolu VI, nedokázaly se ale dohodnout na jeho závazné podobě.⁸⁶ Cílem snah o přijetí nového protokolu je přijmout určitá omezení v oblasti tříštivé munice bez toho, aby byla zcela zakázána. Jednání pokračovala v i v roce 2011, kdy byl v srpnu přijat další návrh na podobu nového protokolu, o němž se jednalo na konci roku 2011 v Ženevě (Zughni, 2011: nestránkováno). Hlavní diskutovaný návrh se týkal omezení takové tříštivé munice, jejíž poruchovost bude vyšší než 1%, a likvidace munice vyrobené do roku 1980. S takovým návrhem souhlasili i ostatní velcí producenti. Dle těchto států by byl přijetím tohoto protokolu vytvořen kompromis, který by státy vázal k odpovědnějšímu používání tříštivé munice, čímž by byly zohledněny i humanitární následky. Tento návrh podpořily i některé signatářské státy Konvence z Osla (např. Austrálie, Nizozemí nebo Německo), protože to chápaly jako důležitý krok vpřed (Harrison, 2012:

⁸³ iDNES.cz: Dublinský summit zakázal kazetové bomby, USA podpis nepřipojí (http://zpravy.idnes.cz/dublinsky-summit-zakazal-kazetove-bomby-usa-podpis-nepriporji-pbz-/zahranicni.aspx?c=A080529_125941_zahranicni_tha, 10. 3. 2012).

⁸⁴ Jedná se o tzv. US Omnibus Appropriations Act. USA se v rámci této smlouvy zavázaly exportovat jen takovou tříštivou municí, která po použití zanechá maximálně 1% nevybuchlé submunice. Zároveň USA požadují souhlas státu, do kterého municí dováží, že nebude použita v oblasti osídlené civilním obyvatelstvem.

⁸⁵ V případě Číny se jedná pouze o výrobu a transport tříštivé munice. Podle oficiálních prohlášení a expertízy Human Rights Watch Čína tříštivou municí nepoužívá.

⁸⁶ Human Rights Watch: Move by US: Others to Support Cluster Munition Fails (<http://www.hrw.org/en/news/2008/11/14/move-us-others-support-cluster-munitions-fails>, 11. 3. 2012).

neustránkováno). Velká Británie k návrhu uvedla, že je lepší, pokud „Amerika, Čína a Rusko podepíší něco než nic“.⁸⁷ Zcela proti tomuto návrhu se však postavily např. Norsko, Kanada, Rakousko a CMC, které prohlásily, že tento protokol je zbytečný a zcela nedostatečný. Podkopal by úspěchy dosažené v rámci Konvence z Osla a oslabil mezinárodní humanitární právo. Alexandr Knett, zástupce Rakouska, k tomu prohlásil: „Je naším přesvědčením, že tyto zbraně musí být stigmatizovány, aby jejich použití bylo morálně nepřijatelné, a to bez ohledu na to, zda je stát členem CCM“ (Zughni, 2011: neustránkováno). Toto stanovisko podpořily i agentury OSN a MVČK, protože americký návrh dostatečně nereflektoval humanitární zájmy. Na základě odporu těchto států Protokol VI nebyl přijat.

Výrok Alexandra Knetta dle mého názoru dobře vystihuje celý smysl kampaně – tříštivá munice se musí stát v očích veřejnosti a politiků morálně nepřijatelná. Proto NGOs a další aktéři neustále vytvářejí další kampaně a aktivity, vyjednávají se zástupci států a všemožně podporují signatáře v plnění závazků a propagaci normy. NGOs proto hrají důležitou roli i v oblasti implementace a univerzalizace smlouvy. Vysvětlují státům podstatu ustanovení a posuzují, zda se jim daří ji správně naplňovat. Zároveň jsou schopny monitorovat plnění smlouvy, čímž mají možnost tlačit na státy a podporovat je v tom, aby neustále pracovaly na zlepšení svého „profilu“. NGOs se snaží především pomáhat a přesvědčovat takové státy, jejichž úspěchy mohou povzbudit ostatní státy v regionu. Důležité je okamžitě a „hlasitě“ upozornit na nedodržování smlouvy, což vede ke stigmatizování států (Nash, 2010: 53). Úkolem NGOs je vytvořit silnou normu, kterou budou podporovat i nesignatáři, jako v případě Ottawské konvence. Je proto důležité neustále připomínat humanitární důsledky tříštivé munice, které překonají vojenské argumenty o užitečnosti a nepostradatelnosti těchto zbraní.

6.6 Zhodnocení

Úmluva o zákazu tříštivé munice je velmi důležitou smlouvou jak v oblasti mezinárodního humanitárního práva, tak v oblasti odzbrojení. Její význam spočívá především v tom, že zakazuje jednu celou kategorii zbraní a věnuje velkou pozornost obětem tříštivé munice, mezi které řadí nejen zraněné, ale i lidi, kteří trpí psychickými poruchami nebo sociálním vyloučením. Navíc mezi oběti

⁸⁷ The Independent: UK backs bid to overturn ban on cluster bombs (<http://www.independent.co.uk/news/world/politics/uk-backs-bid-to-overturn-ban-on-cluster-bombs-6259139.html>, 11. 3. 2012).

řadí i jejich rodinné příslušníky. Všem obětem pak smlouva zaručuje širokou asistenci. Zároveň je na příkladě Konvence z Osla zřetelně vidět provázanost humanitárního práva a lidských práv, na které upozorňuje Preambule smlouvy.

Vzhledem k tomu, že smlouva vstoupila v platnost teprve v srpnu roku 2010, nejsou zatím výsledky tolik zřetelné. Ale nevládní organizace Cluster Munition Monitor,⁸⁸ která dohlíží na implementaci a dodržování smlouvy, už na poli tříštivé munice zaznamenala úspěchy. 14 států například úspěšně dokončilo likvidaci skladů a Německo a Velká Británie do poloviny roku 2011 zničily více než polovinu zásob tříštivé munice. Rovněž nebylo zaznamenáno použití a výroba tříštivé munice žádným signatářským státem a tříštivá munice byla odstraněna z téměř 20 km² kontaminovaného území.⁸⁹ Lze tedy použít slova Thomase Nashe, že „hnutí za zákaz tříštivé munice funguje“.⁹⁰ Jaký bude mít praktický význam v budoucnosti, se teprve ukáže. Ačkoli se opět jedná o nesporný úspěch nevládních organizací, MVČK, agentur OSN a malých a středních států, většinu tříštivé munice vyrábějí, skladují a používají státy, které smlouvu nepodepsaly. To význam úmluvy výrazně oslabuje. Existuje ale naděje, že norma bude rozšířena i na nesignatáře jako v případě Úmluvy o zákazu nášlapných min, kdy byla norma až na výjimky univerzálně přijata a k rozmístování nášlapných min nedochází. Ve prospěch takového vývoje hovoří fakt, že tříštivá munice byla úspěšně předefinována do humanitárního rámce, což má v souvislosti se zvýšenou pozorností o lidského jedince vysoce mobilizační účinek.

Na druhou stranu se už však objevila porušení této smlouvy. V polovině roku 2011 bylo odhaleno, že významné britské banky investovaly miliony liber do společností vyrábějících tříštivou municí. Může za to mezera v legislativě, která sice zakazuje přímo investovat do tříštivé munice, ale tento zákaz se nevztahuje na investice nepřímé. Z toho důvodu Amnesty International zahájila kampaň, kdy důrazně tlačila na vládu, aby tuto mezeru odstranila. Podobnou mezeru v legislativě mají i další země jako Nizozemí, Austrálie či Kanada.⁹¹ Pro zastavení tohoto trendu CMC v roce 2009 zahájila masivní kampaň „Stop

⁸⁸ Cluster Munition Monitor je organizace totožná s Landmine Monitor. Obě organizace fungují pod hlavičkou Landmine & Cluster Munition Monitor.

⁸⁹ Cluster Munition Monitor 2011: Major Findings (http://www.the-monitor.org/index.php/publications/display?url=cmm/2011/CMM_Major_Findings_2011.html, 10. 3. 2012).

⁹⁰ BBC: Cluster bomb stockpiles 'being destroyed' (<http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-pacific-11663612>, 10. 3. 2012).

⁹¹ The Independent: UK banks fund deadly cluster-bomb industry (<http://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/uk-banks-fund-deadly-clusterbomb-industry-2338168.html>, 11. 3. 2012).

Explosive Investments“. Tento případ ale ukazuje, že ačkoli není ve smlouvě zakotven sankční mechanismus, státy jsou neustále sledovány nevládními organizacemi, které tlačí na správné dodržování normy.

7 ŘÍMSKÝ STATUT MEZINÁRODNÍHO TRESTNÍHO SOUDU

7.1 Základní informace

Snahy o vytvoření instituce trestající zločiny jednotlivců spáchaných během války se objevují již na konci 19. století z iniciativy jednoho ze zakladatelů Mezinárodního výboru Červeného kříže – Gustava Moyniera. První reálný pokus o potrestání válečných zločinů přichází po první světové válce s Versailleskou smlouvou, ale ten nakonec nebyl realizován.⁹² V meziválečném období vzniklo několik návrhů na založení mezinárodního trestního soudu z iniciativy nevládních organizací,⁹³ ale skutečným mezníkem se staly norimberský a tokijský tribunál pro potrestání zločinů spáchaných v průběhu druhé světové války. Nejenže se jednalo o první skutečně fungující soudy trestající válečné zločiny, ale jejich význam tkví také ve stanovení nejzávažnějších zločinů⁹⁴ a zásad jejich potrestání. Tribunály výrazně obohatily mezinárodní právo, a to především zavedením principu individuální trestní odpovědnosti. Snahy o zavedení stálého soudu pokračovaly i během studené války,⁹⁵ avšak průlom přinesly až Mezinárodní tribunály pro Rwandu a bývalou Jugoslávii jako ad hoc tribunály zřízené Radou bezpečnosti OSN dle kapitoly VII v reakci na čistky a vraždy během válek v těchto zemích (Šturma, 2002: 113 – 114).

S návrhem na obnovení debat o mezinárodním trestním soudu přichází v roce 1989 Trinidad a Tobago, bojující proti mezinárodnímu obchodu s drogami. V souvislosti s tímto návrhem a změnou mezinárodního prostředí se OSN rozhodla jednat. V roce 1992 Valné shromáždění OSN pověřilo Komisi pro mezinárodní právo (*International Law Committee*, ILC), aby vytvořila návrh Statutu Mezinárodního trestního soudu. Po přijetí návrhu Valným shromážděním byl v roce 1994 vytvořen ad hoc výbor, který se věnoval možnostem zřízení soudu, a později Přípravný výbor (*Preparatory Committee*, PrepCom) pro Mezinárodní trestní soud, který měl pracovat na konkrétní podobě textu. Už ILC ve svém návrhu Valnému shromáždění doporučila, aby měl závěrečný statut soudu podobu mnohostranné smlouvy. Proto v lednu 1997 Valné shromáždění

⁹² Soud měl sloužit k potrestání Viléma II za rozpoutání první světové války, ale ten získal azyl v Nizozemí.

⁹³ V této době byla jako jediný oficiální dokument přijata Úmluva o předcházení a potlačování terorismu z roku 1937.

⁹⁴ V rámci tribunálů byly definovány zločiny proti míru (např. osnování útočné války), válečné zločiny (porušení válečných zvyklostí) a zločiny proti lidskosti (vraždy, krutosti, vyhlazování obyvatelstva, útoky proti civilistům apod.).

⁹⁵ Závazek ke zřízení stálého soudu obsahovala Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidy (1948) a Mezinárodní úmluva o potlačení a trestání zločinu apartheidu (1973).

rozhodlo o svolání diplomatické konference do Říma, kde o závěrečné podobě Statutu jednali zplnomocnění zástupci jednotlivých států (Šturma, 2004: 10).

Již v přípravné fázi se však projevíly velmi odlišné zájmy a postoje států. Spory se týkaly především toho, jakou kontrolu by nad soudem měla mít Rada bezpečnosti (RB) OSN a do jaké míry by měl být soud nezávislý. Za větší míru kontroly a menší míru samostatnosti se stavěly členské státy RB, většina arabských států nebo např. Izrael. Opačné stanovisko zastávala skupina cca 50 států (*Like-Minded-Group*, LMG) a nevládní organizace. Velkým úspěchem nevládních organizací bylo, že dokázaly státy přesvědčit o nutnosti vytvoření mezinárodního trestního soudu a dokázaly, že proti této myšlence se v roce 1997 nestavěl téměř žádný z nich. Při závěrečném hlasování se pouze sedm států vyslovilo proti zřízení soudu (Šturma, 2002: 117 – 118).⁹⁶ Výsledkem jednání bylo přijetí Římského statutu v květnu roku 1998, na jehož základě vznikl po ratifikaci 60 státy v roce 2002 Mezinárodní trestní soud (dále ICC). Soud zahájil svou činnost v roce 2003.

Cílem případové studie není přesně vymezit pravomoci Mezinárodního trestního soudu, zhodnotit jeho fungování, popř. jeho úspěchy či neúspěchy. Podstatná je role nevládních organizací při vytváření Římského statutu a jejich role při přesvědčování států o jeho přijetí. Zároveň je podstatné význam této smlouvy zhodnotit a určit, zda a jakým způsobem ovlivňuje chování států.

7.2 Role NGOs při přijímání Římského statutu

Nevládní organizace se snažily prosadit stálý mezinárodní trestní soud již mezi válkami, ale tyto snahy byly neúspěšné. Ačkoli bylo několikrát deklarováno založení soudu i v době studené války, státy se nikdy nedokázaly shodnout na jeho podobě a kompetencích. Situace se mění po skončení studené války v souvislosti s globalizačními procesy, novými konflikty a také s nárůstem a profesionalizací NGOs. NGOs se začaly v otázce mezinárodního trestního soudu angažovat okamžitě poté, co byla ILC pověřena vytvořením návrhu jeho statutu v roce 1992. Cílem NGOs bylo především vytvoření spravedlivého, nezávislého a efektivního soudu, aby byla ukončena beztrestnost jednotlivců páchajících nejzávažnější zločiny.⁹⁷ Oficiální jednání probíhala dva roky na šesti konferencích v rámci PreCom v New Yorku a potom dalších pět týdnů na

⁹⁶ Mezi těmito státy byly USA, Izrael, Libye, Čína, Irák, Jemen a Katar.

⁹⁷ Toto byl společný cíl celé kampaně, ale ještě existovala řada prohlášení jednotlivých skupin NGOs, které usilovaly o automatickou jurisdikci ICC, zajištění práva žen, co nejmenší vměšování jiných organizací do chodu ICC apod. (Cakmak, 2008: 380 - 381).

Diplomatické konferenci v Římě. Zpočátku nebylo zapojení NGOs tolik výrazné a spíše monitorovaly jednotlivá jednání, ale před Diplomatickou konferencí v Římě jejich počet a aktivity prudce narostly a generální tajemník pověřil 134 NGOs, aby se účastnily jednání v Římě. To jim umožnilo prezentovat problémy mnoha regionů a zařadit do jednání témata jako lidská práva, práva žen, ochranu dětí či ochranu obětí (van der Vyver, 2003: 428).

Podobně jako v předchozích případech se advokační činnost odehrávala na několika úrovních – národní, regionální a mezinárodní. V rámci všech těchto rovin NGOs pracovaly v koalicích, aby vzájemně posílily svou vyjednávací pozici. Na mezinárodní úrovni vznikla v roce 1995 Koalice pro Mezinárodní trestní soud (*Coalition on the International Criminal Court, CICC*). Cílem CICC bylo nejen vytvoření nezávislého a efektivního soudu, ale především postavení mostu mezi vládami a občanskou společností. Mezi její základní cíle patřilo (1) koordinovat aktivity jednotlivých NGOs, (2) vydávání publikací, článků a newsletterů a pořádání brífinků pro novináře, (3) pořádání mítinků s vládami a agenturami OSN, (4) informovat veřejnost a propagovat Mezinárodní trestní soud na národní, regionální a mezinárodní úrovni, (5) vytvoření webových stránek a pořádání internetových konferencí a (6) vytvoření pracovních skupin, se které budou zabývat jednotlivými aspekty ICC (Pace – Thieroff, 1999: 393 – 395 a 427).

Poslední bod, vytvoření pracovních skupin, je velmi zajímavou charakteristikou kampaně. Každý pracovní tým vytvářel odborné studie a návrhy, které byly důležitými zdroji informací pro jednotlivé země a další NGOs (Törnquist-Chesner, 2007: 454). Díky těmto pracovním skupinám se NGOs zabývaly všemi relevantními tématy, které s vytvořením ICC souvisely.⁹⁸ Navíc pro lepší šíření informací do rozvojových států byly zprávy překládány do španělštiny a francouzštiny. Tyto pracovní skupiny vedl William Pace, koordinátor kampaně, který se staral se o hladký a důstojný průběh jednání, kterých se účastnily NGOs. Zároveň vystupoval jako mluvčí CICC.

Kampaně CICC byla vedena s důrazem na téma (*issue-oriented*), kterým byl spravedlivý, nezávislý a efektivní mezinárodní soudní dvůr. Instrukční a strukturální otázka nebyla pro kampaně tolik podstatná. S tím souvisela pečlivě

⁹⁸ Mezi těmito skupinami byl například tým zabývající se definicemi (Definition Team), tým zabývající se spouštěcím mechanismem (Trigger Mechanism Team) a další týmy zabývající se hlavními ustanoveními (General Principles Team), sankcemi (Penalties Team), vyšetřováním (Investigation Team), financováním (Financing and Assembly of States Parties Team), regionální týmy pro Afriku a Latinskou Ameriku aj..

připravovaná rétorika a hesla. Hlavním heslem kampaně bylo „ICC Now!“, které zdůrazňovalo nutnost okamžitého vytvoření soudu, který by ukončil beztrestnost těch nejhorších zločinců (Cakmak, 2008: 380). V rétorice CICC i národních a regionálních kampaních, zazníval především humanitární apel. Například World Federalist Movement, zakládající člen CICC, prohlásilo, že vytvoření mezinárodního trestního soudu „v následujících desetiletích uchrání miliony lidí od strašného, nevyslovitelného utrpení a kruté smrti“ (Pace – Thieroff, 1999: 391). Nevládní organizace vzdělávaly veřejnost o lidských právech a hodnotách, prosazovaly humanitární agendu na jednání se státy, sbíraly a předávaly vládám a agenturám OSN informace o porušování lidských práv aj. (van der Vyver, 2003: 426).

Jako v předchozích případech nevládní organizace upozorňovaly na problematiku prostřednictvím lobbingu, pořádáním konferencí, šířením informací a spoluprací s médii. Lobbistická činnost NGOs byla důležitá nejen během oficiálních jednání, kdy se snažily o svých stanoviscích přesvědčit vládní delegace na chodbách a plenárních zasedáních, ale také na úrovni národní (Törnquist-Chesner, 2007: 454). Podstatná byla také oboustranná spolupráce s médii, kdy nevládní organizace médiím poskytovaly informace o průběhu jednání, kam média neměla přístup a NGOs si tím zase zajistily mezinárodní pozornost. Kromě výše zmíněných aktivit NGOs vytvářely odborné zprávy, policy papery a pro zvýšení transparentnosti procesu také každý den přinášely zprávu o tom, jak se změnilo postavení kterého státu. Tyto zprávy byly zasílány i státům, které se konferencí neúčastnily. CICC také vydává své periodikum Terra Viva, které sponzoruje EU, a CICC Monitor (Shiff, 2009: 64 – 65). Je zajímavé, že na rozdíl od předchozích advokačních kampaní, byla kampaň za ICC vedena „tichou cestou“ – až na výjimky nebyly organizovány žádné hlasité protesty, demonstrace, veřejné akce apod. (Cakmak, 2008: 12 – 13). Organizátoři kampaně raději vsadili na profesionalitu a reprezentativnost. Na jednání vysílali vlivné osobnosti s dlouholetou zkušeností v oblasti trestního práva, například bývalé prokurátory Mezinárodních trestních tribunálů pro Rwandu a bývalou Jugoslávii.

Velmi důležitou roli hrál také internet, který sloužil k předávání informací a koordinaci NGOs. Využívání internetu však umožnilo dominanci NGOs Severu, protože jižní NGOs neměly k internetu tak snadný přístup. Fakt, že CICC reflektuje hlavně názory západních nevládních organizací a tím pádem prosazuje „západní diskurs“ je podepřen tím, že v čele CICC stojí tzv. Steering Committee. V té se angažují vůdčí NGOs jako World Federalist Movement, Amnesty

International či Human Rights Watch, čili organizace se sídlem v západním světě. Steering Committee pak rozhoduje o cílech organizace, zajištění spolupráce či vytváření strategických rozhodnutí (Cakmak, 2008: 378).

Podobně jako v předchozích kampaních NGOs udržovaly velmi těsný vztah s malými a středními státy, které podporovaly jejich stanovisko (LMG).⁹⁹ Tyto státy tvořily ad hoc neformální účelové uskupení, které podobně jako NGOs spojoval zájem na vytvoření nezávislého a efektivního soudu, stíhajícím nejzávažnější zločiny (Šturma, 2004: 11). Vedoucí roli v rámci tohoto uskupení hrála Kanada, pod jejíž taktovkou státy LMG sjednotily své požadavky a aktivity a společně oponovaly zájmům velkých států. Vzhledem k tomu, že oficiální jednání vedli zástupci států, kteří byli nakloněni nezávislému ICC (Nizozemí, Kanada), měla LMG zásadní vliv na jednání a díky nim byla roku 1997 zahájena tzv. „fast-track diplomacy“ místo tradičního konsenzuálního jednání. To mělo umožnit vytvoření ICC bez zbytečných průtahů a odkladů. Závěrečný Statut byl pak otevřený k podpisu všem státům (Behringer, 2005: 323 – 324).

Těsná provázanost těchto aktérů se projevila především na konferenci v Římě, kde bylo dokonce těžko rozlišitelné, kdo reprezentuje stát a kdo nevládní organizaci. Během jednání tak vznikly dvě proti sobě stojící skupiny – (1) velké státy a (2) nevládní organizace a LMG. Protože se nevládní organizace nemohly některých jednání účastnit, jejich stanoviska hájily státy LMG. Během konferencí se ale konalo mnoho mítinků, kam měly přístup i NGOs, kde se snažily navázat kontakty s odpůrci ICC a přesvědčit je o svých stanoviscích. Zároveň byly pořádány i schůzky NGOs s delegáty jednotlivých vlád. NGOs také na oficiálních jednáních zastupovaly menší státy, které se jich nemohly účastnit nebo nedisponovaly právními experty na danou problematiku. Některé NGOs pak byly přímými členy vládních delegací (Kanada, Austrálie, Německo, Bosna a Hercegovina a Dánsko).

7.3 Římský statut Mezinárodního trestního soudu

Římský statut je mnohostrannou mezinárodní smlouvou, která zakotvuje zásady pro fungování Mezinárodního trestního soudu. ICC byl Římským statutem ustanoven jako nezávislý stálý soud, který stíhá zločiny genocidy, zločiny proti

⁹⁹ Jednalo se především o evropské státy (s výjimkou Francie), většinu východoevropských států a některé africké státy.

lidskosti, válečné zločiny a zločin agrese.¹⁰⁰ ICC je založen na individuální trestní odpovědnosti, stíhá tedy jednotlivce odpovědné za výše zmíněné zločiny. Římský statut vznikl jako kompromis mezi zdánlivě neslučitelnými zájmy států – suverenitou a vytvořením nezávislého mezinárodního soudu. Z toho důvodu je ICC založen na bázi komplementarity – ICC zahajuje stíhání osoby pouze tehdy, pokud stát není schopen nebo ochoten osobu potrestat. Zároveň k zahájení stíhání musí mít soud souhlas země, z níž zločinec pochází.¹⁰¹ Jurisdikce není univerzální, proto ICC může stíhat jen zločince na území členského státu,¹⁰² a to za zločiny spáchané až od roku 2002, kdy soud vznikl. Stíhání může být zahájeno buď na návrh smluvního státu, Rady bezpečnosti nebo nezávislého žalobce, přičemž Rada bezpečnosti má pravomoc toto stíhání pozastavit na dobu až 12 měsíců, pokud by rozhodnutí prokurátora narušovalo mezinárodní mír a bezpečnost (Bílková, 2007b: 2 – 3). Zvláště důležité jsou pravomoci žalobce, který může na základě vlastních relevantních informací zahájit stíhání ze svého rozhodnutí, což mu dává velkou míru nezávislosti. Právě tento bod byl příčinou velkých sporů mezi státy. Hlavním argumentem NGOs a LMG bylo, že pokud by prokurátor tuto pravomoc neměl, některé případy by se k ICC nemusely dostat, což by omezilo jeho efektivitu (Šturma, 2002: 144).¹⁰³ Nevládní organizace jsou pak v čl. 15 zakotveny jako „spolehlivý zdroj“ pro zajišťování těchto informací.¹⁰⁴

NGOs podobu Římského statutu ovlivnily především začleněním sexuálních zločinů, pomoci ženám a dětem a zakotvením asistence obětem zločinů. Díky sdružení NGOs podporující práva žen (*Women's Causus*) byly do článku 7 (zločiny proti lidskosti) a článku 8 (válečné zločiny) včleněny činy znásilnění, sexuální otroctví, nucená prostituce apod. Tato skupina také lobovala za vyrovnané zastoupení mužů a žen v rámci ICC. Podobně se také NGOs podílely na vytváření statutu oběti. Původní návrh definoval oběť jako osobu, vůči které byl spáchán zločin, ale díky lobbistické činnosti NGOs byl vytvořen čl. 75, který těmto osobám zajišťuje i odškodnění, kompenzaci a rehabilitaci (Törnquist-Chesner, 2007: 458). Nevládní organizace se také velkou měrou

¹⁰⁰ Ačkoli byl akt agrese v dokumentu zakotven, účastníci procesu se neshodli na jeho přesné definici. Jednání o aktu agrese probíhala na hodnotící konferenci ICC v Kampale, kde byla definice aktu agrese připojena dodatkem. Na této konferenci také byla jurisdikce soudu rozšířena i na vnitrostátní konflikty. Vnitrostátní konflikty byly před touto konferencí ošetřovány článkem 3 Ženevských úmluv.

¹⁰¹ Tento souhlas může stát projevit buď ratifikací Statutu, nebo může s potrestáním zločinců souhlasit pouze pro daný případ.

¹⁰² Výjimku tvoří stíhání iniciovaná Radou bezpečnosti OSN.

¹⁰³ Jako kompromis byl ustanoven přípravný senát, který prokurátor musí požádat o povolení vyšetřování.

¹⁰⁴ Římský statut Mezinárodního trestního soudu (dostupné na http://www.cervenykriz.eu/cz/mezinarsoud/Rimsky_statut_ofic.pdf, 15. 3. 2012).

zasadily o zdůraznění práv dítěte v ozbrojeném konfliktu. Podobně jako v případě ochrany žen byl vytvořen tzv. Dětský výbor (*Children's Caucus*), který prosazoval ochranu dětí, které se staly oběťmi nebo svědky zločinů uvedených ve Statutu. Zároveň NGOs lobovaly za zakotvení věkové hranice 15 let pro rekrutování dětí do ozbrojených sil. Za tento zločin padl v březnu 2012 první rozsudek v historii ICC, kdy byl z verbování vojáků mladších 15 let uznán vinným Thomas Lubanga (viz také kapitola 8. 4).

7.4 Vliv na chování států

Do dnešního dne Římský statut podepsalo 139 států a 120 z nich ho i ratifikovalo (viz Příloha č. 7).¹⁰⁵ Hnacím momentem pro ratifikaci Statutu byl především silný morální a humanitární apel ze strany LMG, nevládních organizací, agentur OSN a dalších. Tito aktéři zdůrazňovali nutnost ukončit beztrestnost zločinců za páchaní těch nejhorších zvěrstev v historii lidstva, jako jsou etnické čistky, mučení, vraždy aj. Vytvoření spravedlivého nezávislého soudu nejen potrestá viníky těchto činů, ale bude sloužit i jako preventivní nástroj, který uchrání miliony lidí na celém světě před strádáním a utrpením. Nevládní organizace a další aktéři vyzývali státy, aby se postavily proti násilí a bojovaly za dodržování základních lidských práv. Tato rétorika je zcela podstatná, protože státy, které Statut neratifikovaly, staví do pozice nezodpovědných členů mezinárodního společenství, kterým je utrpení lidí a porušování lidských práv naprosto lhostejné.

Velkými odpůrci Mezinárodního trestního soudu nadále zůstávají USA, Rusko, Čína, Izrael, Indie, Pákistán a většina arabských států. Aby soud mohl fungovat tak jak má a byl skutečně globální institucí, je nutné, aby ke Statutu přistoupilo co nejvíce států. Čím více zemí zapojí tuto úmluvu do své legislativy a bude se soudem spolupracovat, tím větší bude jeho efektivita. Bez ratifikace všemi státy se soud bude potýkat s jistými omezeními, protože nesmí stíhat zločince mimo území států, které Statut ratifikovaly. Je ale nutné dodat, že ustanovení soudu *de facto* platí pro všechny státy světa, protože i když stát není členem ICC, může Rada bezpečnosti zahájit stíhání osob na jeho území. To je čitelné na případu Súdánu, který není členem ICC, ale na žádost Rady bezpečnosti prokurátor v roce 2005 zahájil stíhání osob, které se podílely na čistkách, znásilňování, mučení a dokonce genocidě v Darfúru. Mezi obviněnými je také prezident Ahmad al-Bašír či bývalý ministr zahraničí Uhammad Husajn. Ačkoli súdánský ministr spravedlnosti uvedl, že Súdán nemá s ICC nic

¹⁰⁵ CICC: Together for Justice (<http://www.iccnw.org/?mod=home>, 25. 3. 2012).

společného a že své zločince budou soudit dle národního práva, nevládní organizace se shodují, že procesy jsou pouze „divadlem“.¹⁰⁶ Jak podotýká Bílková, díky možnosti zahájení stíhání Radou bezpečnosti i na území nečlenského státu „nepřistoupení k Římskému statutu nepředstavuje samo o sobě žádnou záruku „bezpečí“ před vlivem MTS [mezinárodního trestního soudu, pozn. autora]“ (Bílková, 2007b: 2). Súdán však svého prezidenta odmítá vydat. Stejně tak zločince nemusí vydat země, která ke Statutu nepřistoupila a na jejímž území se daná osoba nachází. Súdánský prezident tak beztrestně vycestoval například do Číny, Egypta, Kataru nebo Eritrey.¹⁰⁷

Nevládní organizace ve spolupráci s řadou dalších aktérů proto neustále pracují na tom, aby Statut přijal co největší počet států a implementovaly ho do své legislativy. U některých států spočívá největší problém v tom, že se domnívají, že je Statut v rozporu s jejich ústavou. Nevládní organizace se tyto státy prostřednictvím svých právních expertů snaží přesvědčit o opaku a s implementací jim pomoci. Například na webových stránkách CICC jsou k dispozici návrhy na změnu zákonů pro jednotlivé regiony – pro země Commonwealthu, Ligu arabských států a jednotlivé státy. CICC také vede tzv. univerzální ratifikační kampaň (*Universal Ratification Campaign*), která se každý měsíc zaměřuje na jeden stát, který se snaží přesvědčit o přístupu k ICC. Tato snaha CICC je doprovázena regionálními a národními kampaněmi, čímž se efekt jejich činnosti znásobuje. Úsilí NGOs podporují i jednotlivé regionální organizace, především EU, Rada Evropy nebo OBSE.

Spolupráce různých aktérů a přítomnost humanitárního apelu je dobře čitelná na případu České republiky. Česká republika Statut ratifikovala až v roce 2009 jako poslední stát EU, ačkoli zpočátku patřila ke skupině států, které ho během Diplomatické konference v Římě podporovaly. Později ale ČR od svého stanoviska odstoupila, a to ze třech důvodů: (1) z obavy, že může dojít k politickému zneužití soudu ze strany nedemokratických režimů, (2) muselo by dojít ke změně ústavy, protože je v ní zakotvena imunita prezidenta a poslanců a zákaz vydávání vlastních občanů a (3) z obavy, že pokud by ČR Římský statut ratifikovala, ohrozilo by to její vztahy s USA, které patří k největším oponentům ICC. Nicméně dle odborníků jsou tyto obavy neopodstatněné (Bílková, 2007b: 3 – 8). Česká republika se pro svůj přístup stala terčem nátlaku českých nevládních

¹⁰⁶ Aktuálně.cz: Soud, který Česko neuznává, soudí Dárfúr (<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/afrika/clanek.phtml?id=366221>, 16. 3. 2012).

¹⁰⁷ iDNES: Bašir navzdory zatykači cestuje po světě, do Pekingu ale letěl složitě (http://zpravy.idnes.cz/basir-navzdory-zatykaci-cestuje-po-svete-do-pekingu-ale-letel-slozite-1e4-zahranicni.aspx?c=A110628_134054_zahranicni_ip1, 16. 3. 2012).

organizací, CICC, Rady Evropy a Evropské unie, která spolupráci s ICC považuje za jednu ze svých zahraničně-politických priorit.

Z iniciativy NGOs vznikla Česká koalice pro Mezinárodní trestní soud,¹⁰⁸ jejímž cílem bylo, aby ČR co nejrychleji ratifikovala Římský statut a odmítla podepsání bilaterálních dohod s USA (viz níže). NGOs začaly tlačit na vládu prostřednictvím zpráv v médiích, dopisů adresovaných vládě jak ze strany této koalice, tak ze strany CICC, přímých lobbovacích akcí nebo seminářů (Chocholáčová, 2004: 72 – 73). NGOs vyjádřily, že „[svým] postojem ukazuje česká vláda světu svou lhostejnost k obětem těch nejzávažnějších mezinárodních zločinů posledních desetiletí“.¹⁰⁹ Zvláště podstatný byl však nátlak ze strany EU a Rady Evropy. Cílem EU je podporovat třetí strany, aby Statut ratifikovaly, což se týkalo i ČR. Tato záležitost se stala obzvláště citlivou v souvislosti s českým předsednictvím EU, kdy ČR měla povzbuzovat nečleny ICC k přistoupení ke Statutu a sama by nebyla členem. Z toho důvodu Václav Klaus v červenci 2009 Statut ratifikoval. To České republice mimo jiné umožňuje účastnit se každoročního zasedání států, kde jsou voleni soudci, a jednat o skutkové podstatě zločinů. V prosinci 2011 byl do ICC také zvolen první český soudce.¹¹⁰

Na příkladu České republiky je čitelné, že chování států se v souvislosti s existencí normy mění, i pokud má vůči ní stát výhrady. Pokud normu (v tomto případě režim) přijme většina států mezinárodního společenství, vzniká ze strany těchto států a mezivládních organizací tlak na nesignatáře. Přijetím Statutu se státy řadí mezi dobré mezinárodní občany, mezi „civilizované“ aktéry, kterým páchaní válečných zločinů a potrestání jejich viníků není lhostejné. Velkou roli na změnu chování mají i nevládní organizace, které se podílejí na iniciaci a tvorbě smlouvy a následně bojují za její přijetí.

Ze stran kritiků a nesignatářů ICC zaznívá častá námitka, že ICC ohrožuje suverenitu státu. To dle mého názoru stojí za pozornost, protože suverenita je instituce, která výrazně ovlivňuje chování států. Založením Mezinárodního trestního soudu totiž signatářské (a do jisté míry i nesignatářské) státy ztratily výsostné právo trestat zločince na svém území. Již během konferencí vedoucích k Římskému statutu proti sobě stály státy, které propagovaly nadnárodní podobu

¹⁰⁸ V této koalici se angažovaly např. Český červený kříž, Amnesty International, Člověk v tísni, Liga lidských práv a dalších 21 nevládních organizací.

¹⁰⁹ Aktuálně.cz: Soud, který Česko neuznává, soudí Dárfúr (<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/afrika/clanek.phtml?id=366221>, 16. 3. 2012).

¹¹⁰ Lidovky.cz: Největší zločince v Haagu bude soudit i český soudce (http://www.lidovky.cz/nejvetsi-zlocince-bude-v-haagu-soudit-i-cesky-soudce-fy7/ln_zahranici.asp?c=A111214_075142_ln_zahranici_spa, 16. 3. 2012).

režimu na jedné straně (NGOs a LMG) a mezivládní charakter na straně druhé (státy Rady bezpečnosti, arabské státy). Výsledkem jednání byl kompromis mezi oběma přístupy. Soud funguje na bázi komplementarity, což znamená, že přednostní právo v zahájení stíhání má stát. Zároveň však státy podepsáním Statutu stvrzují, že pokud stát nebude schopen nebo ochoten jednat, zasahuje soud. Odpůrci ale namítají, že už rozhodování o tom, zda je stát schopen nebo ochoten samostatného vyšetřování, je zásahem do státní suverenity. Velkou vlnu nesouhlasu vzbuzuje také postava nezávislého žalobce, kdy například Čína nebo Indie nesouhlasí s tím, že by jedna osoba měla rozhodovat o takových zločinech, jako je genocida aj. Navíc se objevují námitky, že zahájení stíhání ze strany prokurátora může být politicky motivováno.

V tomto případě je úkolem NGOs tuto suverenitu „narušit“ a přesvědčit státy o prioritě jiných hodnot. NGOs jsou jako morální aktéři přesvědčeni, že touto hodnotou je ochrana jedinců a jejich práv. Proto je základním cílem NGOs snaha o to, aby ke Statutu přistoupily všechny státy – aby se lidská práva a potrestání jejich narušitelů stalo univerzální hodnotou pro celé mezinárodní společenství. Dle Julie Teitelbaum (2009) NGOs suverenitu státu ovlivňují svou advokační činností, neustálým tlakem na vlády, vyjednáváním s policymakery a upozorňováním na porušování lidských práv. Jejich činnost také spočívá v přesvědčování států, aby respektovaly lidská práva, což je vstupním předpokladem pro uznání jurisdikce ICC. Díky tomu, že CICC působí transnacionálně, může tuto činnost vykonávat bez ohledu na souhlas vládních představitelů. Současnými snahami CICC je dnes proto (1) celosvětová ratifikace a implementace, (2) udržení integrity Římského statutu a (3) zajištění, aby ICC zůstal nezávislý a efektivní. Zároveň NGOs informují veřejnost o lidských právech v postižených státech a jsou také jedním z hlavních zdrojů informací pro ICC o páchaných zločinech ve světě (Schiff, 2009: 64). Tyto informace prostřednictvím médií zvyšují povědomí o páchaných zločinech či chování nesignatářů, což vyvolává nátlak nejen ze strany NGOs, ale i států a mezivládních organizací. NGOs se při prosazování lidských práv mohou opírat o již přijaté normy, především Všeobecnou deklaraci lidských práv, jejíž platnost je univerzální.

Za zmínku určitě také stojí fakt, že většina států, které Statut neratifikovaly, mají často problém s potlačováním lidských práv a dodržováním demokratických hodnot. Jedná o Čínu, většinu arabských států a také Rusko. V případě Ruska a Číny důvodem nepřistoupení není jen nekompatibilita Statutu s ústavou či ohrožení státní suverenity, ale také nebezpečí z postihu jejich občanů

kvůli konfliktům v Tibetu (v případě Číny) a Čečensku a Gruzii (v případě Ruska). Je ovšem otázkou, zda by státy, které nedodrží lidská práva, měly úmluvu ratifikovat. Co se týká přítomnosti Číny, Ivana Janů, bývalá soudkyně Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii, se vyjádřila, že „[j]e správné, že ho neratifikovala Čína, protože aby Čína byla stranou tohoto soudu, dodávala tam svého soudce, případně prokurátory, a sama nedodržovala lidská práva, se m[n]ě osobně příčí. Takový soud by neměl soudit druhé“.¹¹¹ Na druhou stranu pokud Římský statut neratifikují i země nedodržující lidská práva, nebude umožněno stíhání zločinců, která tato práva porušují jako v případě súdánského prezidenta.

Přes počáteční nadšení se největšími oponenty ICC staly Spojené státy americké. Rétorika USA vůči ICC je od počátku velmi agresivní a tato agresivita vyvrcholila s nástupem G. W. Bushe a invazí do Afghánistánu a Iráku. USA argumentují nejen ohrožením své suverenity, ale také obavou z absence ochrany účastníků peacekeepingových a vojenských misí, vyslovují se proti nezávislému žalobci a proti úzkým pravomocím Rady bezpečnosti. Bill Clinton sice Římský statut podepsal, ale jeho motivací spíše bylo, aby USA měly vliv na chod soudu.¹¹² Po nástupu George Bushe byl tento podpis v roce 2002 anulován a USA začaly vystupovat proti ICC ještě ostřeji. Byl například přijat tzv. *American Service-members' Protection Act* (ASPA), který umožňuje útok na Haag, pokud by došlo k uvěznění amerického občana (Bílková, 2007b: 7). USA začaly také pod různými pohnutkami uzavírat bilaterální smlouvy s cílem ochránit občany USA před jurisdikcí ICC a pod nátlakem přiměly Radu bezpečnosti k přijetí rezoluce chránící americké občany, především pak vojáky účastnící se zahraničních misí (Šturma, 2002: 16).¹¹³ Pozice USA byla dlouhodobě kritizována nevládními organizacemi, které označovaly chování USA za nezodpovědné a morálně nepřijatelné. Vzhledem k agresivnímu postoji USA se činnost NGOs neseťkává s velkým úspěchem, ačkoli v USA existuje jedna z nejsilnějších národních kampaní za ICC. Nátlak na přistoupení k ICC vytváří také Evropská unie, která USA opakovaně vyzývá, aby přehodnotily své stanovisko.¹¹⁴ Posledních několik let se ale pozice USA mění a ICC pasivně podporují, což se projevilo v souvislosti s jejich návrhem na půdě Rady

¹¹¹ Český rozhlas: Žalobci haagského tribunálu Ocampovi končí mandát, hledá se nástupce (http://m.rozhlas.cz/zpravy/evropa/_zprava/988948, 17. 3. 2012).

¹¹² Prvních 60 ratifikujících států mělo právo volit soudce a rozhodovat o dalších technických a procesních záležitostech pro budoucí soud.

¹¹³ Tato výjimka byla přijata rezolucí Rady bezpečnosti č. 1422. Přijetí rezoluce bylo vyvoláno hrozbou, že USA budou vetovat prodloužení mandátu OSN v Bosně a Hercegovině.

¹¹⁴ AMICC: International Reaction (<http://amicc.org/info>, 17. 3. 2012).

bezpečnosti zahájit stíhání zločinců v Súdánu. Podporu Mezinárodnímu trestnímu soudu vyjádřil i Barack Obama po nástupu na post prezidenta. Americký vyslanec pro válečné zločiny Stephen Rapp v roce 2010 během tiskové konference prohlásil, že „v současné době zvažujeme [USA, pozn. autora] možnosti, jak můžeme v souladu s naším právem pomoci ICC vyšetřovat spáchané krutosti. Ale jestli tak budeme činit a jak a kdy bychom tak činili, je záležitost, která se stále prozkoumává“.¹¹⁵ Do této doby nedošlo k výraznějšímu pokroku.

7.5 Zhodnocení

Přijetí Římského statutu a vytvoření Mezinárodního trestního soudu „lze hodnotit jako významný úspěch mezinárodního práva vůbec“ (Šturma, 2004: 24). Význam Římského statutu spočívá nejen v tom, že je to první dokument, který velmi široce definuje nejzávažnější zločiny jako zločin genocidy, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny, ale také že zakládá nezávislou soudní instituci. Tato instituce umožňuje potrestání současných viníků (především v Africe), ale slouží také jako preventivní nástroj. Výrazným úspěchem států LMG a NGOs je pak role prokurátora, který může zahájit stíhání ze svého rozhodnutí.

Zároveň se však ukazují nevýhody a rizika. Především ke Statutu nepřistoupily velké státy, které se ho snaží různými způsoby obcházet (viz USA), státy, které mají problémy s dodržováním lidských práva a státy, ve kterých hrozí riziko vypuknutí konfliktu. Ale i když chybí účast některých velkých mocností, Izrael a USA se k rozhodnutím soudu aktivně vyslovují. Čína s Ruskem sice Statut neratifikovaly (Rusko je signatářem), ale explicitně se vůči němu nestaví. V souvislosti s arabským jarem se mění i přístup arabských států. Dle předložených informací je možné tvrdit, že hlavní myšlenka Mezinárodního trestního soudu je většinou států mezinárodního společenství respektována.

¹¹⁵ Mission of the United States: Press Briefing with Stephen J. Rapp Ambassador-at-Large for War Crimes Issues (<http://geneva.usmission.gov/2010/01/22/stephen-rapp/>, 25. 3. 2012).

8 OPČNÍ PROTOKOL O ZAPOJENÍ DĚTÍ DO OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ

8.1 Historický exkurz a základní východiska

Zapojení dětí do ozbrojených konfliktů není novým fenoménem, děti byly součástí armád už od starověku. První dokumenty upravující zapojení dětí do ozbrojených konfliktů však začínají vznikat až v druhé polovině 20. století. Poprvé se ochranou dítěte v ozbrojeném konfliktu zabývají Ženevské konvence, konkrétně Čtvrtá Ženevská konvence, která zajišťuje ochranu civilistům a dětem během ozbrojeného konfliktu. Dalším důležitým počinem bylo přijetí Dodatkových protokolů k Ženevským úmluvám, kde je stanoveno, že v případě mezinárodního či vnitrostátního konfliktu „[s]trany v konfliktu učiní veškerá možná opatření, aby děti, které nedosáhly 15 let, se přímo neúčastnily nepřátelských akcí“.¹¹⁶ Nejvýznamnějším dokumentem týkajícím se ochrany dítěte je ale bezesporu Úmluva o právech dítěte z roku 1989 (dále Úmluva). Její význam spočívá především v univerzálním přijetí, Úmluvu neratifikovaly pouze Spojené státy americké a Somálsko. Ačkoli Úmluva chápe dítě jako osobu mladší 18 let, v oblasti ozbrojených konfliktů navazuje na ustanovení Ženevských konvencí. Ochrana dítěte v ozbrojeném konfliktu je vymezena v čl. 38, kde se státy zavazují (1) dodržovat všechny normy mezinárodního humanitárního práva, které se dotýkají dítěte, (2) učinit všechna opatření, aby se osoby mladší 15 let přímo neúčastnily bojů, (3) nepovolávat osoby mladší 15 let a dát při náboru přednost osobám starším 18 let a (4) přijímat všechna opatření k ochraně dětí postižených konfliktem.¹¹⁷ Odvod dětí mladších 15 let je dále zakotven jako válečný zločin v Římském statutu Mezinárodního trestního soudu (čl. 8, odst. xxvi). Mezinárodní organizace práce (ILO) pak zapojení dětí do ozbrojených konfliktů shledává jako nejhorší formu dětské práce a zakazuje nábor dětí mladších 18 let (Stohl, 2003: 65 – 66). Stejnou věkovou hranici stanovila i v roce 1990 Africká charta práv a blaha dítěte, která je jedinou regionální úmluvou v této oblasti (Coomaraswamy, 2010: 539).

Bohužel se tato opatření ukázala pro ochranu dětí v boji jako nedostatečná. V řadě armád jsou děti mladší 15 let dodnes využívány jako bojovníci, kuchaři, poslíčci, špióni apod. Dětské vojáci slouží především

¹¹⁶ Dodatkový protokol I o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (čl. 77) a Dodatkový protokol II o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (čl. 4) (dostupné na http://www.cervenkyriz.eu/cz/mhp_knihovna/zenevske_umlavy.pdf, 17. 3. 2012).

¹¹⁷ Úmluva o právech dítěte (dostupné na http://www.meta-os.cz/pic/doc/Umluva_o_pravech_ditete.pdf, 17. 3. 2012).

v armádách afrických a asijských zemí, ale také v zemích Latinské Ameriky. V současné době se počet dětských vojáků odhaduje na 250 – 300 000,¹¹⁸ i když přesný počet není možné zjistit. Děti jsou v armádách často terčem násilí, šikany, sexuálního zneužívání. Mnoho dětí během konfliktu umírá a po skončení konfliktu se bývalí dětské vojáci dlouho zotavují ze zranění a vyrovnávají se s prožitými traumaty. Pokud je válka jediné, co děti prožily, může to pokrýt jejich představy o světě a negativně působit i na budoucnost celé společnosti.¹¹⁹

Už v souvislosti s přijetím Úmluvy o právech dítěte mnoho států a nevládních organizací považovalo ochranu dětí v ozbrojeném konfliktu za nedostatečně ošetřenou a volaly po její úpravě. Vzhledem k tomu, že státy dlouhou dobu nemohly najít společný konsenzus, iniciativu v otázce zákazu využívání dětských vojáků převzaly nevládní organizace, jejichž cílem bylo povzbudit státy v dalších krocích. Výsledkem (nejen) jejich snah bylo přijetí Opčního protokolu o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů k Úmluvě o právech dítěte v roce 2000 (Stohl, 2003: 66 – 67).

8.2 NGOs a ochrana dětí v ozbrojeném konfliktu

Nevládní organizace se velkou měrou podílely již na jednání o Úmluvě o právech dítěte, především jako jedny z prvních navrhly, aby Úmluva obsahovala i mechanismy pro ochranu dětí v ozbrojených konfliktech, protože se s dětskými vojáky bezprostředně setkávaly ve válkou postižených oblastech. Stavěly se proti tomu, aby dětské vojáky byli definováni jako osoby mladší 15 let, ale jejich návrhy na zvýšení věkové hranice na 18 let nebyly přijaty. Dle Úmluvy (čl. 45) se však NGOs mají podílet na „zajištění účinného provádění úmluvy a podněcování mezinárodní spolupráce“.¹²⁰ NGOs proto začaly informovat Výbor pro práva dítěte¹²¹ prostřednictvím zpráv z postižených oblastí, účastnit se jednání, poskytovat odborné konzultace aj. (Breen, 2003: 457 – 458). Tato aktivita se stala základem pro jejich další činnost.

Již od přijetí Úmluvy o právech dítěte nevládní organizace a velká část států usilovaly o rozšíření čl. 38 v podobě přijetí Opčního protokolu. Na základě

¹¹⁸ BBC: Children of Conflict

(<http://www.bbc.co.uk/worldservice/people/features/childrensrights/childrenofconflict/soldier.shtml>, 17. 3. 2012).

¹¹⁹ Rozvojovka: Děti v ozbrojených konfliktech (<http://www.rozvojovka.cz/index.php?id=200&idArt=23>, 21. 3. 2012).

¹²⁰ Úmluva o právech dítěte (dostupné na http://www.meta-os.cz/pic/doc/Umluva_o_pravech_ditete.pdf, 17. 3. 2012).

¹²¹ Výbor byl založen na základě čl. 43 Úmluvy a monitoruje její dodržování. Státy výboru pravidelně zasílají zprávy.

jejich návrhů a doporučení Komise pro lidská práva v roce 1994 vytvořila Pracovní skupinu, která se začala možnostmi jeho přijetí zabývat. V této Pracovní skupině se angažovaly státy, mezinárodní nevládní organizace, Mezinárodní výbor Červeného kříže a agentury OSN (Coomaraswamy, 2010: 536). Během jednání se NGOs aktivně zapojovaly, vytvářely návrhy Protokolu, přinášely řadu informací z postižených oblastí a vyzývaly státy, aby k problematice přistupovaly zodpovědně a Protokol byl přijat co nejrychleji. Zároveň apelovaly na morálku a solidaritu států, aby pomohly ukončit utrpení dětí na celém světě (Breen, 2003: 468 – 470).

Některé státy však měly vůči zavedení vyšší věkové hranice výhrady, protože jejich armády běžně rekrutují osoby mladší 18 let. Jednalo se například o Velkou Británii, Kubu či Austrálii,¹²² ale největší problém představoval odpor Spojených států amerických. Když ani na pátém zasedání Pracovní skupiny na začátku roku 1998 nebylo dosaženo konsenzu, jednání se ocitla na mrtvém bodě. Státy se shodly na tom, že pokud do roka nebude přijato jasné řešení, jednání o Opčním protokolu budou ukončena. To byl významný impuls pro nevládní organizace, které v květnu roku 1998 vytvořily Coalition to Stop the Use of Child Soldiers (dále Koalice)¹²³ a zahájily masivní globální kampaň za zákaz využívání a rekrutování dětských vojáků (Stohl, 2003: 67). Cílem kampaně bylo zvýšit mezinárodní pozornost a povědomí veřejnosti o dětských vojácích a tím zesílit tlak na „opoziční“ vládní představitele (Coomaraswamy, 2010: 536 – 537). Pro dosažení tohoto cíle bylo nutné státy přesvědčit o tom, aby přestaly vnímat děti mladší 18 let jako součást armádního personálu, ale jako nejzranitelnější bytosti, které potřebují speciální péči a podmínky pro svůj rozvoj, a to jak v době míru, tak v době války.

Vzhledem k nedávnému úspěchu nevládních organizací v oblasti zákazu nášlapných min se Koalice značně inspirovala postupem ICBL. Koalice na ICBL navázala vytvořením podobné organizační struktury, pořádáním konferencí, navázáním partnerství se stejně smýšlejícími státy a snahou zahájit nezávislý smluvní proces mimo rámec OSN. Na druhou stranu se však z ottawského procesu poučily i státy, které chtěly dosáhnout kompromisu právě na půdě OSN, aby měly jednání pod kontrolou a nebylo dohodnuto něco, s čím by nesouhlasily (Stohl, 2003: 70 – 71). Z těchto důvodů jednání probíhala po celou dobu v rámci OSN.

¹²² Tyto státy argumentovaly především tím, že pokud chce voják vstoupit do armády dobrovolně, není nutná věková hranice 18 let.

¹²³ Koalice byla později přejmenována na Child Soldiers International, ale v rámci práce budu hovořit nadále o Koalici.

Pro prosazení přijetí Opčního protokolu Koalice využívala metody, které jsou téměř totožné s metodami ICBL. Hlavním cílem bylo získat celosvětovou pozornost a vytvářet tak nátlak na vlády, které mobilizovaná společnost nutila se k tématu vyjádřit. Základem byla masivní kampaň v médiích, pořádání regionálních a národních konferencí, zveřejňování příběhů dětí sloužících v ozbrojených silách, vytváření odborných studií, distribuce newsletterů apod. Podobně Koalice tlačila přímo na vládní představitele během osobních setkání, lobováním či zasíláním dopisů a videí (Breen, 2003: 460 – 463). Aktivita se jako v předchozích případech neodehrávaly pouze na mezinárodní úrovni, ale také na úrovni regionální a národní. Zvláště silné národní kampaně jsou vedeny v USA, Velké Británii, Německu či Kolumbii. Daleko těžší bylo vytvořit národní kampaně ve slabých afrických a asijských státech, kde je problematika dětských vojáků nejakutnější (Stohl, 2003: 74).

Přes všechny snahy nevládních organizací, některých států a agentur OSN nebyly opoziční státy během jednání ochotné ustoupit ze svých pozic. Státy, které přijetí Protokolu podporovaly, proto přistoupily na kompromisní řešení, které by dětem přineslo alespoň minimální záruku ochrany. Souhlasily s tím, že do ozbrojených sil mohou být povolány osoby starší 16 let, ale budou přijata všechna opatření, aby se tak dělo pouze u osob starších 18 let (Stohl, 2003: 68). Opční protokol byl přijat v lednu 2000 a vstoupil v platnost tři měsíce po uložení desáté ratifikační listiny – v únoru 2002.

8.3 Obsah Opčního protokolu a další aktivity NGOs

Opční Protokol o zapojení dětí do ozbrojeného konfliktu je podobně jako v případě Římského statutu Mezinárodního trestního soudu kompromisem mezi odpůrci a zastánci určitých opatření. Spornou otázkou bylo v tomto případě nastavení věkové hranice a otázka přímého a nepřímého zapojení dětí v ozbrojených konfliktech. Jak již bylo zmíněno, problém se zvýšením věkové hranice měla především Velká Británie a Spojené státy americké, které v této otázce nechtěly přijmout kompromis (Coomaraswamy, 2010: 539). Proto čl. 1 sice zavazuje státy k tomu, aby přijaly všechna opatření proto, aby se přímých bojových akcí neúčastnily osoby mladší 18 let, ale jejich účast v boji není explicitně zakázána a není specifikováno, co znamená „přímé“ zapojení v boji.¹²⁴ Článek 2 zakazuje povinné povolání osob mladších 18 a let do ozbrojených sil,

¹²⁴ Obecně jsou přijímány dvě definice – úzká a široká. Užší definice přímé zapojení dětí v konfliktu chápe jako účast v boji se zbraní. Širší definice mezi dětské vojáky řadí i pomocný personál v rámci armád – kuchaře, posílky, špióny apod..

ale čl. 3 dovoluje dobrovolný vstup do armády osobám starším 16 let. Státy mají možnost si při ratifikaci samy určit věkovou hranici dobrovolného nástupu do armády a tuto hranici mohou kdykoli zvýšit. Článek 4 také ošetřuje zapojení dětí do ozbrojených skupin odlišných od ozbrojených sil státu, které nesmí do ozbrojených konfliktů povolávat a jako vojáky používat osoby mladší 18 let. Čl. 6 zavazuje státy k přijetí všech „právních, správních a jiných opatření“ pro efektivní fungování Protokolu a k zajištění demobilizace dětských vojáků a pomoci dětem při zotavování a společenské reintegraci. Dále Protokol zakládá povinnost vzájemné pomoci mezi státy a organizacemi při reintegraci dětí do společnosti (čl. 7) a do dvou let od ratifikace předložit zprávu o přijatých opatřeních pro naplnění ustanovení Protokolu (čl. 8).¹²⁵

Jasnými slabinami Protokolu je, že nezavádí nekompromisní věkovou hranici 18 let pro dobrovolnou i vynucenou účast v armádě a nereflektuje nepřímé zapojení dětí do konfliktu, které však může být pro jejich vývoj stejně nebezpečné. Slabinu také představuje čl. 3 stanovující podmínky, za kterých mohou do armády vstoupit dobrovolně děti starší 16 let (např. souhlas rodičů), ale hranice mezi dobrovolným a nuceným povoláním je velmi tenká. Děti mohou totiž „dobrovolně“ do armády nastoupit z důvodu chudoby, smrti rodičů nebo na základě manipulace. Některé státy nastavily hranici pro dobrovolné nastoupení do armády na 18 let, ale mnoho států stále rekrutuje osoby mladší. Velkým pokrokem je ale čl. 4, který se zabývá i nestátními ozbrojenými aktéry, jejichž působení má upravovat domácí legislativa státu. Na druhou stranu je článek kontroverzní v tom smyslu, že stanovuje různé podmínky pro státní a nestátní aktéry (Coomaraswamy, 2010: 540 – 541).¹²⁶

Dle Dětského fondu UNICEF a Koalice pro zákaz využívání dětských vojáků bylo přijetí Protokolu velmi důležitým krokem, ale jeho ustanovení nejsou z výše uvedených důvodů dostatečná.¹²⁷ Proto se NGOs a agentury OSN snažily o přijetí dalších podpůrných mechanismů, které by děti před zapojením do konfliktu ochránily. Výsledkem jejich snah bylo přijetí několika rezolucí Rady bezpečnosti, které vyzvaly státy k ukončení využívání dětských vojáků (1291), ratifikaci Opčního protokolu (1314), vytvoření zpráv o dosažném pokroku (1420) a monitorování dětí v ozbrojeném konfliktu a předávání

¹²⁵ Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů (dostupné na www.nssoud.cz/zakony/45_2003.pdf, 20. 3. 2012).

¹²⁶ Opoziční státy v tomto případě argumentovaly tím, že pro zapojení dětí mladších 18 let existují v rámci Protokolu závazné podmínky, které může zajistit pouze stát.

¹²⁷ UNICEF: Guide to the Optional Protocol on the Involvement of Children in Armed Conflict, str. 4 (http://www.unicef.org/publications/files/option_protocol_conflict.pdf, 20. 3. 2012).

informací OSN (1612).¹²⁸ Zároveň nevládní organizace bojovaly za to, aby regionální organizace jako Africká unie a Evropská unie přijaly do své agendy protokoly, které by ustanovení Opčního protokolu podpořily (Stohl, 2003: 69).

Pro úplnost ještě zmíním Pařížskou konferenci, která se konala v únoru 2007, kdy se sešlo cca 60 států a přijaly tzv. Pařížské principy a Pařížská kritéria. Oba dokumenty odsuzují zapojení dětí do ozbrojených konfliktů a stanovují principy, které by měly děti ochránit. Velkým pokrokem je, že „dětský voják“ není vymezen pouze věkovou hranicí, ale také fyzickou a mentální vyspělostí. Tato konference vznikla z iniciativy UNICEF a francouzské vlády. NGOs zde byly zapojeny v mnohem menší míře, než v případě Opčního protokolu. Jednání se zúčastnilo cca 30 NGOs, Koalice za zákaz používání dětských vojáků se výrazně neangažovala.¹²⁹

8.4 Vliv Protokolu na chování států

Ačkoli se výsledná norma liší od původních návrhů předkládaných nevládními organizacemi, mezi smlouvami mezinárodního humanitárního práva má svůj nezastupitelný význam. Do dnešního dne Protokol podepsalo 146 států a 129 z nich jej ratifikovalo.¹³⁰ Přes veškerou snahu nevládních organizací a dalších aktérů však norma nemá příliš silný dopad. Nevládní organizace se v průběhu své kampaně snažily zdůrazňovat morální povinnost děti chránit, ale ve většině států tento apel nebyl vyslyšen. Kampaň zasáhla především společnost v západních zemích, kde je dětská problematika vnímána citlivěji, ale v řadě rozvojových zemí a zemích postižených konfliktem je situace mnohem složitější. Ani v případě západních zemí však nelze říci, že by se chování států výrazně změnilo. Vzhledem k nedostatečným ustanovením Protokolu se vojáci mladší 18 let angažují i v řadě armád západních zemí. Například ve Velké Británii či Kanadě mohou do armády dobrovolně nastoupit děti starší 16 let, v Německu, Francii a USA byla věková hranice stanovena na 17 let.¹³¹ Obecně jen málokteré státy mají dle článku 3 nastavenou hranici pro dobrovolný vstup do armády na 18 let.

¹²⁸ Jedná se o pouhý výčet rezolucí Rady bezpečnosti týkajících se dětí v ozbrojeném konfliktu. Pro úplný přehled viz UNICEF: Children and armed conflicts (http://www.unicef.org/emerg/index_childsoldiers.html, 27. 3. 2012).

¹²⁹ Femmes Africa Solidarité: Paris Conference brings together NGOs and high level government representatives to discuss issue child soldiers, str. 1 (http://www.fasngo.org/assets/files/presse_releases/Paris%20Conference%20on%20Child%20soldiers%205-6%20February%202007.pdf., 27. 3. 2012).

¹³⁰ United Nations Treaty Collection: Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in armed conflict (http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-b&chapter=4&lang=en#EndDec, 20. 3. 2012).

¹³¹ Tamtéž.

Situace v těchto zemích tak zůstává prakticky stejná jako před přijetím Opčního protokolu. V západních zemích je však všeobecně dodržován čl. 1 Protokolu, tedy že tito mladiství nebojují přímo v ozbrojených konfliktech.

Reálný vliv aktivit nevládních organizací byl ale zřetelný během ratifikační kampaně ve Velké Británii. Velká Británie měla již během jednání velký problém s nastavením přísné věkové hranice na 18 let, protože do jejích ozbrojených sil se mohou dobrovolně přihlásit již občané, kteří dosáhli 16 let. Jedná se o nejnižší nastavenou hranici pro vstup do armády v celé Evropě. Britská vláda argumentuje tím, že „mladí lidé od 16 do 18 let, kteří se zapsali do ozbrojených sil, nemohou být chápáni jako děti ve smyslu Úmluvy [Úmluvy o právech dítěte, pozn. autora], protože se sami rozhodli o své budoucnosti (...) na základě své svobodné vůle (...). [Navíc] nejsou přímo zapojeni v bojích“.¹³² Vzhledem k průtahům s ratifikací nevládní organizace začaly upozorňovat na fakt, že se Velká Británie svým postojem řadí mezi země jako Sierra Leone či Súdán. Nevládní organizace také zdůrazňovaly, že pokud Británie Protokol ratifikuje, stane se vzorem pro země, kde se děti přímo účastní bojů, čímž apelovaly na její morálku a solidaritu.¹³³ Velká Británie Protokol ratifikovala v roce 2003, ale věková hranice 16 let pro dobrovolný nástup do armády zůstala zachována. Proto nevládní organizace nadále tlačily na vládní představitele, aby věkovou hranici zvýšili. Často upozorňovaly na paradox, že šestnáctiletí teenageři nesmějí volit a pít alkohol, ale mohou se zapsat do armády. Nátlak ze strany NGOs zesílil poté, co britská armáda v roce 2007 omylem poslala do Iráku sedmnáctiletého chlapce. Na základě řady výzev nevládních organizací Obranný výbor (*Defence Council*) Dolní sněmovny vládě předložil návrh na zvýšení věkové hranice na 18, ale nebyl přijat.¹³⁴ Ačkoli nevládní organizace, UNICEF a Britský červený kříž neustále lobují na ministerstvu obrany za změnu v legislativě, pokroku zatím dosaženo nebylo. Podobná situace panuje také ve Spojených státech amerických.

Vážnější je ale situace v řadě rozvojových zemí, kde se děti mladší 18 let v konfliktech přímo angažují. Děti jsou nejen součástí státních ozbrojených sil, ale i nestátních skupin, vůči kterým jsou vlády často bezmocné. Přestože řada vlád těchto zemí projevila ochotu v této věci jednat, výsledky nejsou příliš

¹³² UNHCR: Child Soldiers Global Report 2001 - United Kingdom.

(<http://www.unhcr.org/refworld/publisher,CSCOAL,,GBR,498805c2c,0.html>, 20. 3. 2012).

¹³³ BBC: UK 'shamed' over teenage soldiers (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1383998.stm>, 20. 3. 2012).

¹³⁴ Coalition to Stop to Use Child Soldiers: Child Soldiers Global Report 2008: United Kingdom (<http://www.childsoldiersglobalreport.org/content/united-kingdom>, 20. 3. 2012).

efektivní. Klesající počet dětských vojáků proto často souvisí spíše s ukončeným konfliktem než s vlivem normy. Takovým případem je například Demokratická republika Kongo. Do roku 2006 v zemi zuřila občanská válka, kdy dětští vojáci bojovali jak ve státních ozbrojených složkách, tak v povstaleckých armádách. Přesto vláda projevila snahu tento negativní jev omezit. Protokol ratifikovala již v roce 2001 a pro dobrovolný nástup do armády stanovila hranici 18 let.¹³⁵ Přesto se na území Konga stále nachází několik tisíc dětských vojáků a další jsou verbováni.¹³⁶ Mnoho z nich bojuje i za národní ozbrojené složky. Země je po dlouhotrvající válce nestabilní a současná vláda je příliš slabá na to, aby stabilizaci zajistila. V otázce dětských vojáků vláda selhává v přijetí účinných legislativních opatření pro identifikaci a propouštění dětských vojáků a jejich následnou reintegraci.¹³⁷ Nevládní organizace se proto snaží pomáhat především s vytvářením legislativy a reintegrací zhruba 30 000 dětských vojáků, kteří byli propuštěni mezi lety 2003 a 2006. Velmi důležitá je také monitorovací funkce nevládních organizací, protože i díky jejich informacím bylo v roce 2009 zahájeno trestní stíhání Thomase Lubangy, který byl v březnu 2012 uznán vinným z verbování dětských vojáků. Jedná se o první rozsudek Mezinárodního trestního soudu, který se týká výhradně dětských vojáků a může se stát precedencem po potrestání dalších viníků.¹³⁸

Podobná situace navzdory ratifikaci Protokolu panuje v Ugandě, kde dětští vojáci tvoří základnu Armády božího odporu Josepha Konyho. Mnozí z nich jsou mladší deseti let. Joseph Kony také čelí obviněním ICC, avšak před rozsudkem stále uniká.¹³⁹ Problémem však nejsou pouze nestátní ozbrojené skupiny, ale také národní armádní složky. Mezi země, které podepsaly Protokol a nabírají do armády dětské vojáky mladší 15 let, patří například Kolumbie, Indie, Izrael, Nepál či Srí Lanka. Nevládní organizace, MVČK a agentury OSN se proto neustále snaží informovat veřejnost o problematice dětských vojáků, pořádají

¹³⁵ Kromě tohoto Protokolu vláda ratifikovala Úmluvu o právech dítěte (1990), Konvenci 182 ILO (2001, viz výše), Dodatkové protokoly k Ženevským konvencím (1982 a 2002), je signatářem Africké charty o právech a blahu dítěte a dalších dokumentů upravujících zapojení dětí do ozbrojeného konfliktu.

¹³⁶ Dětští vojáci se nacházejí především ve východních provinciích země, kde stále konflikt přetrvává.

¹³⁷ Týden.cz: V Kongu stále dětští vojáci. Pod dohledem EU (http://m.tyden.cz/rubriky/zahranici/afrika/v-kongu-stale-detsti-vojaci-pod-dohledem-eu_61185.html, 21. 3. 2012).

¹³⁸ Ceskatelevize.cz: Haag uznal vinným konžského verbíře dětských vojáků (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/168139-haag-uznal-vinnym-konzskeho-verbire-detskych-vojaku/>, 21. 3. 2012).

¹³⁹ Rozhlas.cz: Dětští vojáci jsou stále základnou Armády božího odporu (http://www.rozhlas.cz/zpravy/afrika/_zprava/detsti-vojaci-jsou-stale-zakladnou-ugandske-armady-boziho-odporu--1031527, 21. 3. 2012).

školení pro politiky, vládní představitele a soudce, navštěvují vojenská kasárna, kde identifikují dětské vojáky, vyjednávají s vůdci jednotlivých milic apod.¹⁴⁰

Navzdory přijetí normy mezinárodního společenství selhává v jejím šíření (Hamberg, 2007: 2). Vzhledem k tomu, že norma o zákazu zapojení dětí do ozbrojeného konfliktu byla vytvořena podle západního kulturního vzoru, je pro některé nezápadní státy obtížné ji přijmout. Tento fakt odkazuje na kulturní rozdíly mezi západními a nezápadními zeměmi, které se neshodují v tom, co naplňuje pojmy „dítě“ a „dětství“. Problém spočívá nejen ve vymezení věkové hranice, která v řadě tradičních společností neexistuje, ale také v právech a povinnostech dětí. Jak podotýká Helen Brocklehurst, v západním právním rámci „(...) děti mají pouze práva. Povinnosti leží na bedrech společnosti. Tento předpoklad je v rozporu se zkušenostmi řady dětí“ (Brocklehurst, 2006: 10 – 11). Kromě kulturních rozdílů univerzální vyznění normy nezohledňuje ani sociální a ekonomická specifika jednotlivých zemí. Jedním z faktorů je „stáří“ populace. Ve zmiňovaném Kongu a Ugandě děti mladší 18 let tvoří téměř 60% populace, v ČR je to pro srovnání necelých 20%.¹⁴¹ Dalším faktorem je například nedostatek škol nebo nutnost dřívějšího zapojení dětí do pracovního režimu v důsledku chudoby. Objevují se proto názory, že mezinárodní společenství a nevládní organizace by se měly spíše zaměřit na zákaz rekrutování dětí mladších 15 let než zvyšovat věkovou hranici na 18 let (Honwana, 2006: 38). Pokud je podpora normy v důsledku těchto kulturních a jiných odlišností ze strany státu slabá, existuje jen malá pravděpodobnost, že se jí bude řídit a vymáhat její dodržování.

Přes limity, které ze smlouvy vyplývají, se nevládní organizace neustále snaží přesvědčovat státy i nestátní aktéry, aby ke smlouvě přistoupily, aby ji dodržovaly a aby nastavily věkovou hranici pro dobrovolné odvody na 18 let. Nevládní organizace se angažují především v rehabilitačních programech, které pomáhají dětem vyrovnat se s minulostí a navracet je do běžného života. Důležitou roli také hrají při monitoringu, poskytování informací a pomáhají s ratifikací a implementací Protokolu do domácí legislativy států. Pomoc při implementaci a při vytvoření efektivních legislativních opatření je zvláště podstatná, protože státy toho v důsledku své slabosti nejsou schopny (Vimug, 2010: 73 – 74).

¹⁴⁰ Coalition to Stop to Use of Child Soldiers: Democratic Republic of the Congo (www.child-soldiers.org/document/get?id=1244, 21. 3. 2012).

¹⁴¹ Věkové pyramidy a procentuální údaje jsou dostupné na stránkách www.nationmaster.com (28. 3. 2012).

Díky těmto snahám je možné zaznamenat i některé úspěchy. Například na Filipínách přestala dětské vojáky nabírat a využívat muslimská separatistická skupina Moro Islamic Liberation Front. Dětské vojáci přitom tvořili 13 % jejich členů. Dle Radyky Coomaraswamy, zástupkyně OSN pro práva dětí v ozbrojených konfliktech, může tento krok povzbudit i další podobné skupiny.¹⁴² Filipínská vláda také přijala legislativu podporující návrat dětí do běžného života, která nabízí bývalým dětským vojákům studijní stipendia a rehabilitační programy (Wagner, 2009: 9).

8.5 Zhodnocení

V oblasti mezinárodního humanitárního práva má Opční protokol o zapojení dětí do ozbrojených konfliktů velký význam. Jedná se o zásadní průlom v ochraně dětí před nástrahami války, o kterou se mezinárodní společenství snažilo několik desetiletí. Jako jedna z prvních smluv tohoto typu upravuje vztahy s nestátními aktéry a zaručuje dětem pomoc i po skončení konfliktu. Na druhou stranu se navzdory snahám nevládních organizací a řady dalších aktérů nepodařilo prosadit nekompromisní věkovou hranici 18 let. Hlavní problém pak spočívá v tom, že i přes méně přísná opatření má Protokol jen omezený vliv na státy, které dětské vojáky používají. Důvodem jsou především zmiňované kulturní rozdíly mezi západními a nezápadními zeměmi. Podle posledních zpráv UNICEF v ozbrojených konfliktech stále bojuje 250 000 dětí. Děti jsou zapojeny přibližně v 60 ozbrojených skupinách v 15 zemích světa.¹⁴³ Některé z těchto zemí dokonce Protokol ratifikovaly a přijaly určitá omezení, ale v důsledku své slabosti je nejsou schopné vynucovat. Zároveň jsou tyto státy často bezmocné vůči nestátním ozbrojeným aktérům. To je mimo jiné případ Súdánu, Kolumbie, Ugandy, Demokratické republiky Kongo či Jemenu. Další státy jako Barma nebo Středoafrická republika, kde počet dětských vojáků patří mezi nejvyšší, ke smlouvě nepřistoupily. Co do počtu dětských vojáků, po deseti letech platnosti Protokolu byl zaznamenán pouze mizivý pokrok.

Na druhou stranu byly v souvislosti s normou zaznamenány i úspěchy. V některých případech se ozbrojená hnutí dětských vojáků zcela zřekla a jiná rekrutování dětských vojáků vnímají jako poslední možnost a dávají přednost vojákům starším. Úspěchy spočívají i v pokroku v zajištění reintegrace bývalých

¹⁴² IRIN: PHILIPPINES: Muslim rebels agree to end use of child soldiers (<http://www.irinnews.org/Report/81933/PHILIPPINES-Muslim-rebels-agree-to-end-use-of-child-soldiers>, 22. 3. 2012).

¹⁴³ iDNES: Ve válkách bojuje 250 tisíc dětských vojáků, upozorňuje UNICEF (http://zpravy.idnes.cz/ve-valkach-bojuje-250-tisic-detskych-vojaku-upozornuje-unicef-pr4-/zahranicni.aspx?c=A120212_093937_zahranicni_ipl, 20. 3. 2012).

dětských vojáků do běžného života, na které se výrazně podílejí i nevládní organizace.

9 AKTIVITY V OBLASTI RUČNÍCH A LEHKÝCH ZBRANÍ

9.1 Základní východiska

Ruční a lehké zbraně (*Small Arms and Light Weapons*, SALW) jsou typem zbraní s malou ráží.¹⁴⁴ Ruční zbraně jsou určeny pro osobní použití a patří mezi ně revolvery, kulometry a pušky. K obsluze lehkých zbraní je potřeba několikačlenná posádka a řadí se mezi ně minomety, ruční granáty, protitankové a protiletadlové zbraně apod.¹⁴⁵ Jejich výhodou je, že jsou levné, lehké, snadno dostupné a snadno se používají. Výroba a obchodování se SALW výrazně narůstá po studené válce a v současné době se odhaduje, že je v oběhu 600 milionů těchto zbraní.¹⁴⁶ Přesné číslo však není možné zjistit. Po studené válce v souvislosti s globalizací se staly volně dostupné prakticky pro kohokoli, kdo o ně projeví zájem (Frey, 2004: 37). Pro svou dostupnost a malé pořizovací náklady jsou nejčastěji využívány státními i nestátními aktéry ve vnitrostátních konfliktech, teroristickými skupinami, zločineckými gangy apod.

Zpráva EU o SALW (2006) uvádí, že důsledkem rostoucí výroby a nekontrolovatelného šíření SALW je nárůst organizovaného zločinu, terorismu a konfliktů. V 90. letech byly ruční a lehké zbraně využity jako hlavní prostředky pro vedení boje ve 47 ze 49 konfliktů. Přístup nevládních aktérů ke skladům SALW ovlivnil podobu válek a snadné šíření ručních zbraní prodloužilo jejich trvání.¹⁴⁷ Odhaduje se, že prostřednictvím SALW je každoročně zabito až 500 000 lidí, z nichž až 80 % tvoří civilisté.¹⁴⁸ Snadnější dostupnost a intenzivní využívání ručních a lehkých palných zbraní se dotýkájí mnoha oblastí: mezinárodní bezpečnosti, rozvoje, humanitárního práva, organizovaného zločinu, terorismu a mnohých dalších (Brem, 2003: 39).

Problematika SALW je velmi široká a sahá daleko za oblast mezinárodního humanitárního práva. Avšak vzhledem k tomu, že SALW tvoří podstatu většiny novodobých konfliktů, považuji za vhodné téma zvolit jako další případovou studii. Domnívám se, že humanitární a lidsko-právní aspekt je

¹⁴⁴ Jako ruční zbraně jsou definovány zbraně s menší ráží než 20 mm, u lehkých zbraní se ráže pohybuje od 20 mm, ráže lehkých zbraní se pohybuje mezi 20 – 40 mm.

¹⁴⁵ Global Security: Small Arms and Light Weapons

(<http://www.globalsecurity.org/military/systems/ground/small-arms.htm>, 30. 3. 2012).

¹⁴⁶ Evropský parlament: Strategie EU pro boj proti nedovolenému hromadění ručních palných a lehkých zbraní a střeliva do nich a proti nedovolenému obchodování s nimi, str. 2, odst. 3 (http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/st05319_/st05319_cs.pdf, 30. 3. 2012).

¹⁴⁷ Tamtéž, str. 3, odst. 8.

¹⁴⁸ Global Security: Small Arms and Light Weapons

(<http://www.globalsecurity.org/military/systems/ground/small-arms.htm>, 30. 3. 2012).

pro problematiku SALW stěžejní. Dle Indry de Soysa (2010) existuje přímá úměra mezi dostupností ručních a lehkých zbraní a lidským strádáním. Tyto zbraně nejen zabíjí a mrzačí nevinné, ale mají dalekosáhlé důsledky pro celou společnost a souvisí s porušováním řady lidských práv. V probíhajícím konfliktu lidé často trpí nedostatkem lékařské péče, vzdělání aj. S konfliktem a přítomností zbraní souvisí i násilné vysídlování, znásilňování a s vysokým počtem zabitých mužů a žen v produktivním věku dochází k sociální a ekonomické destabilizaci země. S ručními zbraněmi úzce souvisí i problematika dětských vojáků, protože jsou lehké a snadno ovladatelné (Frey, 2004: 37 – 38).

Úpravy v oblasti obchodu se SALW na globální úrovni byly minimální. Nejčastěji měly podobu embarg, která často byla a jsou porušována. K prvním snahám o globální omezení obchodování se SALW dochází až v polovině 90. letech 20. století z iniciativy generálního tajemníka OSN. Po výzvě ke svolání mezinárodní konference k vyřešení problematiky SALW se iniciativy chopily nevládní organizace, které se před připravovanou konferencí snažily vzbudit co největší pozornost a povědomí o SALW, proto v roce 1998 zformovaly globální hnutí proti násilí způsobené těmito zbraněmi – International Action Network on Small Arms (IANSA) (Shawki, 2010: 398 – 399).

9.2 Jednání v rámci OSN

Poprvé problematiku SALW do mezinárodní agendy uvedl generální tajemník OSN Butrus Butrus-Ghalí v dodatku k Agendě pro mír (*Supplement to an Agenda for Peace*) v lednu 1995. Upozornil, že od konce studené války propukla řada konfliktů, jejichž oběťmi jsou statisíce nevinných. Vyslovil se pro to, aby byla problematika řešena prostřednictvím tzv. mikroodzbrojení (*micro-disarmament*). V rámci tohoto odzbrojení by se OSN měla zaměřit pouze na konfliktní oblasti, které jsou těmito zbraněmi přímo postiženy.¹⁴⁹ Na konci roku 1995 přijalo Valné shromáždění k otázce SALW rezoluci s požadavkem vytvoření panelu vládních expertů. Tento panel došel k závěrům, že existuje souvislost mezi šířením a dostupností SALW a počtem ozbrojených konfliktů, násilím a politickou nestabilitou států. Proto doporučil svolat mezinárodní konferenci týkající se nezákonného obchodování se ručními a lehkými zbraněmi ve všech jeho aspektech (Borrie, 2006: 139). Před zahájením konference od února 2000 do března 2001 třikrát zasedal Přípravný výbor (*Preparatory*

¹⁴⁹ OSN: Supplement to an Agenda for Peace, čl. 60 (<http://www.un.org/Docs/SG/agsupp.html>, 30. 3. 2012).

Committee, PrepCom) jednající o návrhu smlouvy. Závěrečná konference se konala v červnu 2001 v New Yorku (Brem, 2003: 43 – 45).

Jednání se účastnili zástupci OSN, státy a nevládní organizace. Během přípravných jednání a samotné konference byla aktérům předložena k projednání široká škála témat jako spojení mezi ručními zbraněmi a porušováním lidských práv, nadměrné hromadění legálně i nelegálně držených zbraní, vytvoření právních nástrojů pro označení, registraci a monitorování zbraní, exportní kontrolní kritéria a další.¹⁵⁰ V rámci jednání se ukázalo, že státy mají v otázce ručních a lehkých zbraní velmi odlišné zájmy a motivace. Na jedné straně stály malé a střední „podobně smýšlející státy“ (EU, Kanada, Norsko, některé africké státy) a nevládní organizace snažící se zdůraznit závazky k lidským a humanitárním právům, spojit problematiku SALW s rozvojem, co nejvíce omezit nelegální obchod se zbraněmi, přijmout opatření pro transparentnost legálních obchodních transakcí aj. Na druhé straně stály velké mocnosti, které zbraně vyrábějí a exportují (především USA, Čína, Rusko), arabské státy a silné lobby zbrojařského průmyslu. Většina těchto aktérů se stavěla proti globálnímu a regionálnímu řízení otázky ručních zbraní a argumentovala tím, že každý stát by měl v problematice jednat sám za sebe, protože omezení výroby a obchodování se zbraněmi na globální úrovni narušuje státní suverenitu. Aktéři se stavěli se proti přísnějším restrikcím na legální obchod se zbraněmi a zvýšení jeho transparentnosti a spíše než na humanitární záležitosti kladli důraz na zajištění národní bezpečnosti (Laurance – Stohl, 2002: 30 – 32).

Veškerá jednání se odehrávala v rámci OSN, proto bylo nutné docílit společného konsenzu. Hlavními aktéry jednání byly státy a mezivládní organizace, z nichž na globální úrovni v otázce jednaly agentury OSN, na regionální především EU a Organizace amerických států (OAS). Přístup ostatních aktérů na jednání byl značně omezený. Netýkalo se to jen NGOs, ale také médií či individuálních expertů. Během konference tak převládly zájmy velkých států a jednání se týkala čistě národní bezpečnosti a kontroly zbrojení. Humanitární a rozvojové otázky byly zcela ignorovány.¹⁵¹

¹⁵⁰ Small Arms Survey: Small Arms Survey 2002: Counting the Human Cost, str. 204 (<http://www.smallarmssurvey.org/publications/by-type/yearbook/small-arms-survey-2002.html>, 31. 3. 2012).

¹⁵¹ Pro úplnost paralelně s tímto jednáním probíhaly podobné diskuze v rámci Komise pro prevenci zločinu a trestní soudnictví (*Commission for Crime Prevention and Criminal Justice*) o protokolu proti nelegální výrobě a obchodování se střelnými zbraněmi. Byl přijat návrh protokolu, o kterém se jednalo ve Vídni od ledna 1999 a do dubna 2001, kdy byl přijat tzv. Protokol o střelných zbraních (Firearms Protocol) (Brem, 2003: 44).

9.3 Nevládní organizace a SALW

První aktivity nevládních organizací v oblasti ručních a lehkých zbraní se objevují od poloviny 90. let, kdy se zapojovaly do projektů mikroodzbrojení. K intenzivnějšímu zapojení NGOs dochází od roku 1997 ve snaze podpořit výzvu OSN k uspořádání mezinárodní konference regulující SALW. Významným impulsem pro koordinaci společného postupu NGOs byla závěrečná konference ottawského procesu v prosinci roku 1997. Zde byl přijat návrh k vytvoření konvence regulující ruční a lehké zbraně. Následně se v srpnu 1998 v Torontu sešli zástupci 33 NGOs, aby vytvořili strategie společného postupu k dosažení vytyčeného cíle. Pro tento účel NGOs vytvořily globální hnutí International Action Network on Small Arms (IANSA) (Brem, 2003: 45 – 46). Zástupce generálního tajemníka pro práva dětí v ozbrojeném konfliktu Olara Otunnu k tomu poznamenal, že „[m]alé zbraně způsobují utrpení a zkázu po celém světě. Jsou to zbraně moderních válek, kde většinu obětí tvoří civilisté, mnozí z nich ženy a děti (...). Vznik International Action Network on Small Arms je důležitá iniciativa k vyřešení jedné z největších humanitárních výzev současnosti“.¹⁵²

Od začátku bylo jasné, že agenda SALW je natolik široká, že bude nutné přijmout daleko komplexnější přístup a strategie než v případě zákazu nášlapných min. IANSA se proto zaměřila nejen na humanitární otázky, ale také na mezinárodní obchodní kontrolu, kontrolu hranic, monitoring, národní zákony o zbraních, shromažďování a destrukci SALW a další.¹⁵³ Vzhledem k absenci jasného a jednotného cíle se v rámci IANSA začaly angažovat nevládní organizace z nejrůznějších odvětví. Důsledkem byla velká decentralizovanost organizace, kde se spíše každá NGO snažila prosadit svůj individuální cíl a jednat sama za sebe, než aby spolupracovaly. Zpočátku IANSA neměla ani koordinátora nebo organizační strukturu (Shawki, 2011: 109 – 110). Tyto nedostatky si některé NGOs začaly brzy uvědomovat a proto v roce 2000 tři vedoucí nevládní organizace International Alert, Safeworld a BASIC vytvořily projekt *Biting the Bullet*. Cílem projektu bylo začít vyjednávat s vládami a oslovovat širokou veřejnost, aby snahy NGOs podpořily. V rámci tohoto projektu byly pořádány konference, workshopy, semináře apod. Projekt se zaměřil také na sjednocení regionálních iniciativ v oblasti kontroly skladů a likvidování nadbytečných zbraní (Brem, 2003: 48).

¹⁵² Federation of American Scientist: Press Release – 14 October 1998 (<http://www.fas.org/asmp/campaigns/smallarms/iansa.html>, 30. 3. 2012).

¹⁵³ IANSA: Work Areas (<http://www.iansa.org/workareas>, 30. 3. 2012).

Od počátku svých aktivit NGOs upozorňovaly především na souvislost mezi šířením a používáním ručních a lehkých zbraní s humanitárními následky. Jejich cílem bylo poukázat na to, že SALW zvyšují míru násilí ve společnosti a vedou k obrovským ztrátám na životech, především mezi civilisty. Mnoho z těchto lidsko-právních a humanitárních NGOs se aktivně angažovalo už v rámci ICBL. Od počátku si však NGOs uvědomovaly, že absolutní zákaz ručních a lehkých zbraní nebude možný. Ve většině zemí je totiž používání ručních zbraní legální a využívají se i pro mírové účely, např. v rámci peacekeepingu, policejních sil apod. (Borrie, 2006: 141 dle Clegg, 1999: 49).

Ačkoli první impulsy k zahájení jednání o SALW přišly z řad států, v nastolování agendy hrály důležitou roli i nevládní organizace. Vzhledem k tomu, že od počátku 90. let byly NGOs hlavními aktéry v programech mikroodzbrojení, kde pomáhaly hromadit a ničit zbraně po skončení válek, disponovaly širokými znalostmi a zkušenostmi v oblasti šíření a zneužívání SALW. Od počátku byly tedy významným zdrojem informací o problematice a díky vlastnímu výzkumu navrhovaly i možná řešení (Laurence – Stohl, 2002: 18). Díky těmto přímým zkušenostem nevládní organizace dokázaly propojit problematiku SALW s řadou různých oblastí, nejen s národní bezpečností, jak navrhovaly mnohé státy. Jejich přínosem bylo především upozornění na spojitost SALW s humanitárními a socio-ekonomickými důsledky pro společnosti (tamtéž: 28).

Působení humanitárních NGOs bylo omezeno tím, že proti nim byla ze strany NGOs vytvořena protikoalice. Tvoří ji organizace, které se staví proti zakazu prodeje a používání ručních zbraní. Jednou z aktivit je Fórum pro budoucnost sportovní střelby (*The World Forum on the Future of Sport Shooting Activities*, WFSA), které sdružuje 44 různých nevládních organizací a asociací prosazujících možnost vlastnictví ručních zbraní.¹⁵⁴ Dalším velkým protihráčem se stala National Rifle Association (NRA), americká NGO, jejímž cílem je hájit vlastnická práva na osobní držení zbraně, která nesmí být ohrožena žádnou mezinárodní smlouvou.¹⁵⁵ Během jednání tak proti sobě stály dva tábory nevládních organizací: (1) humanitární NGOs pod záštitou IANSA podporující kontrolu zbrojení, zamezení nelegálnímu obchodu se zbraněmi apod. a (2) NGOs sdružující se ve WFSa a NRA, které bojují za práva na vlastnictví zbraně. Obě tyto skupiny nevládních organizací pracovaly na tom, aby seznámily veřejnost, média a politiky se svými cíli a záměry. Pro tento účel pořádaly řadu mítinků,

¹⁵⁴ WFSa: About WFSa (<http://www.wfsa.net/about.html>, 31. 3. 2012).

¹⁵⁵ NRA: NRA at U.N. Arms Trade Meeting (<http://www.nraila.org/106259>, 31. 3. 2012).

konferencí, navazovaly spolupráci s vládami a přesvědčovaly je o správnosti svých záměrů (Bachelor, 2002: 38). Zatímco IANSA zdůrazňovala humanitární následky použití SALW, WFSA argumentovala narušením státní suverenity, ohrožením národní bezpečnosti a individuálních práv a svobod (Shawki, 2010: 400).

Jak již bylo zmíněno, přístup NGOs na jednání byl velmi omezený. Během přípravných jednání však byla otázka jejich přístupu široce diskutována a podporována zeměmi EU, Kanadou, Norskem aj. Proti přítomnosti NGOs se stavěla především Čína, Rusko a blízkovýchodní státy, které se obávaly jejich „západního“ vlivu. Obávaly se také, že by jako v případě otázky nášlapných min mohl vzniknout samostatný proces mimo OSN (Borrie, 2006: 142 – 143). V reakci na to řada států nevládní organizace inkorporovala do svých delegací, aby také jednání mohly ovlivňovat svými zkušenostmi a znalostmi. Ostatní státy prosazující humanitární myšlenku pak hájily během konferencí jejich stanoviska (Brem, 2003: 48 – 49).

9.4 Obsah úmluvy a její kritika

Výsledkem jednání byl Akční program OSN (*Program of Action, PoA*),¹⁵⁶ který je výsledkem konsenzu mezi státy a odráží především zájmy velkých států. Text úmluvy je rozdělen do čtyř částí – (I) Preambule, (II) opatření proti nezákonnému obchodu se SALW na národní, regionální a globální úrovni, (III) implementace a mezinárodní spolupráce, (IV) kroky pro plnění úmluvy a pokračování jednání v oblasti SALW. Preambule jako jediná zdůrazňuje, že šíření SALW způsobuje „humanitární a socio-ekonomické důsledky a představuje vážné ohrožení míru, smíření, bezpečnosti, stability a udržitelného rozvoje na individuální, místní, národní, regionální a mezinárodní úrovni“,¹⁵⁷ avšak toto přesvědčení samotná smlouva nereflektuje. Plnění závazků smlouvy je dobrovolné a konkrétní opatření jsou definována velmi široce. Na národní úrovni úmluva doporučuje (1) kontrolovat výrobu, dovoz a vývoz SALW, (2) zajistit kontrolu exportu, (3) ničit nadbytečné SALW a zabezpečit stávajících sklady a (4) zajistit informovanost o následcích zbraní (část II, odst. 1 – 23). Ustanovení na regionální a globální úrovni pak především vyzývají ke spolupráci mezi státy. Ve čtvrté části jsou zakotvena pravidelná dvouletá setkání členských států a uspořádání revizní

¹⁵⁶ Celým názvem Akční program k prevenci, potírání a vymýcení nezákonného obchodu s ručními a lehkými zbraněmi ve všech jeho aspektech (Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects).

¹⁵⁷ Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects. Preamble, odst. 2 (dostupné na <http://cns.mii.edu/inventory/pdfs/aptsarms.pdf>, 1. 4. 2012).

konference v roce 2006. Zároveň by státy měly povzbuzovat další aktéry (regionální organizace, státy, nevládní organizace), aby se k těmto snahám připojily a pomáhaly je nadále rozvíjet.¹⁵⁸

Pro nevládní organizace byla takto nastavená smlouva velkým zklamáním. Human Rights Watch ji dokonce označilo jako „Neakční program“ (*Program of Inaction*). Joost Hiltermann, výkonný ředitel oddělení zbraní HRW prohlásil, že „[smlouva] pomohla zvýšit povědomí veřejnosti o šíření malých zbraní, [a]le nepředložila opravdový plán pro zastavení tohoto hrozného lidsko-právního problému“.¹⁵⁹ Hlavní kritika směřovala k tomu, že smlouva neurčuje odpovědnost států za šíření SALW a zaměřila se pouze na nelegální obchod se zbraněmi. Selhává v opatřeních pro regulaci legálního obchodu a nereflexuje řadu oblastí se SALW spojenou. Státy by měly přijmout opatření omezující šíření zbraní „narušitelům“ lidských práv a podporovat ničení nadbytečných skladů se zbraněmi. Výraznou slabinou smlouvy je její politická, nikoliv však právní závaznost. Státy se jí tak mohou, ale nemusejí řídit, není vynutitelná. Dle HRW mělo být přijato jasné stanovisko: „žádná vláda by neměla schválit převoz zbraní do státu nebo nestátnímu aktérovi tak dlouho, dokud zde existuje riziko, že budou použity (...) k porušení lidských práv, válečným zločinům nebo zločinům proti lidskosti“.¹⁶⁰

Na druhou stranu však Akční program (PoA) přinesl rámec pro další aktivity na národní, regionální a globální úrovni (Stohl - Hogendoorn, 2010: 26). Na národní úrovni lze hovořit o implementačních a demobilizačních programech, na regionální úrovni o přijímání omezení dovozu zbraní v rámci regionálních uskupení a na globální úrovni jednání začala směřovat k posílení PoA a Smlouvě o obchodování se zbraněmi (*Arms Trade Treaty*, ATT).

9.5 Další aktivity NGOs v otázce SALW

Po zklamání vyvolaném nevyhovující smlouvou se NGOs zaměřily na celou řadu aktivit: přesvědčování států o přijetí efektivních legislativních opatření k omezení legálního i nelegálního obchodu se zbraněmi, ničení a redukci skladů, přinášení informací o stavu SALW a jejich šíření, zvyšování veřejného povědomí o SALW a další. Nejenže byl v roce 2005 přijat tzv. Mezinárodní nástroj sledování

¹⁵⁸ Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects (dostupné na <http://cns.miis.edu/inventory/pdfs/aptsarms.pdf>, 1. 4. 2012).

¹⁵⁹ Human Rights Watch: U.N.: "Program of Inaction" on Small Arms (<http://www.hrw.org/news/2001/07/18/un-program-inaction-small-arms>, 1. 4. 2012).

¹⁶⁰ Tamtéž.

(*International Tracing Instrument*), který upravuje označování, evidenci a sledování SALW,¹⁶¹ ale velké naděje byly vkládány především do plánované Revizní konference v roce 2006. Ta měla zhodnotit, do jaké míry se daří Akční program implementovat, a zpřísnit opatření pro nelegální obchod se zbraněmi. Nevládní organizace a řada států se znovu snažily prosadit zákaz šíření SALW nestátním aktérům, propojení problému SALW s rozvojem a humanitárním právem, poskytování pomoci raněným atd., avšak podobně jako při přijímání úmluvy proti sobě stály státy požadující přísnější opatření a státy, které chtěly zachovat původní znění smlouvy. Proto revizní konference skončila patovou situací, kdy nebyl přijat žádný upřesňující či závazky zesilující dokument.¹⁶²

Tyto neshody v rámci PoA odstartovaly další aktivity na mezinárodní úrovni. V roce 2003 nevládní organizace vytvořily kampaň Control Arms s cílem přimět co největší počet států k vytvoření komplexní smlouvy omezující obchod s konvenčními zbraněmi,¹⁶³ tzv. Arms Trade Treaty (ATT).¹⁶⁴ Pro efektivní omezení transportu zbraní NGOs stanovily několik základních principů: (1) státy by měly přijmout odpovědnost za obchod se zbraněmi (každý převoz zbraní musí být státem autorizován), (2) smlouva by měla obsahovat opatření, která by zakazovala jakýkoli transfer zbraní do oblastí, kde hrozí porušování lidských práv, jsou porušována embarga OSN nebo hrozí zneužití zbraní k teroristickým účelům, organizovanému zločinu aj., (3) měla by být podpořena co největší transparentnost smlouvy prostřednictvím každoročních zpráv o převozu zbraní, vytvořením registrů zbraní apod. a (4) měly by být vytvořeny účinné kontrolní mechanismy.¹⁶⁵ Kampaň za přijetí úmluvy byla odstartována v 70 zemích světa a po třech letech vyvrcholila předáním petice s milionem podpisů generálnímu tajemníkovi OSN během revizní konference PoA v roce 2006. Na základě této petice byla vytvořena rezoluce Valného shromáždění Towards an Arms Trade Treaty, kterou v prosinci 2006 přijalo 153 států, z toho 101 států podpořilo její kompatibilitu s lidskými právy a právem humanitárním. V roce 2008 byla na

¹⁶¹ UN Programm of Action Implementation Support System: International Tracing Instrument (<http://www.poa-iss.org/InternationalTracing/InternationalTracing.aspx>, 2. 4. 2012).

¹⁶² Project Ploughshares: The Small Arms Review Conference Ends with No Agreement (<http://www.ploughshares.ca/content/small-arms-review-conference-ends-no-agreement>, 2. 4. 2012).

¹⁶³ SALW v rámci ATT tvoří jednu ze sedmi kategorií zbraní, proto jednání ATT bezprostředně souvisejí s omezením transferu SALW.

¹⁶⁴ Pro srovnání PoA a ATT viz Příloha č. 8.

¹⁶⁵ Control Arms: Compilation of Global Principles for Arms Transfer ([www.controlarms.org/en/documents and files/reports/english-reports/global-principles-for-intl-arms-transfers](http://www.controlarms.org/en/documents_and_files/reports/english-reports/global-principles-for-intl-arms-transfers), 2. 4. 2012).

půdě OSN vytvořena pracovní skupina zabývající se návrhem smlouvy,¹⁶⁶ která bude otevřena k projednání na závěrečné konferenci v červnu 2012. V současné době probíhají přípravná jednání. Zároveň paralelně s jednáním o ATT probíhají i přípravná zasedání v rámci druhé revizní konference PoA, která se bude konat v srpnu 2012. Rok 2012 je tedy rokem jednání o ručních a lehkých zbraních na půdě OSN.

9.6 Vliv na chování států

Nevládní organizace mají na ukončení nezákonného obchodování a zneužívání SALW velký zájem. Aktivně se zapojují do vytváření agendy a odmítají se spokojit s neúplným řešením. Uzavření Akčního plánu bylo pro nevládní organizace velkým zklamáním, proto spíše než samotná norma má vliv na chování států aktivita nevládních organizací ve spolupráci s dalšími aktéry (státy, organizace OSN, MVČK). Bylo již řečeno, že NGOs se angažují ve vícero kampaních (PoA a ATT) a pro výzkum vlivu na chování států nepovažují za přínosné tyto dvě aktivity oddělovat, protože spolu výrazně souvisí. Hodnotit účinnost Akčního programu není jednoduché, protože smlouva a implementační mechanismy nejsou závazné a státy je mohou, ale nemusí dodržovat. Zároveň je řada nařízeních obsažených ve smlouvě definována velmi široce a neexistují konkrétní mechanismy, jak naplňování smlouvy ověřovat.¹⁶⁷ Proto považují za vhodnější hodnotit jednotlivé aktivity NGOs, které jsou v mnoha státech často jedinými aktéry, kteří jsou ochotni pracovat na dalším rozvíjení smluvních mechanismů, implementačních programech a urychlování rozhodnutí států (Stohl – Hogendoorn, 2010: 35).

Nevládní organizace se od počátku snažily nahlížet na problematiku SALW jiným způsobem než optikou národní bezpečnosti. V souvislosti se SALW se zaměřovaly na humanitární otázky, proto se do agendy snažily zařadit striktní omezení legálního a nelegálního obchodu se zbraněmi, zákaz prodeje SALW nestátním aktérům, přesvědčit státy o přijetí odpovědnosti za převozy zbraní, zajistit demobilizační programy pro bývalé vojáky a zařadit do agendy rozsáhlou pomoc obětem, zejména pak dětem. V rámci jednání o Akčním programu se jim agendu přerámovat nepodařilo, což je motivovalo k dalším

¹⁶⁶ Control Arms: Arms Trade Treaty: Global Controls for a Global Trade, nestránkováno (<http://controlarms.org/wordpress/wp-content/uploads/2011/02/Global-Principles-for-the-ATT-Global-rules-for-a-global-trade.pdf>, 2. 4. 2012).

¹⁶⁷ NATO Review: 10 years of action on small arms: where we are now? (<http://www.nato.int/docu/review/2011/Arms-control/10-years-actions/EN/index.htm>, 3. 4. 2012).

činnostem, prostřednictvím kterých dosáhly řady úspěchů. Nejvýraznějšího pokroku bylo dosaženo ve vytvoření regionálních kontrolních mechanismů.

Za velký úspěch je dle mého názoru možné považovat změny v chování států, které byly problémem SALW přímo postiženy. Mezi tyto oblasti patří např. oblast západní či jižní Afriky. Západní Afrika (státy sdružené pod ECOWAS) si zaslouží zvláštní pozornost, protože se jedná o jednu z nejproblematictějších a nejkonfliktnějších oblastí na světě. V minulosti se v regionu odehrála řada konfliktů, mnohé z nich doutnají dodnes. Ve všech konfliktech hrál důležitou roli nelegální obchod se SALW, přičemž „(...) šíření těchto zbraní podporovalo konflikty a mělo negativní dopad na rozvoj a lidskou bezpečnost“ (Caulibaly, 2008: 1). Z toho důvodu se členské státy ECOWAS v roce 1998 rozhodly přijmout nezávazné Moratorium na dovoz, vývoz a výrobu malých a lehkých zbraní. V důsledku slabých státních struktur a nedostatečných regulačních opatření však obchod se SALW stále pokračoval. Většina států totiž zdůrazňovala národně-bezpečnostní hledisko před závazky k lidským právům, které prosazoval ECOWAS.

K jistým změnám začalo docházet na počátku nového tisíciletí, kdy země západní Afriky procházely demokratizační vlnou a o slovo se začala hlásit nově vznikající občanská společnost. V roce 2002 vzniká regionální koalice West African Action Network on Small Arms (WAANSA)¹⁶⁸ a krátce na to se začala v regionu angažovat i globální IANSA v souvislosti se zahájením mezinárodní kampaně za ATT. Velká pozornost byla ze strany NGOs věnována schůzce hlav států ECOWAS v roce 2003 v Dakaru, kde měla být projednána revize Moratoria z roku 1998. Nevládní organizace v čele s Oxfam International poskytovaly ECOWAS chybějící lidské a finanční zdroje na cestě za závaznou konvencí, poskytovaly informace či pořádaly konference pro politiky a lokální NGOs. Vzhledem k průtahům ze strany států, Oxfam ve spolupráci s dalšími NGOs vytvořil vlastní návrh právně závazné Konvence a přesvědčil státy ECOWAS, aby ji přijaly (Stohl – Hogendoorn, 2010: 30).¹⁶⁹ Mimo jiné Konvence obsahuje závazek zákazu transferu ručních zbraní nestátním aktérům, regulace výroby zbraní v regionu, zákaz dovozu zbraní za jinými než legálními účely (bezpečnostní a mír podporující aktivity) či vytvoření národních databází pro

¹⁶⁸ WAANSA: Background Information

(http://www.waansa.org/eng/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=64, 10. 4. 2012).

¹⁶⁹ Celým názvem Konvence o malých a lehkých zbraních, jejich nábojích a dalších souvisejících materiálech (Convention on Small Arms and Light Weapons, Their Ammunition, and Other Related Materials).

transfer zbraní (Caulibaly, 2008: 5). Konvence vstoupila v platnost v roce 2009, kdy ji ratifikovalo devět členských států ECOWAS z 15. Mezi státy, které Konvenci ratifikovaly, patří i bývalé válkou postižené země jako Sierra Leone či Libérie.¹⁷⁰ V těchto zemích nevládní organizace pracují i na národní úrovni. Konkrétně v Sierra Leone působí národní koalice Sierra Leone Action Network on Small Arms (SLANSA). Nedávným úspěchem se stalo přijetí pětiletého Národního akčního plánu (2011), který přijímá opatření k omezení výroby, transportu a prodeje SALW. NGOs se na jeho přijetí podílely tím, že poskytovaly své odborné zprávy a doporučení.¹⁷¹

Podobné regionální úmluvy existují i v rámci EU, SADC, OAS, OBSE a dalších, avšak ustanovení Konvence ECOWAS patří k nejširším a nejsilnějším. Na druhou stranu ani tato opatření nefungují stoprocentně a jejich naplňování je velmi pozvolné. Odhaduje se, že pouze v regionu delty Nigeru je v oběhu 7 – 10 milionů těchto zbraní. V regionu dochází sice k ničení munice, ale tyto aktivity jsou jen pomyslnou kapkou v moři. Přes veškeré snahy „[e]xistují rozsáhlé důkazy o tom, že zločinci i povstalci kupují nebo pronajímají zbraně od národních bezpečnostních nebo armádních sil“.¹⁷²

Kromě nastavení regionálních regulačních mechanismů se výrazným úspěchem stala změna v přístupu Spojených států amerických. Ačkoli jsou USA největším výrobcem SALW na světě a jejich prodej přináší americké ekonomice 55 miliard dolarů ročně, rozhodly se podporovat jednání o ATT.¹⁷³ Otázka zbraní a zbrojního průmyslu se v USA vždy těšila zvláštní prioritě a je možné říci, že zbraně jsou součástí americké kultury, společnosti a ekonomiky a zbrojařská loby (především již zmíněná National Rifle Association) měla vždy silný vliv na americkou legislativu a exekutivu. Během necelé dekády se však z největšího oponenta v omezování obchodování se SALW stal jeden z jeho největších příznivců. Hlavní změna přichází s nástupem prezidenta Obamy. Hilary Clintonová, ministryně zahraničních věcí, na konci roku 2009 prohlásila, že „převoz konvenčních zbraní je pro Spojené státy důležitým národně-bezpečnostním zájmem“. Clintonová dále dodala, že zájmem USA je „zajistit, že

¹⁷⁰ GhanaWeb: Ghana ratifies ECOWAS Convention on Small Arms (<http://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/NewsArchive/artikel.php?ID=177949>, 6. 4. 2011).

¹⁷¹ Cocorioco: Small arms eradication targetted for action (<http://www.cocorioko.net/?p=14052>, 10. 4. 2012).

¹⁷² NATO Review 2011: Západní Afrika – Eldorado pašeráků? (http://www.nato.int/docu/review/2011/Organized_Crime/Transnational_Trafficking_West_Africa/CS/index.htm, 10. 4. 2012).

¹⁷³ NATO Review 2011: Limit arms exports to reduce violence against women (<http://www.nato.int/docu/review/2011/Arms-control/201103-TextArt2/EN/index.htm>, 5. 4. 2012).

všechny země se mohou řídit standardy, které zlepší globální situaci prostřednictvím odpirání zbraní těm, kdo je zneužívají¹⁷⁴. Tato změna postoje souvisí i s aktivitami nevládních organizací, které upozorňovaly vládní představitele USA na mezery v legislativě, kterých využívají překupníci se zbraněmi. Vytvořily tak řadu zpráv, kde odhalily, že USA de facto podpořily konflikty ve Rwandě, Kongu, Libérii, na Srí Lance a v mnoha dalších zemích. Tyto zprávy byly také vydávány veřejně, aby vyburcovaly celou společnost.¹⁷⁵

Některé země však ignorují nejen mezinárodní dohody jako je Akční program, ale i embarga uvalená Radou bezpečnosti OSN. Činí tak například Rusko a Čína, které prodávají zbraně do Súdánu navzdory důkazům, že jsou používány proti civilistům.¹⁷⁶ Dle zprávy Amnesty International dodávky zbraní ze zahraničí neustále udržují konflikt při životě. Tato zpráva zdůrazňuje, že „[d]okud vlády neodsouhlasí silnou Arms Trade Treaty se speciálními pravidly respektujícími lidská práva, budou přijímána další zbrojní embarga OSN a miliony lidí budou stejně jako v Dárfúru trpět následky neodpovědného transferu zbraní“.¹⁷⁷ Podobná situace panuje v Sýrii, kde je 78 % zbraní dováženo z Ruska a mezi lety 2007 – 2011 se zvýšil celkový objem dovážených zbraní oproti období 2002 – 2006 o 580 %.¹⁷⁸

Bohužel, jak ukazuje zpráva SIPRI, obchod s konvenčními zbraněmi narostl mezi lety 2007 – 2011 o 24 % oproti objemu obchodu mezi lety 2002 – 2006, přičemž například import zbraní do severní Afriky se ve sledovaném období zvýšil o 273 %. Odhaduje se, že zvláště vysoká koncentrace zbraní je v oblasti afrických velkých jezer a v Demokratické republice Kongo (Holtom, 2012: 1).

¹⁷⁴ U.S. Department of State: U.S. Support for the Arms Trade Treaty (<http://www.state.gov/secretary/rm/2009a/10/130573.htm>, 5. 4. 2012).

¹⁷⁵ Oxfam International: Beyond Viktor Bout: Why the United States needs and Arms Trade Treaty, str. 6 - 7 (<http://policy-practice.oxfam.org.uk/publications/beyond-viktor-bout-why-the-united-states-needs-an-arms-trade-treaty-143910>, 5. 4. 2012).

¹⁷⁶ Česká televize: V Dárfúru řinčí ruské i čínské zbraně (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/163748-v-darfuru-rinci-ruske-i-cinske-zbrane/>, 5. 4. 2012).

¹⁷⁷ Amnesty International: Darfur: New weapons from China and Russia fuelling conflict (<http://www.amnesty.org/en/news/darfur-new-weapons-china-and-russia-fuelling-conflict-2012-02-08>, 5. 4. 2012).

¹⁷⁸ Natoaktual.cz: SIPRI: Obchod se zbraněmi narůstá, silně zbrojí Sýrie (http://www.natoaktual.cz/na_media.aspx?c=A120320_140934_na_media_m02, 5. 4. 2012).

9.7 Zhodnocení

Dosavadní pokroky a aktivity v oblasti omezení ručních a lehkých zbraní na globální úrovni nejsou výrazné. Mezinárodní společenství sice přijalo určité kroky k zamezení nelegálního obchodování se zbraněmi a jejich zneužití, nicméně ty nejsou právně závazné a je pouze na vůli států, zda je budou dodržovat. Na jednu stranu bylo v souvislosti s úmluvou a aktivitami NGOs dosaženo mnohých pokroků, především v oblasti demobilizace vojáků, reintegračních programů či ničení zásob zbraní a lepší kontroly skladů. Na druhou stranu jsou tyto snahy velmi pomalé. Jsou-li tisíce zbraní zničeny, miliony přetrvávají a další tisíce jsou nadále předmětem legálních i nelegálních transferů.¹⁷⁹

Výraznou roli v těchto snahách hrají nevládní organizace, které prostřednictvím rozsáhlých kampaní usilují o přijetí efektivní a právně závazné smlouvy. V oblasti odzbrojení či ničení nadměrných zásob jsou často jedinými aktéry. Velké naděje jsou vkládány do konference o ATT a revizní konference PoA, které budou probíhat v létě letošního roku, avšak konkrétní výsledky lze jen těžko předvídat.

¹⁷⁹ NATO Review 2011: Small Arms: Thousands destroyed, millions remains (<http://www.nato.int/docu/review/2011/Arms-control/Ammunition-stocks-destruction/EN/index.htm>, 6. 4. 2012).

10 ZÁVĚR

Nevládní organizace a zaměření se na lidského jedince v otázce bezpečnosti – to jsou dvě významná témata, která se otevírají pro výzkum na počátku 90. let. Tato témata spolu zároveň bezprostředně souvisí. Díky strmému nárůstu nevládních organizací, jejich postupné profesionalizaci a emancipaci a obrácení pozornosti k ochraně člověka byla do mezinárodní agendy přijata celá řada témat. Tato témata se týkala především lidských práv a ochrany jedinců v ozbrojených konfliktech. Zatímco se mezistátní konflikty staly po ukončení studené války zřídkačným jevem, výrazně narůstají konflikty vnitrostátní. Typickou charakteristikou těchto konfliktů je jejich dopad na civilní obyvatelstvo, které se stává primárním terčem násilí. Vzhledem k tomu, že nevládní organizace působící v konfliktních oblastech byly přímými svědky utrpení lidí, začaly hledat způsoby, jak podobným krveprolitím zabránit. Kromě nejrůznějších asistenčních programů a přímé pomoci se NGOs zaměřily také na normativní činnost.

Jejich aktivity byly umožněny díky oteplení mezinárodního prostředí po studené válce. To se mimo jiné odrazilo ve změně pojetí moci, kdy se důležitějším prostředkem pro prosazení zájmů stává atraktivita hodnot spíše než donucení pomocí zbraní. V západním prostředí se pak základní hodnotou stala ochrana člověka a lidských práv. Zároveň se jedná o oblast, kde jsou nevládní organizace schopné dosáhnout celé řady normativních změn.

Cílem předložené diplomové práce bylo ověřit či popřít hypotézu, že *nevládní organizace jsou schopny iniciovat a prosadit normy mezinárodního humanitárního práva a ovlivnit tak chování států*. V rámci této hypotézy jsem si položila dvě výzkumné podotázky: (1) *Jak a do jaké míry ovlivňují nevládní organizace chování států?* (2) *Za jakých podmínek mohou NGOs ovlivňovat chování států?* Cílem mé práce byla analýza činnosti nevládních organizací při nastolování tématu a jeho zanesení do agendy států. Při psaní práce jsem vycházela ze dvou předpokladů: (1) nevládní organizace jsou nedílnou součástí mezinárodního politického procesu a (2) státy hrají v mezinárodním systému klíčovou roli a nevládní organizace jsou na prostředí států závislé.

Předloženou hypotézu a výzkumné otázky jsem zkoumala prostřednictvím pěti konvencí z oblasti mezinárodního humanitárního práva. Ottawskou konvencí, Konvencí z Osla, otázku Římského statutu Mezinárodního trestního soudu, dětských vojáků a ručních a lehkých zbraní jsem zvolila z toho důvodu, že u zrodu všech úmluv a konvencí stály nevládní organizace, které hrály také důležitou roli ve fázi implementace. Pro ověřování hypotézy a zodpovězení

otázek jsem využila metodu rozboru procesu, přičemž jako nezávislou proměnou jsem zvolila schopnost nevládních organizací iniciovat mezinárodní normu a jako závislou proměnou změnu v chování států. Schopnost nevládních organizací iniciovat normu jsem ověřovala analýzou jejich činnosti a schopnost měnit chování států prostřednictvím rozboru normy.

Jako teoretické východisko jsem pro svůj výzkum zvolila konstruktivistickou perspektivu, protože nejlépe odpovídá cílům práce. Do centra konstruktivistického zájmu jednak spadá výzkum norem a jednak konstruktivistický přístup dokáže vysvětlit změnu v mezinárodní politice i na úrovni států. Sociální konstruktivisté jsou přesvědčeni, že státy jsou ovlivňovány sociálním prostředím, které je tvořeno normami a institucemi. Se změnou sociálního prostředí (norem) se mění identita státu a změní-li se identita státu, mění se i jeho chování, což je doprovázenou změnou zájmů.

Vzhledem k tomu, že hypotézu a otázky od sebe nelze jasně oddělit, budou závěry a odpovědi na otázky vzájemně provázané. Nejdříve svou pozornost zaměřím na předloženou hypotézu. Její první část, že *nevládní organizace dokážou iniciovat a prosadit normy*, je dle mého výzkumu možné potvrdit jako platnou. U všech případových studií bylo jasně čitelné, že nevládní organizace sehrály velmi důležitou roli v nastolování agendy. Díky přímému kontaktu s postiženými komunitami a jejich rostoucí profesionalizací dokázaly prosadit témata, která státy nebyly schopny nebo ochotny reflektovat. Základem všech diskutovaných kampaní bylo zdůraznění daného tématu jako nejdůležitějšího společenského problému, humanitární krize, která si žádá okamžité řešení. Nevládní organizace svou advokační činností dokázaly získat pozornost celosvětové veřejnosti a médií a dostat téma na jednací stoly politiků. Tím de facto iniciovaly mezinárodní jednání a z okrajového tématu se stala hlavní priorita.

Pro uvedení tématu do mezinárodní agendy a dosažení svých cílů (zákaz určité kategorie zbraní a využívání dětských vojáků, ukončení beztrestnosti válečných zločinců, omezení nelegálního obchodu se zbraněmi) nevládní organizace pracovaly na národní, regionální a globální úrovni. Na všech úrovních pro zlepšení vyjednávacích pozic a dosažení efektivnějších výsledků působily v koalicích. Je možné tvrdit, že nejdůležitější roli hrály jednotlivé národní kampaně, které měly největší vliv na formování povědomí veřejnosti a komunikaci s policymakery. Globální sítě a koalice NGOs byly formovány za účelem vytyčení společných cílů a lepší koordinace národních a regionálních

kampaní. Koordinace činností jednotlivých NGOs a organizační struktura koalic měly přímý vliv na dosažení výsledků. Nejednotnost cílů a slabá organizační struktura byla například důvodem neúspěchu koalice za omezení nelegálního obchodu s ručními a lehkými zbraněmi IANSA, kdy se jednotlivé NGOs nemohly dohodnout na společných cílech a postupech. Činnost IANSA tak byla roztržštěná a nejednotná a z toho důvodu byla její vyjednávací a mobilizační schopnost omezená. Oproti tomu koalice za zákaz nášlapných min (ICBL) nebo koalice za vytvoření Mezinárodního trestního soudu (CICC) měly od počátku jasné cíle a strategie, proto byly ve svých aktivitách úspěšnější.

Zvlášť podstatným mobilizačním prvkem se stal humanitární a morální apel, díky kterému se nevládním organizacím podařilo celou řadu vojenských a národně-bezpečnostních témat přerámovat do humanitárního rámce. Prostřednictvím svých metod jako zdůrazňování utrpení obětí, zveřejňování statistik s čísly zobrazujícími počet mrtvých a raněných, vytvářením expertíz o neúčinnosti určitých zbraní či nutnosti potrestání viníků trestných činů, dokázaly přesvědčit veřejnost a mnohé státy o tom, že je třeba vytvořit normu, která by zastavila určité praktiky (využívání zbraní, beztrestnost zločinců, využívání dětí v konfliktu). Humanitární rétorika se pro uvedené kampaně stala zcela klíčovou. Například v případě SALW se nevládním organizacím nepodařilo během jednání státy přesvědčit o prioritě humanitárních otázek, výsledkem proto byla slabá úmluva reflektující pouze národně-bezpečnostní zájmy států. Naopak v případě nášlapných min a tříštivé munice bylo přerámování úspěšné, proto je zaměření těchto smluv primárně humanitární.

Ze studia jednotlivých případů také vyplývá, že s přijetím úmluvy, ať už slabé či silné, činnost nevládních organizací nekončí. NGOs hrají nadále důležitou roli při přesvědčování států, aby smlouvu ratifikovaly, monitorují dodržování jejích ustanovení, pomáhají státům dodržovat jejich závazky apod. Výzkum činnosti NGOs při implementaci a univerzalizaci však nepřináší tak jednoznačné závěry jako v případě nastolování agendy. V případě dětských vojáků po přijetí úmluvy činnost NGOs velmi rychle ustala a zájem o téma utichl. Přestože nevládní organizace stále pracují v oblastech postižených dětskými vojáky a podílejí se na nejrůznějších podpůrných a asistenčních programech (demobilizace a reintegrace vojáků apod.), jejich další aktivity (například advokační, implementační) nejsou tolik výrazné. Na druhou stranu se ukázalo, že nevládní organizace jsou schopné pokračovat ve svých snahách i přes přijetí slabé normy jako v případě regulace obchodu s ručními a lehkými zbraněmi. V reakci na nedostatečná a nezávazná ustanovení smlouvy NGOs

odstartovaly novou kampaň, jejímž cílem je odstranit přetrvávající legislativní mezery v obchodování se zbraněmi a zdůraznit chybějící humanitární závazky.

Ověřování druhé části hypotézy – *vlivu činnosti NGOs a humanitárních norem na chování států* – se ukázalo jako složitější. Vzhledem k rozsahu práce nebylo možné podrobně zkoumat motivy a zájmy každého státu u pěti konvencí, proto jsem se zaměřila na to, jak na státy působí humanitární rétorika, která je pro činnost NGOs v otázce přijetí změn velmi důležitá. Jak již bylo řečeno, právě přerámování agendy do humanitárního rámce a humanitární apel se staly pro změnu chování většiny států podstatnými. Obraz trpícího jedince přiměl celou řadu států k tomu, aby zmírnily své postoje a byly ochotnější přijmout určitá opatření a omezení, i když to pro ně nebylo vždy výhodné. Zároveň se také ve všech případech ukázalo, že po vstupu normy v platnost a její akceptaci většinou mezinárodního společenství nebo jeho důležitými aktéry vzniká nátlak na nesignatáře také ze strany normu podporujících států a mezivládních organizací. Jednání států, které ke smlouvě nepřistoupily, příznivci normy označují za „barbarské“ a „necivilizované“, čímž tyto nesignatáře tzv. zahanbují. Na nesignatáře je tak vyvíjen několikanásobný tlak, kterému musí vzdorovat nebo je nutí smlouvu podepsat.

Pro tuto chvíli je tak možné zjednodušeně tvrdit, že činnost nevládních organizací má vliv na chování států. Mohou tak činit dvojím způsobem: (1) iniciací a formováním normy a (2) jejich činností v souvislosti s implementací a univerzalizací normy. Pokud se NGOs na tvorbě normy přímo podílejí, chování států ovlivňují i prostřednictvím samotné normy. Chování států se v souvislosti s existencí normy mění, i pokud má vůči ní stát výhrady. Nepřistoupivší stát se stává terčem nátlaku ze strany signatářů, což ho nutí změnit své postoje. Tato tvrzení jsou však příliš obecná a nereflektují řadu problémů. Je proto nejdříve nutné odpovědět si na položené otázky: jak, do jaké míry a za jakých podmínek mohou nevládní organizace chování států ovlivnit?

První otázka, *jak mohou NGOs ovlivňovat chování státu*, již byla do jisté míry zodpovězena v souvislosti s první částí hypotézy a v souvislosti se zdůrazněním humanitární a morální rétoriky. Nyní se zaměřím spíše na to, *za jakých podmínek mohou nevládní organizace ovlivnit chování státu*. V prvé řadě je třeba zdůraznit, že nevládní organizace nikdy na iniciaci a vytvoření normy nepracovaly samy. Vždy spolupracovaly s řadou států, díky nimž se dostaly na mnohá jednání, kam by za běžných okolností neměly přístup. Dalšími výraznými aktéry v prosazování norem mezinárodního humanitárního práva byly

Mezinárodní výbor Červeného kříže, řada regionálních organizací (především EU), agentury OSN, významní jednotlivci, experti na danou problematiku a řada dalších. Zároveň by snahy nevládních organizací nebyly nikdy tak výrazné bez spolupráce s médii a podpory veřejného mínění.

Zvláště podstatná byla pro úspěch nevládních organizací spolupráce se státními aktéry. Činnost NGOs by neměla takovou účinnost a úspěch bez podpory tzv. podobně smýšlejících států, které prosazovaly stejné hodnoty jako nevládní organizace a zároveň nevládním organizacím propůjčily legitimitu. Většina těchto států (především malé státy a střední mocnosti) nevládní organizace vnímá jako rovné aktéry a obrací se na ně jako na zdroj vědění o mnohých tématech. V řadě případů byly nevládní organizace při jednání součástí vládních koalic, čímž měly možnost ovlivňovat podobu úmluv. Státy tak de facto vytvořily strukturální prostor pro jejich činnost, což jim umožnilo prosazení vlastních cílů. Tím se potvrzuje můj úvodní předpoklad, že nevládní organizace jsou na prostředí států závislé. Vztah států a nevládních organizací proto nelze chápat čistě jako vztah s nulovým součtem, ale jako vztah vzájemnosti a spolupráce.

Další významnou podmínkou pro úspěch nevládních organizací byl rozvoj dopravních a komunikačních technologií, především levné letecké dopravy, internetu a faxu. Díky komunikačním technologiím byly nevládní organizace schopné koordinovat svou činnost, šířit a přijímat informace a mobilizovat veřejnost. Bylo proto možné rychle reagovat na nové výzvy, komunikovat s lidmi po celém světě, s médii apod. Založení kampaní primárně na moderních komunikačních kanálech ale potvrdily dominanci západních zemí, protože chudé rozvojové země k technologiím nemají přístup. Z toho důvodu je činnost NGOs vnímána etnocentricky (viz níže).

Jako podstatný rys, který ovlivňuje podobu normy a vliv nevládních organizací, je způsob jednání při vytváření normy. V případových studiích jsme se setkali se dvěma typy jednání. V případě Římského statutu, dětských vojáků a ručních a lehkých zbraní byla jednání vedena na půdě OSN. Pro jednání v OSN je podmínkou dosažení plného konsenzu, státy tak musí často přistoupit ke kompromisu. Zároveň v těchto jednáních jsou primárními aktéry státy a nevládní organizace jsou závislé na tom, co jim státy dovolí. Pokud nevládní organizace nebyly přímo součástí vládních delegací, měly na jednání pouze omezený přístup a jejich role byla především poradní či opoziční. Závěrečné dokumenty byly pro nevládní organizace často zklamáním, protože se v nich odrážejí zájmy velmocí a humanitární otázky ustupují do pozadí. Daleko větších úspěchů nevládní

organizace dosáhly v případě zákazu nášlapných min a tříštivé munice, kdy se jednání odehrávala mimo rámec OSN. Podstatné je, že během těchto jednání nebyl vyžadován plný konsenzus, proto probíhala daleko rychleji. Nevládní organizace sice neměly hlasovací právo, ale přímo se účastnily jednání, mohly zasahovat do jeho průběhu a tím utvářet podobu smlouvy. Zároveň si mohly samy navrhnout podmínky a cíle a trvat na svých požadavcích.

Poslední bod, tj. odhodlání nevládních organizací trvat na svých cílech a nepřijímat žádné ústupky, je na jednu stranu chápán jako úspěch nevládních organizací prosadit svou vlastní politiku, ale na druhou stranu se stal terčem kritiky. Tím, že NGOs nebyly ochotny přijmout žádné výjimky, z participace na jednáních vyloučily některé důležité státy, jejichž účast byla pro vyřešení problematiky klíčová. V případě Ottawské konvence nevládní organizace odmítly reflektovat požadavky Spojených států a raději tím přijatou normu oslabily. Podobná situace se opakovala v případě tříštivé munice, kdy nevládní organizace nebyly ochotné reflektovat výrazné ústupky států jako snahu vyrábět technicky dokonalejší municí nebo ničit staré arzenály zbraní.

Druhá otázka, kterou jsem si ve své práci položila, byla, *do jaké míry mohou nevládní organizace ovlivnit chování států*. V souvislosti s touto otázkou narážíme na celou řadu problémů a výzev, kterým nevládní organizace musely čelit. Jedním ze zásadních problémů všech uvedených úmluv je, že nejsou právně závazné a vynutitelné. Státy mohou ke smlouvě přistoupit na základě dobrovolnosti, popř. od smlouvy i odstoupit (viz USA a Mezinárodní trestní soud). Mnohé státy také úmluvy obcházejí či nedodržují (viz otázka dětských vojáků, tříštivé munice a ručních a lehkých zbraní). Problematika konvenčních zbraní a otázka Mezinárodního trestního soudu a dětských vojáků si však žádá efektivní mezinárodní spolupráci. Pokud tyto úmluvy nebudou respektovány všemi státy světa, jejich účinnost bude omezená. Ačkoli všechny uvedené úmluvy mají velký počet signatářů, zůstávají mezi nimi státy, které k nim nepřistoupily. Jedná se především o velké mocnosti (USA, Rusko, Čína), které hájí své národní zájmy a suverenitu. Mezi nesignatáře také často patří státy, kde hrozí riziko ozbrojeného konfliktu nebo které mají problémy s dodržováním lidských práv. Z toho důvodu se nevládní organizace aktivně podílejí na přesvědčování států k přijetí normy a její univerzalizaci (viz výše).

Zvlášť otázka suverenity je pro řadu států, především mocností, velmi citlivá. Státy suverenitu chápou jako doposud nejsilnější atribut, se kterým souvisí monopol na použití násilí na jeho území. Tento monopol je však normami

mezinárodního humanitárního práva výrazně narušován. Normy MHP „ohrožují“ suverenitu států tím, že určují, jaké prostředky by měly a neměly být používány pro jeho obranu, zakotvují mechanismy pro mezinárodní dohled nad zločinci, popř. zavádějí mezinárodní regulace na obchodování se zbraněmi. Cílem nevládních organizací je tuto suverenitu narušit a přesvědčit státy o prioritě humanitárních hodnot. Tuto změnu percepce prosazují prostřednictvím kampaní, jednáním s policymakery a další advokační činností.

Významným terčem kritiky nevládních organizací je jejich prozápadní orientace. Většina nevládních organizací sídlí v západních zemích a prosazuje prozápadní humanitární diskurs. „Humanitarismus“ však není univerzálně uznávanou hodnotou, ale spíše ideálem západních společností. Mezinárodní nevládní organizace se snaží tento ideál prosadit i v ostatních společnostech, ale přitom nereflektují kulturní rozdíly. Z toho důvodu je v nezápadních společnostech jejich činnost vnímána silně etnocentricky. Ačkoli se v koalících a sítích angažují nevládní organizace z celého světa, „západních“ NGOs je naprostá většina a navíc působí v řídicích výborech, které určují chod celého tělesa, představují plány, strategie, postupy aj. V závěru tak sítě či koalice NGOs nejsou ztělesněním demokratického procesu, ale jsou řízeny několika geograficky determinovanými nevládními organizacemi. Proto je pro nevládní organizace snazší uspět v přijímání takových norem, kde kulturní rozdílnosti nehrají výraznou roli. Bylo například méně problematické přijmout zákaz nášlapných min či tříštivé munice, které mají stejné následky pro lidi na celém světě bez ohledu na kulturní prostředí, než protokol týkající se dětských vojáků, kde z důvodu kulturních odlišností neexistuje shoda o tom, koho považovat za dítě, jaká mají děti práva a povinnosti apod. Kulturní rozdíly hrají také podstatnou roli ve vnímání problematiky lidských a humanitárních práv. Řada nezápadních států nevnímá lidská práva jako nejvyšší hodnotu, proto zde humanitární apel, který tvoří podstatu činnosti NGOs, není tolik efektivní.

Na základě svého výzkumu se odvažují tvrdit, že nevládní organizace jsou skutečně schopné měnit chování států. Dokázaly do popředí vyzdvihnout řadu témat a přesvědčit státy o jejich důležitosti. Je ale nutné podotknout, že za své postavení vděčí státům, které NGOs začaly zapojovat do procesu vládnutí a umožnily jim přístup do mezinárodní politiky. Je možné tvrdit, že bez států a dalších aktérů jako jsou Mezinárodní výbor Červeného kříže, agentury OSN, mezivládní organizace či média, by jejich úspěchy nebyly tak výrazné a jednoznačné. Vzhledem k prosazování západního humanitárního diskursu se jim příliš nedaří respektovat kulturní specifika a nejsou ochotny ustoupit od svých

nekompromisních cílů. To může mít za následek ztrátu přízně ze strany států. Výsledkem jsou úmluvy, které nejsou univerzálně platné, což oslabuje jejich účinnost. Zároveň během diplomatických jednání jejich vliv ustupuje do pozadí, a to jak v případě jednání na půdě OSN, tak v případě zahájení samostatného procesu. Tato negativa však nemění nic na faktu, že nevládní organizace jsou v mezinárodní politice stejně samozřejmými aktéry jako státy. Jsou schopny iniciovat a propagovat normy mezinárodního humanitárního práva a aktivně se podílejí na výkonu politiky.

Na základě mého výzkumu je možné potvrdit konstruktivistické východisko, že státy jsou ovlivňovány sociálními strukturami a že změna identity vede ke změně chování států. Nevládní organizace dosahují úspěchů především v proměně identity aktérů a tím de facto ovlivňují chování států. S přijetím humanitární optiky (změnou identity) byly státy ochotnější přistoupit ke smlouvě a začít plnit její závazky. Ukázalo se však také, že svou roli hrají i materiální aspekty (moc, bezpečnost, ekonomické faktory aj.). Z teoretického hlediska si tak dovoluji souhlasit s přístupem Marthy Finnemore, že normy jsou intersubjektivní a v různém sociálním prostředí mohou mít různé důsledky (Finnemore, 1996a: nestránkováno). Finnemore zároveň zdůrazňuje, že normy hrají jen jednu z rolí a další role mohou hrát mocenské zájmy, materiální zisky apod. Normy proto spíše než vzorce chování vytvářejí podmínky pro chování státu.

Pokud bych měla jednotlivé normy v otázce vlivu na státy porovnat, největšímu respektu se těší Ottawská konvence. Díky aktivitám mnoha aktérů, zejména nevládních organizací, jsou humanitární důsledky protipěchotních min všeobecně respektovány a miny jsou rozmisťovány pouze ve velmi omezené míře. Respekt k humanitárnímu právu sdílí i velcí výrobci a distributoři nášlapných min a další státy, které úmluvu nepodepsaly. Velkému respektu se těší také Římský statut Mezinárodního trestního soudu. V případě ostatních třech úmluv je jejich podpora ze strany států slabší. Myslím, že je ale důležité zdůraznit, že řada úmluv, které se nyní těší univerzální platnosti (např. Všeobecná deklarace lidských práv, Dodatkové protokoly k Ženevským konvencím, Úmluva o právech dítěte), začaly být plně respektovány až po několika desítkách let. Je proto možné, že úmluvy, které byly předmětem mého výzkumu, jednou také dosáhnou univerzální platnosti.

11 SEZNAM LITERATURY

11.1 Literatura

Ahmed, Shamina – Potter, David: 2006. *NGOs in International Politics*. Kumarian Press: Bloomfield.

Alger, Chadwick F.: 2002. The Emerging Roles of NGOs in the UN System: From Article 71 to a People's Millennium Assembly. *Global Governance*, 8, str. 93 – 117.

Atwood, David: 2006. NGOs and Multilateral Disarmament Diplomacy: Limits and Possibilities. In Borrie, John – Randin, Martin (eds.): *Thinking Outside the Box in Multilateral Disarmament and Arms Control Negotiations*. UNIDIR: Geneva, str. 33 – 54.

Bachelor, Peter: 2002. NGOs perspectives: NGOs and the small arms issue. *Disarmament Forum*, 1, str. 37 – 40.

Behringer, Ronald M.: 2003. Middle Power Leadership in Human Security. Zpráva z každoročního setkání *Canadian Political Science Association*: Halifax, str. 1 – 28.

Beier, Marshall J.: 2003. “Emailed Applications are Preferred“: Ethical Practices in Mine Action and the Idea of Global Civil Society. *Third World Quarterly*, 5, str. 795 – 808.

Bílková, Veronika: 2007a. *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*. Univerzita Karlova v Praze: Praha.

Bílková, Veronika: 2007b. V roli unijního solitéra? Česká republika a Mezinárodní trestní soud [policy paper]. *Ústav mezinárodních vztahů*: Praha, str. 1 – 10.

Blazeby, Leonard: 2009. The Convention on Cluster Munitions and its domestic implementation. *Commonwealth Law Bullentin*, 4, str. 721 – 726.

Bolton, Matthew – Nash, Thomas: 2010. The Role of Middle Power-NGO Coalitions in Global Policy: The Case of the Cluster Munitions Ban. *Global Policy*, 1, str. 172 – 184.

Borrie, John: 2006. Small Arms and the Geneva Forum: Disarmament as Humanitarian Action? In Borrie, John – Randin, Vanessa: *Disarmament as Humanitarian Action: From Perspective to Practise*. UNIDIR: Geneva, str. 137 – 166.

Bower, Adam: 2011. Authority in the Breach? Assessing the Influence of the Anti-Personnel Landmine Ban Over on-Party States. *Annual Convention of the Canadian Political Science Association: Waterloo*, str. 1 – 19.

Breen, Claire: 2003. The Role of NGOs in the Formulation of and Compliance with the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on Involvement of Children in Armed Conflict. *Human Rights Quarterly*, 3, str. 453 – 481.

Brem, Stefan: 2003. Too Much Too Soon? NGOs and Middle Powers in Need for More Coordination on Small Arms Activities. In Rutherford, Kenneth R. – Brem, Stephan – Matthew, Richard A. (eds.): *Reframing the agenda: The Impact of NGO and Middle Power Cooperation in International Security Policy*. Praeger Publisher: Westport, str. 39 – 61.

Brocklehurst, Helen: 2006. *Who's Afraid of Children?: Children, Conflict and International Relations*. Ashgate Publishing: London

Buzan, Barry – Weaver, Ole – de Wilde, Jaap: 2005. *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Centrum strategických studií: Brno.

Çakmak, Cenap: 2004. The Role of Non-Governmental Organisations (NGOs) in the Norm Creation Process in the Field of Human Rights. *Turkish Journal of International Relations*, 1, str. 100 – 122.

Cakmak, Cenap: 2008. Transnational Activism in World Politics and Effectiveness of a Loosely Organised Principled Global Network: The Case of the NGOs Coalition for an International Criminal Court. *The International Journal of Human Rights*, 3, str. 373 – 393.

Caulibaly, Mohamed: 2008. From Moratorium to a Convention on small arms: a change in politics and practices for the 15 member countries of the Economic Community of West African States. *Oxfam International*, str. 1 – 8 [on-line]. Dostupné na <http://policy-practice.oxfam.org.uk/publications/from-moratorium-to-a-convention-on-small-arms-a-change-in-politics-and-practice-112514>.

Císař, Ondřej: 2004. *Transnacionální politické sítě. Jak mezinárodní instituce ovlivňují činnost nevládních organizací*. Masarykova univerzita v Brně: Brno.

Císař, Ondřej: 2005. Sociální hnutí, nevládní organizace a zájmové skupiny v mnohoúrovňové struktuře EU: přístup ke studiu. *Masarykova univerzita*, nestránkováno [online]. Dostupné na http://is.muni.cz/el/1423/jaro2006/POL407/metodolog_seminar_cisar.txt?fakulta=1423;obdobi=3262;kod=POL407.

Coomaraswamy, Radhika: 2010. The Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in Armed Conflict – Towards Universal Ratification. *International Journal of Children's Rights*, 4, str. 539 – 549.

Corsi, Jessica: 2009. Towards Peace Through Legal Innovation: The Process and the Promise of the 2008 Cluster Munition Convention. *Harvard Human Rights Journal*, 1, str. 145 – 157.

de Soysa, Indra – Jackson, Thomas – Ormhaug, Christin M.: 2010. Tools of the torturer? Small arms imports and repression of human rights, 1992–2004. *The International Journal of Human Rights*, 3, str. 378 – 393.

Drulák, Petr: 2003. *Teorie mezinárodních vztahů*. Portál: Praha.

Fiala, Petr – Schubert, Klaus: 2000. *Moderní analýza politiky: úvod do teorií a metod policy analysis*. Barrister & Principal: Brno.

Fiala, Vlastimil: 2007. Současné neracionalistické evropské integrační teorie. In Fiala, Vlastimil a kol.: *Teoretické a metodologické problémy evropské integrace*. Periplum: Olomouc, nestránkováno [on-line]. Dostupné na www.upol.cz/fileadmin/user_upload/PfKatedry/politologie/Konstruktivismus.doc

Finnemore, Martha: 1996a. Constructing Norms of Humanitarian Intervention. In Katzenstein, Petr J. (ed.): *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. Columbia University Press: New York, nestránkováno [on-line]. Dostupné na <http://library.northsouth.edu/Upload/The%20Culture%20of%20National%20Security.pdf>.

Finnemore, Martha: 1996b. *National Interests in International Society*. Cornell University Press: London.

Finnemore, Martha – Sikkink, Kathryn: 1998. International Norm Dynamics and Political Change. *International Organization*, 4, str. 887 – 917.

Frey, Barbara A.: 2004. Small arms and light weapons: the tools used do violence human rights. *Disarmament Forum*, 3, str. 37 – 46.

Hamberg, Stephan: 2007. *The Failure to Diffuse the Norm against Child Soldiers* [conference paper]. Prezentováno na PRIO workshop on the Transnational Facets of Civil War, 16. března 2007, nestránkováno [on-line]. Dostupné na http://www.prio.no/files/file49455_stephan_hamberg.pdf.

Harrison, Katheryne: 2011. Into (Very) Thin Air: „Base Camp“ for the great protocol summit attempt. *Coalition on Cluster Munition*. Geneva, nestránkováno [on-line]. Dostupné na <http://www.stopclustermunitions.org/wp/wp-content/uploads/2011/11/cmc-ccw-newsletter-21-november.pdf>.

Holloway, Richard: 1998. Establishing and Running an Advocacy NGO. *AKDN Civil Society Programme* [on-line]. Dostupné na http://www.akdn.org/publications/civil_society_advocacy_ngo.pdf.

Holtom, Paul a kol.: 2012. Trends in International Arms Transfers, 2011. *SIPRI Fact Sheet* (March 2012), str. 1 – 8 [on-line]. Dostupné na http://books.sipri.org/product_info?c_product_id=443.

Honwana, Alcinda: 2006. *Child Soldiers in Africa*. University of Pennsylvania Press: Philadelphia.

Hopf, Ted: 1998. The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security*, 1, str. 171 – 200.

Hulme, Karen: 2009. The 2008 Cluster Munitions Convention: Stepping Outside the CCW Framework (Again). *International & Comparative Law Quarterly*, 1, str. 219 – 227.

Hynek, Nikola: 2009. Nevládní organizace v oblasti lidské bezpečnosti na pozadí (neo)liberálního řádu. *Mezinárodní vztahy*, 4, str. 9 – 34.

Hynek, Nikola – Waisová, Šárka: 2006a. Agenda lidské bezpečnosti a koncept střední mocnosti na pozadí kanadské zahraniční politiky. In Wasová, Šárka (ed.): *Chudoba a bohatství v současném světě* [sborník z konference]. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk: Plzeň, str. 23 – 38.

Hynek, Nikola – Waisová, Šárka: 2006b. Inovační politické činnosti a institucionalizace agendy lidské bezpečnosti: Případová studie vztahu nevládních aktérů s vládami vybraných členských zemí Human Security Network. *Politologický časopis*, 3, str. 267 – 284.

Chapnick, Adam: 2003. The Ottawa Process Revisited Aggressive Unilateralism in the Post - Cold War World. *International Journal*, 3, str. 281 – 294.

Checkel, Jeffrey: 1999. Norms, Identity and National Identity in Contemporary Europe. *International Studies Quarterly*, 43, str. 83 – 114.

Chocholáčová, Jana: 2004. Amnesty International. In Císař, Ondřej – Fiala, Petr: *Obhajoba zájmů a transnacionální vztahy*. Masarykova univerzita v Brně: Brno, str. 51 – 76.

Jackson, Robert: 2006. Social Constructivism. In Jackson, Robert - Sørensen, Georg: *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. Oxford University Press: Oxford, str. 161 – 177.

Jepperson, Ronald L. – Katzenstein, Petr J. – Wendt, Alexander: 1996. Norms, Identity and Culture in National Security. In Katzenstein, Petr J. (ed.): *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. Columbia

University Press: New York, nestránkováno [on-line]. Dostupné na <http://library.northsouth.edu/Upload/The%20Culture%20of%20National%20Security.pdf>.

Jukl, Marek: 2002 (aktualizováno 2011). Současné trendy mez. humanitárního práva v oblasti zákazu některých zbraní. *Český červený kříž*, nestránkováno [on-line]. Dostupné na <http://www.cervenkykriz.eu/cz/trendy.aspx>.

Karlas, Jan: 2007. Současné teorie mezinárodních institucí. *Mezinárodní vztahy*, 1, str. 66 – 85.

Katzenstein, Peter – Keohane Robert O. – Krasner Stephen D.: 1998. International Organization and the Study of World Politics. *International Organization*, 52, str. 675 – 678.

Keck, Margaret E. – Sikkink, Kathryn: 1999. Transnational advocacy networks in international and regional politics. *International Social Science Journal*, 159, str. 89 – 101.

Keohane, Robert – Nye, Joseph: 2001. *Power and interdependence*. Longman: New York, 3. vydání.

Kim, Youngwan: 2011. The Unveiled power of NGOs: how NGOs influence states' foreign policy behaviors [doctoral dissertation]. University of Iowa: Iowa City.

Latham, Andrew, A.: 2001. Theorizing the Landmine Campaign: Ethics, Global Cultural Scripts, and the Laws of War. In Irwin, Rosalind (ed.): *Ethics and Security in Canadian Foreign Policy*. UBC Press: Vancouver, str. 160 – 178.

Laurance, Edward – Stohl, Rachel: 2002. *Making Global Public Policy: The Case of Small Arms and Light Weapons*. Graduate Institute of International Studies (Small Arms Survey Occasional Paper No. 7.): Geneva, str. 1 – 51.

Makariusová, Radana: 2008. *Mezinárodní neziskové organizace a spolupráce s OSN v historickém kontextu*. Agnes: Praha.

Makariusová, Radana: 2010. *Transformace světového řádu. Aktéři a globální vládnutí*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk: Plzeň.

Martens, Kerstin: 2002. Mission Impossible? Defining Nongovernmental Organisations. *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organisation*, 3, str. 271 – 285.

Martens, Kerstin: 2003. Examining the (Non-)Status of NGOs in International Law. *Indiana Global Legal Studies Journal*, 2, str. 1 – 24.

Matthew, Richard A.: 2003. Middle Power and NGO Partnership: The Expansion of World Politics. In Rutherford, Kenneth R. – Brem, Stephan – Matthew,

Richard A. (eds.): *Reframing the agenda: The Impact of NGO and Middle Power Cooperation in International Security Policy*. Praeger Publisher: Westport, str. 3 – 20.

Mayne, Ruth: 2009. External evaluation of the Ban Advocates (BAs) Initiative: Summary of findings and lessons. *Ban Advocates*, str. 3 – 15 [on-line]. Dostupné na <http://www.handicapinternational.be/en/publications/objectives-strategies-report>.

Nash, Thomas: 2006. Stopping Cluster Munitions. *Disarmament Forum*, 4, str. 35 – 44.

Nash, Tomas: 2010. The role of NGO activism in the implementation of the Convention on Cluster Munitions. In Vignard, Kerstin: *Implementing Convention on Cluster Munitions*. UNIDIR: Geneva, str. 45 – 56.

Nye, Joseph: 2004. *Soft power: the means to success in world politics*. Public Affairs: New York.

Ondřej, Jan a kol.: 2010. *Mezinárodní humanitární právo*. C. H. Beck: Praha.

Pace, William – Thieroff, Mark: 1999. Participation of Non-Governmental Organisations. In Lee, Roy S. (ed.): *The International Criminal Court: The Making of the Rome Statute*. Kluwer Law International: Hague, str. 391 – 398.

Price, Richard: 1998. Reversing the Gun Sights: Transnational Civil Society Targets Land Mines. *International Organization*, 52, str. 613 – 644.

Reimann, Kim D.: 2006. A View from the Top: International Politics, Norms and the Worldwide Growth of NGOs. *International Studies Quarterly*, 50, str. 45 – 67.

Risse, Thomas: 2002. Transnational Actors and World Politics. In Carlsnaes, Walter – Risse, Thomas – Simmons, Beth: *Handbook of International Relations*. Sage: London, str. 255 – 274.

Risse, Thomas – Sikkink, Kathryn: 1999. The socialization of international human rights norms into domestic practices: introduction. In Risse, Thomas – Ropp, Stephen C. – Sikkink, Kathryn: *The Power of Human Rights. International Norms and Domestic Change*. Cambridge University Press: New York, str. 1 – 38.

Rutherford, Kenneth: 2000. The Evolving the Arms Control Agenda. Implication of the Role of NGOs in Banning International Campaigns. *World Politics*, 3, str. 74 - 114.

Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K.: 1996. Social Origins of Civil Society: Explaining the Nonprofit Sector Cross-Nationally [working paper]. *John Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project*, 22, str. 1 – 38.

Sending, Ole J. – Neumann, Iver B.: 2006. Governance to Governmentality: Analyzing NGOs, States, and Power. *International Studies Quarterly*, 50, str. 651 – 672.

Shawki, Noha: 2010. Political Opportunity Structures and Outcomes of Transnational Campaigns: A Comparison of Two Transnational Advocacy Networks. *Peace and Justice Studies Association*, 3, str. 381 – 411.

Shawki, Noha: 2011. Organizational structure and strenght and trasnational campaign outcomes: a comparision of two transnational advocacy network. *Global Networks*, 1, str. 97 – 117.

Short, Nicola: 1999. The Role of NGOs in the Ottawa Process to Ban Landmines. *International Negotiation*, 4, str. 481–500.

Schiff, Benjamin, N.: Universalism Meets Sovereignty at the International Criminal Court. In Shawski, Noha – Cox, Michaelene (eds.): *Negotiating Sovereignty and Human Rights: Actors and Issues in Contemporary Human Rights Politics*. Ashgate Publishing: Burlington, str. 59 – 80.

Stohl, Rachel: 2003. Armed and Dangerous: Stopping the Use of Child Soldiers. In Rutherford, Kenneth R. – Brem, Stephan – Matthew, Richard A. (eds.): *Reframing the agenda: The Impact of NGO and Middle Power Cooperation in International Security Policy*. Praeger Publisher: Westport, str. 62 – 89.

Stohl, Rachel – Hogendoorn. EJ: 2010. Stopping the Destructive Spread of Small Arms: How Small Arms and Light Weapons Proliferation Undermines Security and Development. *Center for American Progress* (March 2010), str. 1 – 47 [on-line].
Dostupné na http://www.americanprogress.org/issues/2010/03/pdf/small_arms.pdf.

Šturma, Pavel: 2002. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Nakladatelství Karolinum: Praha.

Šturma, Pavel: 2004. Historie a charakter Mezinárodního trestního soudu. In *Problémy implementace Statutu Mezinárodního trestního soudu do právního řádu*. Sborník příspěvků ze semináře pořádaného Českou národní skupinou mezinárodní společnosti pro trestní právo. C. H. Beck: Praha.

Švejnoha, Josef: 2006. *Červený kříž a Červený půlměsíc*. Český červený kříž: Praha.

Teitelbaum, Julie: 2009. IGOs, NGOs, Sovereignty, and Developing Countries. *AP Comparative Government & Politics*, nestránkováno [on-line]. Dostupné na http://issuu.com/julialt/docs/comp_gov_term_paper_sovereignty.

Törnquist-Chesnier, Marie: 2007. How the International Criminal Court Came to Life: The Role of Non-governmental Organisations. *Global Civil Society*, 3, str. 449 – 465.

van der Vyver, Johan D.: 2003. Civil society and the International Criminal Court. *Journal of Human Rights*, 3, str. 425 – 439.

Vimug, Saxena M.: 2010. Left Out By the Pied Piper: The U.N. Response to Children in Localized Conflict Settings. *Northwestern Journal of International Human Rights*, 1, str. 59 – 81.

Wagner, Cynthia: 2009. Stopping the Use of Child Soldiers. *World trends & forecasts*, 2, str. 9.

Waisová, Šárka: 2003. *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk: Plzeň.

Waisová, Šárka: 2005. *Bezpečnost: vývoj a proměny konceptu*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk: Plzeň.

Waisová, Šárka: 2008. *Poválečná obnova a budování míru: Role a strategie mezinárodních nevládních organizací*. Masarykova univerzita v Brně: Brno.

Wendt, Alexander: 1992. Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, 2, str. 391 – 425.

Williams, Jody: 1999. The International Campaign to Ban Landmines – A Model for Disarmament Initiatives? *Nobelprize.org* (3. 9. 1999), nestránkováno [on-line]. Dostupné na http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1997/article.html.

Wisotzki, Simone: 2009. Between Morality and Military Interests: Norm Setting in Humanitarian Arms Control. *Peace Research Intitute Frankfurt*, Report 92, str. 1 – 34.

Zughni, Farrah: 2011. Cluster Bomb Protocol's Status Uncertain. *Arms Control Association*, nestránkováno [on-line]. Dostupné na http://www.armscontrol.org/act/2011_10/Cluster_Bomb_Protocol_Status_Uncertain.

11.2 Prameny

Coalition to Stop the Use of Child Soldiers: 2008. *Child Soldiers Global Report 2008* [on-line]. Dostupné na http://www.childsoldiersglobalreport.org/files/country_pdfs/FINAL_2008_Global_Report.pdf.

Convention on Cluster Mmunition. 2008 [on-line]. Dostupné na <http://www.clusterconvention.org/files/2011/01/Convention-ENG.pdf>.

Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on Their Destruction. 1997 [on-line]. Dostupné na <http://www.icbl.org/index.php/icbl/Treaties/MBT/Treaty-Text-in-Many-Languages/English>.

Český červený kříž: 2009. *Mezinárodní humanitární právo* [on-line]. Dostupné na http://www.cervenyrkruz.eu/cz/edicehnuti/MHP_odpovedi_na_vase_otazky.pdf.

Evropský parlament: 2006. *Strategie EU pro boj proti nedovolenému hromadění ručních palných a lehkých zbraní a střeliva do nich a proti nedovolenému obchodování s nimi* [on-line]. Dostupné na http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/st05319_/st05319_cs.pdf.

Human Rights Watch: 2010. *Meeting the Challenge: Protecting Civilians through the Convention on Cluster Mmunition* [on-line]. Dostupné na <http://www.hrw.org/fr/reports/2010/11/22/meeting-challenge-0>.

Human Security Report Project: 2010. *Human Security Report 2009/10* [on-line]. Dostupné na http://hsrgroup.org/docs/Publications/HSR20092010/Figures/20092010Report_Fig10_1_StateBasedArmedConflictsType.pdf.

Landmine & Cluster Mmunition Monitor: 2011. *Cluster Mmunition Monitor 2011* [on-line]. Dostupné na http://www.the-monitor.org/index.php/publications/display?url=cmm/2011/CMM_Major_Findings_2011.html.

Landmines Act 1998. 1998 [on-line]. Dostupné na <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/33/contents>.

North Atlantic Treaty Organization: 2011. *NATO Review 2011* [on-line]. Dostupné na http://www.nato.int/docu/review/2010/Security_2011/EN/index.htm.

Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů. 2000 [on-line]. Dostupné na www.nssoud.cz/zakony/45_2003.pdf.

OSN: 1995. *Supplement to an Agenda for Peace* [on-line]. Dostupné na <http://www.un.org/Docs/SG/agsupp.html>.

OSN: 2006. *Prohlášení generálního tajemníka č. SG/SM/10403OBV/552 (4. 4. 2006)* [on-line]. Dostupné na <http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sgsm10403.doc.htm>.

OSN: 2006. *UN Bulletin* (4/2006) [on-line]. Dostupné na <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/casopis/soubory/un%20bulletin%204-2006.pdf>.

Oxfam International: 2011. *Beyond Viktor Bout: Why the United States needs and Arms Trade Treaty* (156 Oxfam Briefing Paper) [on-line]. Dostupné na <http://policy-practice.oxfam.org.uk/publications/beyond-viktor-bout-why-the-united-states-needs-an-arms-trade-treaty-143910>.

Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects. 2001 [on-line]. Dostupné na <http://cns.miis.edu/inventory/pdfs/aptsarms.pdf>.

Protocol on Explosive Remnants of War (Protocol V). 2003 [on-line]. Dostupné na [http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/%28httpAssets%29/5484D315570AC857C12571DE005D6498/\\$file/Protocol+on+Explosive+Remnants+of+War.pdf](http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/%28httpAssets%29/5484D315570AC857C12571DE005D6498/$file/Protocol+on+Explosive+Remnants+of+War.pdf).

Protocol on Prohibition or Restriction on the Use of Mines, Booby-Traps and Other Devices as Amended on 3 May 1996 (Amended Protocol II). 1996 [on-line]. Dostupné na [http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/%28httpAssets%29/5484D315570AC857C12571DE005D6498/\\$file/Protocol+on+Explosive+Remnants+of+War.pdf](http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/%28httpAssets%29/5484D315570AC857C12571DE005D6498/$file/Protocol+on+Explosive+Remnants+of+War.pdf).

Římský statut Mezinárodního trestního soudu. 1998 [on-line]. Dostupné na http://www.cervenykriz.eu/cz/mezinarsoud/Rimsky_statut_ofic.pdf.

Small Arms Survey: 2002. *Small Arms Survey 2002* [on-line]. Dostupné na <http://www.smallarmssurvey.org/publications/by-type/yearbook/small-arms-survey-2002.htm>.

The Official Home of UK Legislation: 2004. *The Manual of the Law of Armed Conflict*. *UK Ministry of Defence* [on-line]. Dostupné na <http://www.mod.uk/NR/rdonlyres/82702E75-9A14-4EF5-B414-49B0D7A27816/0/JSP3832004Edition.pdf>

UNICEF: 2003. *Guide to the Optional Protocol on the Involvement of Children in Armed Conflict* [on-line]. Dostupné na http://www.unicef.org/publications/files/option_protocol_conflict.pdf.

Úmluva o právech dítěte. 1989 [on-line]. Dostupné na http://www.stopdetskepraci.cz/download/pdf/documents_2.pdf.

Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949. 1949 [on-line]. Dostupné na http://www.cervenykriz.eu/cz/mhp_knihovna/zenevske_umluvy.pdf.

11.3 Internetové zdroje

Aktuálně.cz: www.aktualne.centrum.cz

American Non-Governmental Organizations Coalition for the International Criminal Court: www.amicc.org/

Amnesty International: www.amnesty.org/

BBC: www.bbc.co.uk

Coalition for International Criminal Court: www.iccnw.org/

Coalition to Stop to Use Child Soldiers: www.child-soldiers.org/home

Control Arms: www.controlarms.org/home

Cluster Munition Coalition: www.stopclustermunitions.org/

Česká televize: www.ceskatelevize.cz

Český červený kříž: www.cervenyriz.eu/cz/

Český rozhlas: www.rozhlas.cz/portal/portal/

Cocorioco – Sierra Leone's biggest and most widely read newspaper:
<http://www.cocorioko.net/>

EUR – Lex: Přístup k právu Evropské unie: www.eur-lex.europa.eu

Federation of American Scientist: www.fas.org/

GhanaWeb: www.ghanaweb.com/

Global Policy Forum: www.globalpolicy.org/

GlobalSecurity.org: www.globalsecurity.org/

Handicap International: www.handicap-international.org/

Human Rights Watch: www.hrw.org/

IANSA – International Action Network on Small Arms: www.iansa.org/

iDnes.cz: www.idnes.cz

IRIN: Humanitarian News and Analysis: www.irinnews.org/

Irish Examiner: www.irishexaminer.com/

International Campaign to Ban Landmines: www.icbl.org/

James Martin Center for Nonproliferation Studies: www.cns.miis.edu/

Landmine and Cluster Munition Monitor: www.the-monitor.org/

Lidovky.cz: www.lidovky.cz/

Ministerstvo obrany České republiky: www.army.cz/

Mission of the United States Geneva: www.geneva.usmission.gov/

NationMaster.com: www.nationmaster.com/index.php

North Atlantic Treaty Organization: www.nato.int/cps/en/natolive/index.htm

Ploughshares – Research and Action for Peace: www.ploughshares.ca/

Rozvojovka: www.rozvojovka.cz

Small Arms Survey: www.smallarmssurvey.org/

The Ban Bus – Ban cluster bombs!: www.thebanbus.org/

The Conference of NGOs: www.ngocongo.org/

The Convention on Cluster Munitions – CCM: www.clusterconvention.org/

The European Parliament: www.europarl.europa.eu/

The Independent: www.independent.co.uk/

The National Rifle Association: www.home.nra.org/#/nraorg

The Official Home of UK Legislation: www.legislation.gov.uk/

The Official Site of the British Prime Minister's Office: www.number10.gov.uk/

The United Nations: www.un.org

The United Nations Office at Geneva: www.unog.ch/

The World Bank: www.web.worldbank.org/

The World Forum on the Future of Sport Shooting Activities: www.wfsa.net/

Týden.cz: www.tyden.cz

UK Arms Control and Disarmament: www.ukunarmscontrol.fco.gov.uk/en/

UK Mission Geneva: www.ukmissiongeneva.fco.gov.uk/en/

UNHCR: The UN Refugee Agency: www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home

UNICEF: www.unicef.org/

United Nations: www.un.org/

UN Programm of Action Implementation Support System: www.poa-iss.org/poa/poa.aspx

United Nations Treaty Collection: www.treaties.un.org

U. S. Department of State: www.state.gov/

West African Action Network on Small Arms: www.waansa.org/eng/

Internetové zdroje ověřeny k 23. 4. 2012.

12 RESUMÉ

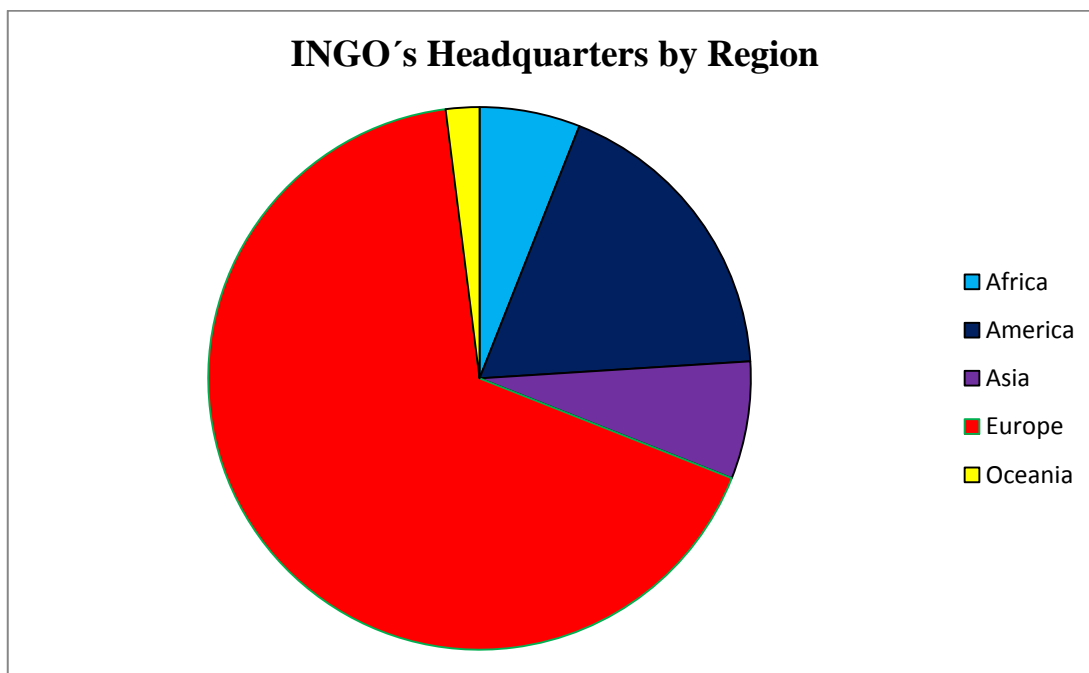
Non-governmental organisations have been playing an increasingly important role in international politics since 1990s. Their number has been growing and they have also become more professionalized and independent. They have engaged in increasing number of activities and have played especially important role in setting norms of international humanitarian law. The international humanitarian law is an area where NGOs are able to achieve the greatest success in terms of normative changes. An effort to protect human beings is related with NGOs from the very beginning. After the end of the Cold War, many new intrastate conflicts have started and civilians have become target of violence in these conflicts. Hence, the endeavour to protect a human being has been growing. According to fact that NGOs often work in an affected area, they were the first that could draw attention to military violence against civilians and human rights violations.

The aim of my diploma thesis was to verify or disprove a proposition that NGOs are able to change the state behaviour by means of initiation and promoting norms of international humanitarian law. The thesis is divided into two parts – the theoretical and practical part. In the theoretical part, I have outlined the basic starting points, definitions and theoretical approaches. As a theoretical framework, I have chosen a social constructivism theory which fit well to the NGOs-norms research. In the two following theoretical chapters, I have described definition of NGOs and their role in system of states and the relationship among NGOs, norms and international humanitarian law.

The core of my thesis consists of case studies which are used to demonstrate the ability of NGOs to change behaviour of states. I have included five case studies consisting of norms taken in 1990s and at the beginning of the new millennium – the Ottawa Convention, the Oslo Convention, Rome Statute of International Criminal Court, the Optional protocol on the involvement of children in armed conflicts and the UN Program of Action on the illicit trade in small arms and light weapons. In each case study, I have focused on the role of NGOs in initiating norm, process description, character of norms and means NGOs have influenced the behaviour of states by. I have put emphasis on humanitarian and moral rhetoric of NGOs which influences preferences of states.

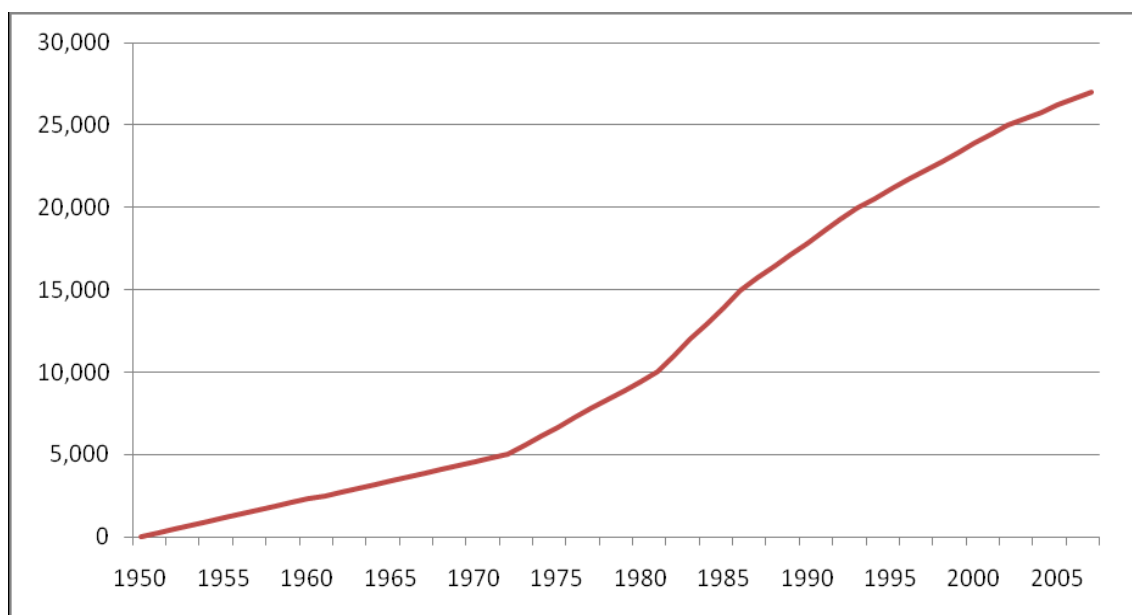
13 PŘÍLOHY

13.1 Příloha č. 1.: Rozložení NGOs dle regionů (2006)

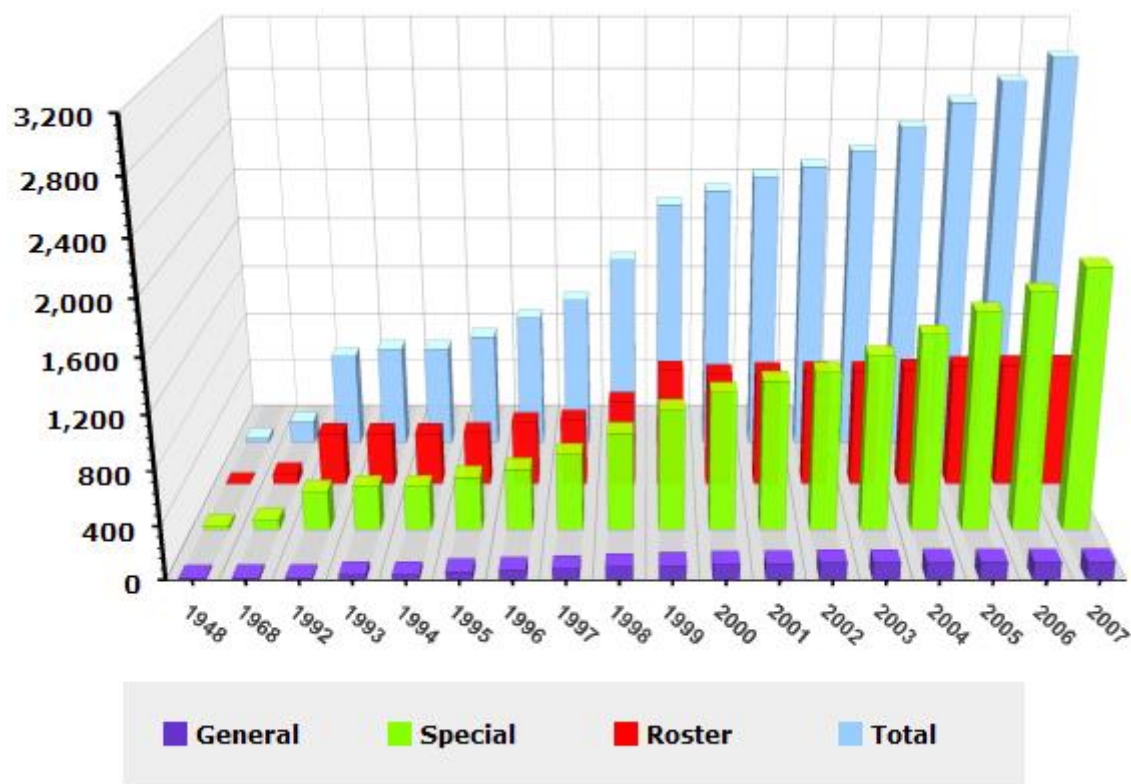
Zdroj: Ahmed, Shamina – Potter, David: 2006. NGOs in International Politics. Kumarian Press: Bloomfield, str. 20 (dobarveno).

13.2 Příloha č. 2.: Rostoucí počet NGOs

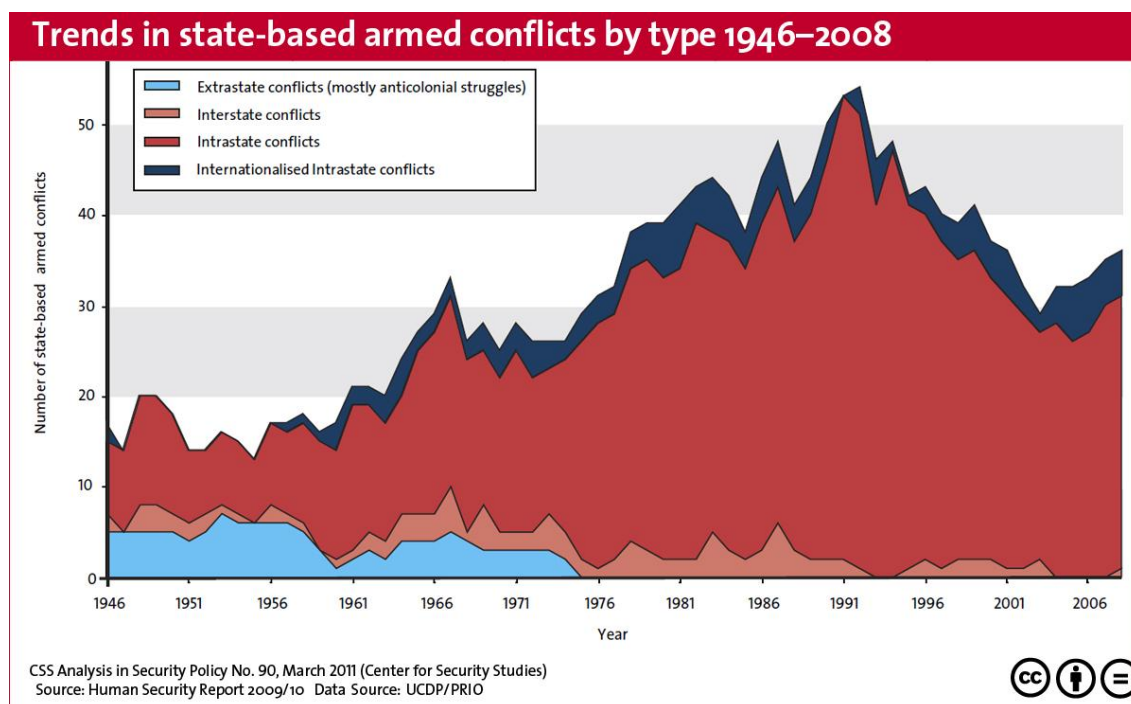
Zdroj: Kim, Youngwan: 2011. The Unveiled power of NGOs: how NGOs influence states' foreign policy behaviors [doctoral disertation]. University of Iowa: Iowa City, str. 14.

13.3 Příloha č. 3.: NGOs s konzultativním statutem u OSN

Zdroj: http://wiki.triastelematica.org/index.php/Education:Replaced_Draft:Non-Governmental_Organizations (15. 4. 2012).

13.4 Příloha č. 4.: Nárůst vnitrostátních konfliktů

Zdroj: Human Security Report Project: Human Security Report. 2009/10.

Dostupné na

http://hsrgroup.org/docs/Publications/HSR20092010/Figures/20092010Report_Fig10_1_StateBasedArmedConflictsType.pdf (15. 4. 2012).

13.5 Příloha č. 5: Ottawská konvence

zelená: členské státy

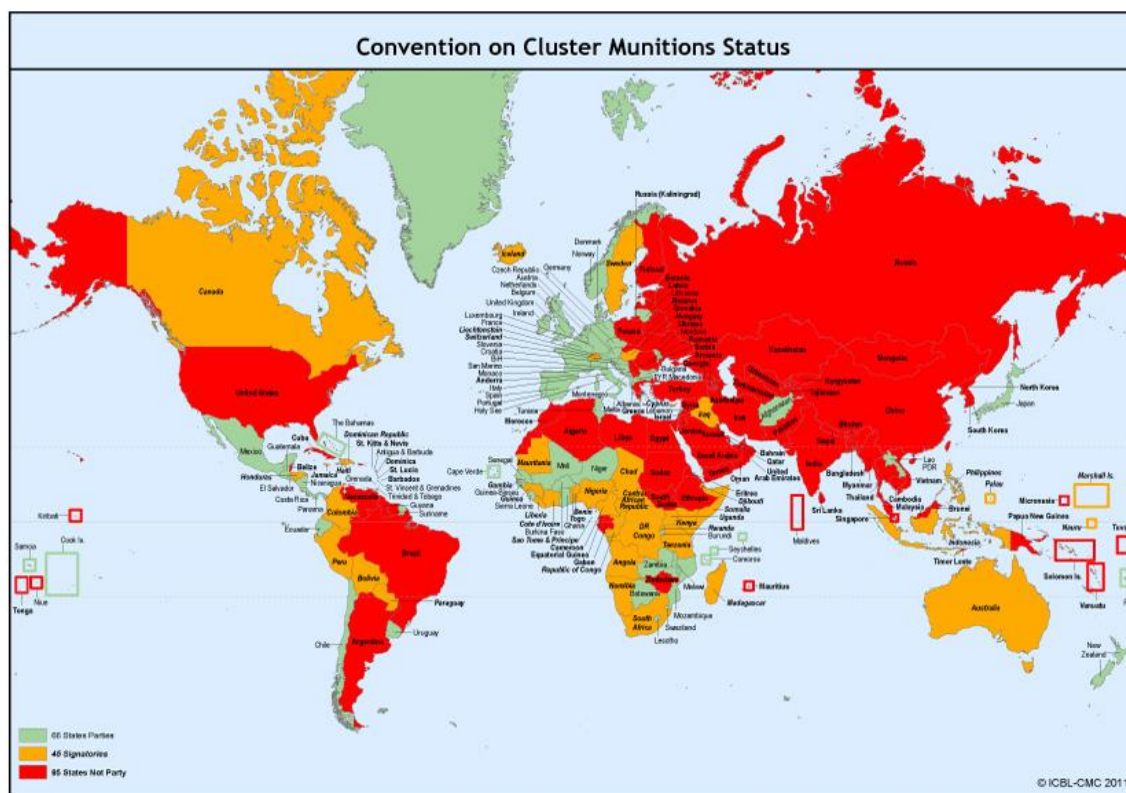
oranžová: signatáři

červená: nesignatáři

poznámka: V roce 2012 Úmluvu ratifikovalo Finsko (není vyznačeno).

Zdroj: Landmine Monitor 2011. Dostupné na <http://www.the-monitor.org/index.php/publications/display?url=cmm/2011/maps/treaty.html> (15. 4. 2012).

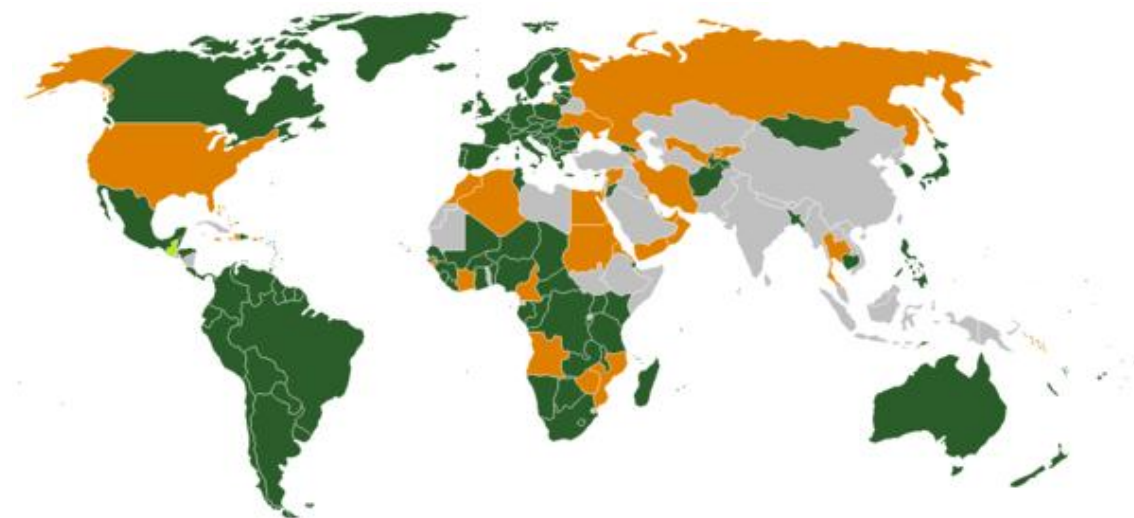
13.6 Příloha č. 6: Konvence z Osla

zelená: členské státy
 oranžová: signatáři
 červená: nesignatáři

Zdroj: Landmine Monitor 2011. Dostupné na <http://www.the-monitor.org/index.php/publications/display?url=cmm/2011/maps/convention.htm>
 1 (15. 4. 2012).

13.7 Příloha č. 7: Mezinárodní trestní soud

zelená: členské státy

oranžová: státy, které Statut podepsaly, ale neratifikovaly

šedá: nečlenské státy

Zdroj: http://en.wikipedia.org/wiki/File:ICC_member_states_world_map.png
(15. 4. 2012).

13.8 Příloha č. 8: Porovnání PoA a ATT

	PoA	ATT
celý název a vznik smlouvy	Akční program k prevenci, potírání a vymýcení nezákonného obchodu s ručními a lehkými zbraněmi ve všech jeho aspektech: přijat na základě konsenzu v rámci OSN v roce 2001	Smlouva o převozu zbraní (Arms Trade Treaty)
typy zbraní	ruční a lehké zbraně + náboje	všechny konvenční zbraně včetně SALW + náboje
oblast aktivit	doporučení pro výrobu, označování, sledování zbraní, management skladů, zvyšování veřejného povědomí, demobilizační programy, mezinárodní transport zbraní	veškeré mezinárodní transporty zbraní včetně exportů a importů a ostatní transferů mezi zeměmi
závaznost	politická závaznost – státy mohou plnit závazky na základě dobrovolnosti	právní závaznost – opatření ATT se stanou mezinárodním právem
implementace	státy mohou závazky implementovat do národní legislativy na základě dobrovolnosti	po podepsání smlouvy bude nutné upravit národní transfery zbraní a upravit právní předpisy, aby byly v souladu se smlouvou
monitoring	dobrovolné dvouleté zprávy o implementaci	povinná každoroční zpráva; pro koordinaci zpráv bude vytvořena Implementation Support Union
vynutitelnost	žádná – implementace probíhá na základě dobrovolnosti	do národní legislativy bude nutné zařadit minimální standardy vynutitelnosti
další kroky	revizní konference plánovaná na srpen 2012, kde státy budou informovat o pokroku v implementaci	konference o návrh smlouvy ATT v červnu 2012; státy budou moci smlouvu podepsat a ratifikovat

Zdroj: IANSA: Differences between the ‘United Nations Programme of Action’ and the ‘United Nations Arms Trade Treaty’. Dostupné na <http://www.iansa.org/system/files/03%20Differences%20between%20the%20Arms%20Trade%20Treaty%20and%20the%20Programme%20of%20Action.pdf> (15. 4. 2012).

tabulka vlastní, volně přeložena